

№ 3882
№ 3
ФОНД № 1194
ОБЩЕСТВЕННАЯ
КНИЖКА

СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО

УПРАВЛЕНИЕ МГБ
по Кировоградской области

Управление МГБ по Кировоградской области
797
№ 1194
№ 3
ФОНД № 1194
ОБЩЕСТВЕННАЯ
КНИЖКА

Фильтрационная
ДЕЛО №

не репатр. по Чубова
Николаев

ВІЙНОЮ ОПАЛЕНІ ДОЛІ

ЗБІРНИК ДОКУМЕНТІВ

Державний архів Кіровоградської області

Кіровоградське обласне відділення
пошуково-видавничого агентства
«Книга Пам'яті України»

Кіровоградська обласна організація
Національної спілки краєзнавців України

ВІЙНОЮ ОПАЛЕНІ ДОЛІ

————— ЗБІРНИК ДОКУМЕНТІВ —————

м. Кропивницький
2018

ББК 63.3(4ККР - 4КІР)
УДК 94(477.65)«1941/1945»

В33

*Рекомендовано до друку науково-методичною радою
Державного архіву Кіровоградської області
(протоколи від 26 листопада 2015 р. № 17 та від 30 травня 2018 р. № 7)*

**Бібліотека видання «Між Бугом і Дніпром.
Науково-краснзнавчий вісник Центральної України»
Серія «Архівні документи свідчать»**

Редколегія серії: О.О. Бабенко (голова), О.А. Бабенко, к. і. н. В.Г. Берковський, к. філол. н. В.Б. Білоус, Т.В. Гончарова, М.В. Грач, к. філол. н., доц. В.Т. Гребньова, к. і. н. В.П. Колечкін, к. філол. н. Л.М. Михіда, д. і.н., проф. В.М. Орлик, засл. працівник культури України І.Д. Петренко, к. політичн. н. В.В. Резнік.

Рецензенти:

Кривошея І.І., к.і.н., проф., зав. кафедри всесвітньої історії та методик навчання Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини;

Чорний О. В., к.і.н., доц., зав. кафедри історії України Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

В 33 Війною опалені долі. Збірник архівних документів : [Текст] / Колектив упоряд. О.О. Бабенко (керівник), О.А. Бабенко, Т.В. Гончарова, В.П. Колечкін, В.М. Орлик, Л.М. Пасічник (відповідальний секретар). – Кропивницький: Центрально-Українське видавництво, 2018. – 210 с.
ISBN: 978-966-130-150-3

Збірник «Війною опалені долі» є підбіркою документів, що ілюструють події Другої світової війни на Кіровоградщині, а також пов'язаний з тим періодом фактологічний матеріал. Передусім йдеться про долі конкретних людей: участь у бойових діях, перебування на окупованій території, спроби налагодження опору окупантам, важку працю у Німеччині, нелегке повернення до власних домівок через фільтраційні табори, вшанування пам'яті героїв та загиблих у Другій світовій.

Для науковців, викладачів, студентів та учнів, а також усіх, хто цікавиться історією Другої світової та історією Кіровоградщини.

Collection “Destinies, Scorched by War” is a collection of documents, illustrating events of WWII in Kirovograd region and pertaining facts. In the foreground are the destinies of real persons: their part in action, stay in occupied territory, attempts at organizing resistance to the occupants, hard labour in Germany, difficult comeback home through filtration camps, commemorating heroes and those fallen in WWII.

For scholars, lecturers, students and schoolchildren, as well as for those interested in WWII history and the history of Kirovograd region.

ISBN: 978-966-130-150-3

УДК 94(477.65)«1941/1945»

© ДАКО, 2018

© Центрально-Українське видавництво,
оригинал-макет, 2018

У 2016 р. виповнилося 75 років від початку війни Німеччини та її союзників проти СРСР. 22 червня 1941 р. о 4 годині ранку ворожі війська перейшли кордон, порушивши мирний ритм життя населення України – хлібної й промислової житниці Радянського Союзу.

Кіровоградщина не одразу відчула вогняне дихання конфлікту. Лише у липні над містом з'явилися перші ворожі літаки. Навіть поразка радянських військ на західних кордонах УРСР не надто далася взнаки у житті міста.

Проте вже у серпні 1941 р. вся Кіровоградська область була окупована німецькими та румунськими військами. Окупанти встановили власні порядки і населення області, яке не пішло на фронт, або не евакуювалося на Схід, змушене було пристосовуватися до нової влади. Переважна більшість мешканців області поставилися до зміни влади досить пасивно. Тим більше, що зміни у житті не були докорінними. Навіть колгоспна система, скасуванням якої марили українські селяни при кожній модернізації державної системи, не була ліквідована окупантами. На співробітництво з окупаційною владою пішли не тільки ті, хто постраждав від радянської влади, але й колишні представники партійної та радянської номенклатури, не кажучи вже про технократів та господарників, виховання яких так хизувалося радянське керівництво.

Проте українці не цікавили окупаційну владу як самобутній народ, або соціальна спільнота. Насамперед для них це була робоча сила, яка повинна була задовольняти потреби «німецької людини». Окрім того, Україна цікавила окупантів як джерело сільськогосподарської продукції і частково – промислової сировини. Відповідно, важливою складовою окупаційної політики стали заготівлі різноманітної продукції, а також добровільний, частіше примусовий, вивіз молоді на роботи до Німеччини.

У той же час, далеко не всі змирилися з пануванням окупантів. Майже з самого початку окупації колишні військовополонені, а також і звичайні люди (і націонал-свідомі українці, що підтримували ОУН чи його бойове крило УПА, і радянські патріоти), шукали можливості

для боротьби з окупаційним режимом. У багатьох випадках ці зусилля закінчувалися трагічно для тих, хто намагався протистояти окупації, проте з наближенням до області частин Червоної Армії чисельність підпільних та партизанських груп, про діяльність яких населення раніше і не здогадувалося, постійно зростала.

Визволення Кіровоградщини для радянських військ не було легким: від Дніпра до Південного Бугу радянські війська пробивалися майже півроку. Шлях цей рясно вкритий солдатськими могилами та спаленою технікою. Для ворога, всупереч післявоєнним німецьким мемуарам, цей шлях також не був зимовою прогулянкою, тим більше, що чим далі від Дніпра, тим важче було зупинити «паровий каток» наступу Червоної Армії.

Проте і визволення далеко не у всьому принесло полегшення для населення. Проблеми відбудови господарства в умовах війни були серйозним тягарем для України, а життя у зруйнованому краю не могло бути легким. Організаційна діяльність правлячої комуністичної партії була необхідною, але далеко не завжди компетентною. Головний тягар відбудови ліг на тих, хто пережив окупацію, і лише після закінчення війни до них приєдналися колишні фронтовики.

Кожен із цих етапів залишив слід не тільки у свідомості воєнного покоління. Важливі свідчення зберегли документи тієї епохи. Серед них – спогади ветеранів радянсько-німецького фронту, радянських партизан, остарбайтерів; розпорядження, звіти та постанови органів партійної та радянської влади, а також німецьких окупаційних та допоміжних українських установ; статті з тогочасної періодичної преси; звернення громадян до органів влади з різноманітних питань; звіти органів НКДБ та НКВС про перевірку діяльності підпільників та партизан.

Зрозуміло, що у збірнику представлена невелика частина документальної колекції Державного архіву Кіровоградської області, яка має нагадати сучасному поколінню про долі, опалені вогнем Другої світової. Головною метою збірки є надання текстового та фотографічного матеріалу, який проілюструє події минулого світового конфлікту.

Збірник призначений для науковців, викладачів, студентів та учнів, а також усіх, хто цікавиться історією Другої світової та історією Кіровоградщини.

У всіх документах збережена орфографія оригіналу.

ВІД ВІЙСЬККОМАТУ ДО ПЕРЕМОГИ

Розділ збірника «Від військкомату до перемоги» присвячено подіям на радянсько-німецькому фронті. Незважаючи на невелику кількість документів, що стосуються цього боку історії Кіровоградщини, ДАКО має певну кількість матеріалів, які висвітлюють деякі аспекти боротьби на радянсько-німецькому фронті.

Так, у розділі представлена листівка часів Другої світової війни, що чудово ілюструє зміст та направленість радянської пропаганди часів війни, як, власне, і будь-якої пропагандистської машини у воєнний час, що повинна була надихати воїнів на подвиги. Тож і реальні бої, і їх результати, а також поведінка героїв листівки, повинні були виглядати більш пафосно, ніж у справжньому житті. Звідси витікають і видумані діалоги, і надмірний патріотизм, і штучна політизована мотивація актів самопожертви реальних солдат та офіцерів.

Окремим і по-своєму унікальним документом є щоденник комуніста М.П. Зимоліна, який розповідає про початковий період війни. Так сталося, що заступник начальника залізничної станції Овруч Микола Зимолін на власні очі спостерігав події у ближньому тилу радянських військ, напруження евакуації, бомбові удари німецьких літаків по залізниці, поведінку оточених під Києвом радянських військ, а також партійних та радянських працівників. Микола Зимолін був одним із тих, хто потрапив у полон і зміг вибратися з нього. Перебуваючи на окупованій території, він вів що-

денник, фрагменти якого дійшли до наших днів. Він має велику цінність як документ, написаний безпосередньо під час подій війни, або по їх гарячих слідах.

Також у розділі представлені спогади ветеранів Другої світової війни, насамперед тих, хто брав безпосередню участь у визволенні Кіровоградщини, які передають головним чином, особисте сприйняття подій тієї війни її безпосереднім учасником. Безумовно, вони не можуть замінити собою бойовий документ, написаний одразу після бою, але здатні суттєво доповнити його дрібними подробицями, ожививши картину подій, яку офіційний документ змальовує лише схематично.

У розділі вміщено кілька анкет ветеранів Другої світової, що мають дати читачеві уявлення про склад ветеранської спільноти, як донедавна проживала у нашому місті. Не секрет, що у тогочасному Кіровограді та на території нашої області проживало чимало колишніх учасників війни, які мали урядові нагороди та відзнаки. Де кілька анкет повинні нагадати про цих людей, ставлення до яких у свій час коливалося від надмірно шанобливого до повністю байдужого. Це були живі люди зі своїми слабкостями, які несли на своїх плечах тягар найстрашнішої в історії війни, і пам'ять про них повинна зберігатися якомога довше.

● Листівка періоду Великої Вітчизняної війни

Смерть немецким захватчикам!

ПОБЕДА, РОЖДЕННАЯ ГНЕВОМ К ВРАГУ

Комсомольцы Дмитрий Ткаченко и Анатолий Курьянов прошли славный боевой путь. Они вместе делили и горе и радость, совершенствовали свое боевое мастерство.

Ткаченко стал наводчиком пушки, Курьянов – замковым. Им не раз приходилось участвовать в жестоких сражениях, где они проверяли свою смелость и слаженность в работе. Наводчик тер-

пеливо и настойчиво передавал свой опыт замковому, учил его мастерству меткой стрельбы. Старания наводчика не пропали даром.

Пушка комсомольцев прямой наводкой была по опорному пункту противника. Появился средний немецкий танк. Ткаченко вступил в единоборство с вражеским экипажем. Но, произведши несколько выстрелов, был сам тяжело ранен.

– Не прекращай огня! За себя и за меня поработай, – сказал наводчик замковому и упал возле лафета орудия. Курьянов пытался было перевязать рану друга.

– Ничего, я потерплю, а ты стреляй, в гусеницы, в борт стреляй, – слабым голосом прошептал Ткаченко.

Курьянов не думал о смертельной для себя опасности. Он думал о спасении жизни товарища, о выполнении долга перед Родиной. Гневом, жгучей ненавистью к врагу вскипело сердце комсомольца. Он открыл яростный огонь по танку. Но танк, не останавливаясь, полз к рубежу советских воинов.

Выстрел, второй, третий, пятый выстрел в бортовую башню – и танк остановился.

Бой утих. Когда Ткаченко отправляли в санитарную часть, он сказал другу: – Я спокоен, что моя пушка остается в твоих умелых руках. Ты достойно заменил меня в бою, как отличный наводчик. Вылечусь, встретимся. Добивай врага, не давай пощады немцам!

– Путь добрый! Я выполню твой наказ, – заверил друга Анатолий. В его глазах искрились слезы.

На утро бой разгорелся с новой силой. Немцы подкопались под танк, сделав его дотом, установили под танком три пулемета. Убийственный огонь открыл Курьянов. Он разбил все три пулемета. Когда наши стрелки продвинулись вперед, он насчитал возле танка 20 немецких трупов. Это благородный итог боя, в котором комсомолец Курьянов одержал победу, рожденную гневом к врагу.

Политотдел

Підстава: Ф.Р 7920, оп. 1, спр. 144, арк. 2

КОПИЯ ЗАПИСЕЙ ИЗ 2-ГО ДНЕВНИКА

ЗИМОЛИНА Николая Петровича

- 22.06. в 4 часа утра я был вызван в Штаб ПВО для развертывания средств ПВО. Это обстоятельство дало мне понять о начале войны |имея ввиду, что до июня были колоссальные перевозки в воинских поездах всех родов войск, направляемых в Западную Украину и Белоруссию|.
- 22|У| в 5-45 3 звена аэропланов противника бомбили аэродром, улетев обратно без потерь. 23.06 в 7-00 снова 3 звена самолетов противника бомбили зимний аэродром. Ураганым пулеметным огнем силами войск НКВД один самолет был подбит, загорелся и сделал посадку в 5-6 км. от Овруча. Дальнейшие дни отечественной войны в период пребывания в Овруче проходили в борьбе за ликвидацию последствий налетов ВВС противника, имея в виду, что перегоны в сторону Белокоровичи, Коростеня, Чернигова и Калинковичей подвергались большим разрушениям.

Несколько слов о семье.

- После первых дней войны я отправил семью в с. Редчицы, но видя, что комсостав района эвакуирует семьи в тыл, по решению ДСа ШЕВЧЕНКО и секретаря УПК 6|УП| отправил семью вместе с секретарем парторганизации т. КАРПУШЕНКО в тыл.
- 20.08 я получил открытку от жены, где она указала свое местопребывание (Горьковская область, Вадский район, с. Золотые Горы.)
- 6.08 Коростеньское отделение переехало в Овруч. К этому времени мы были уже в окружении с трех сторон. Единственный путь эвакуации был на Чернигов, но и там вследствие диверсии мост через Днепр был взорван и вся рабсила была сосредоточена на временное восстановление его.
- 22.08 поезд с работниками, женами, детьми и комполитсоставом оставил Овруч. Я, как начальник эшелона, обеспечив поезд обороной с воздуха, в 16-00 выехал в Чернигов.

Примечание: вещи я отдал Е.В.Н., которая служила у ПЕДАНА и РАЧИНСКОЙ.

В Чернигов прибули 24.08 в 2-00. 25.08 в 21-00 отпправились на с.-д.ж.д. Последний поезд, ехавший с Овруча, подвергся нападению стервятников и как следсвие – пожарные вагоны были изрешетены. Несколько человек пожарной дружины ранены, в передних вагонах несколько человек убиты, в том числе смертельно ранен нач. депо комсомолец ГАЛОЧКИН.

Несколько слов о ЧЕРНИГОВЕ.

24.08 стервятники днем бомбили город, с 25.08 стали зверски не подобно человеческим действиям, бомбить узел. 25.08 ранен инспектор ПВО ЛЕВИТИН, контужены и оглушены ДН КРОТОВ я и ДО. 3 км. УСКА засыпало углем. Мы, зная аэродинамику, прятались за штабелями угля и только благодаря этому мы спаслись. 25.08 разбит людской поезд с людьми, готовившийся отправиться в Прилуки и ряд поездов, находящихся на узле Чернигов.

Прибыв в Прилуки, нач. НКВД и Милиции предложили сдать все оружие, находящееся в распоряжении личного состава, так как мы, мол, едем в тыл.

Приехав в Лубны, по распоряжению Зам.нач. дороги ЛАСКАРЕВА и нач. Моботдела, находившихся в Лубнах (место нахождения Управление дороги) остались работать в Гребенковском отделении, ДН-8 КРОТОВ. ст. диспетчер отделения БОЖЕНКО. Меня назначили зам. нач. штаба ПВО Гребенка по строительным мероприятиям. Совместно со ст. инженером моботдела т. МИЛЬКО А.И. я объездил все станции отделения. В Пирятине я встретил весь личный состав ж.д. милиции ст. Овруч. На одной из станций нас встретил ВАСЮК, присланный для обеспечения партработы – ранее инструктор Подора, КРАВЕЦ и ряд других партработников. На участке Гребенка-Прилуки в восстановительном поезде был т. МАСЛОВ, ранее работавший парторгом Белоковичи, затем зам. нач. Политотдела ст. Гайворон.

Пробыв примерно до 13.09, комполитсостав отделения и дороги был с поездом Управления дороги направлен в Киев. В Киеве

Моботделом я был назначен пом.нач.штаба Киев-Товарная. Там руководство меня назначило политруком 2-го истребительного отряда с обороной 3-й линии Чеколовского поселка (Соломенка).

18.09 в 12-00, погрузившись на две машины, мы оставили Киев и направились под прикрытием 4-й армии в направлении Борисова. Я описывать жуткие дни не в состоянии, ибо много было разнообразий панического временного Подора не мог дать нам ответ, что делается с наступлением и обороной. Знаю что под Вришевкой или Березанью 22 или 23.09 мы вброд направились к ж.д.полотну, затем, что бы замаскироваться направились в лес, за которым находился хуторок. Узнав от присланного немцами мальчика, что вблизи находится моторизованная часть немцев на 150 мотоциклистов, я присоединился к группе красноармейцев и на третий день нахождения в лесу был взят в плен. Перед взятием в плен я уничтожил документы в присутствии ст.диспетчера ю.з.ж.д. МУЗЫ. Не могу описать, что пережил я, когда т. Муза приказал уничтожить документы. Как долго смотрел я на свой партбилет, перед уничтожением его я вспомнил весь свой жизненный путь – путь, который мне дала партия Ленина-Сталина, партия, которой я должен был отдать не только здоровье, но и жизнь.

Попав в руки бандитов, последние с меня сняли сапоги, шинель, взяли деньги, бритву, ножик и часы. Меня, как и 1000таких же пленных гоняли из села в село, над нами смеялись немецкие варвары, нас фотографировали немцы, видя нас плакало крестьянство. Мы изнемогали от жары, не кушали по 3-4 дня, нас били хуже собак.

В плену вместе со мной были: секретарь УПК Белокоровичи БУРКОВСКИЙ, ШЧ Коростень – ТКАЧ, зам. нач. дороги МАКОВЧИК и др.

Т. МАКОВЧИК выдал мне справку, о том, что я украинец, работник ж.д. под фамилией ГУЛЫЙ Петр Алексеевич. Мне эта справка, как и многим моим бездокументным товарищам, по-

могла вырваться из плена и прийти в Киев в октябре мес. босым и еле живым с миллионами вшей. Здесь я оформился на Керосинной под своей фамилией и немного поправился, так как будучи в лагерях я получил воспаление мочевого пузыря и простуду ног.

Дабы не подать подозрения, я устроился на работу в путь, где ремонтовали пути ст. Киев-пассажи́рская.

В ноябре стали заявлять полиции, что я коммунист и я 28.11 в пятницу покинул Киев и пошел в Гайворон, где 9.12 устроился работать в ПД-2.

Поскольку я нахожусь без семьи и меня знают как коммуниста я сейчас не проявляю активной работы, которая бы тормозила укрепление экономики мерзацев, оккупировавших Украину. Но будучи на ремонте, я бил оконные стекла, резал электропроводку, разбивал штепселя и розетки, затягивал ремонт домов и давал возможность работникам расхищать топливо, доски, бревна и т.д. В домах №22, 23, 29. Работая в пути я бросил песок в буксы 3-х полувагонов.

Я не щажу своей жизни, но нет возможности сделать сейчас, что то грандиозное, что бы подорвать хозяйственную мощь немцев, но моя точка зрения будет права, когда я еще подожду момента, а не буду жертвовать собой и ста невинными людьми.

Сейчас задача состоит в том, чтобы собирать свои ряды, выискивать оружие, организовывать бесстрашных людей для нашей партии и правительства, а затем дать решительный удар по немецким фашистам с тыла.

10|У-42 г. ЗИМОЛИН.

ст. Гайворон.

Эта запись является частицей, что может подтвердить отдельный этап отечественной войны.

Копия верна: 0| Уполномоченный
I-го ОТД: ТО МГБ Винницкой жел.дор.

Лейтенант

|МОРОЗОВ|

Підстава: ФП-429, оп.3, д.141а арк.100-119

Спогади Кармана Василя Івановича, учасника Другої світової війни, уродженця і жителя с. Григорівка Новоукраїнського району. 1921 р.н.

За сімейними обставинами мене призвали до лав Радянської армії двадцятилітнім (у травні 1941 року). Наша військова частина була розташована поблизу м. Коломия, де розпочали будівництво військового аеродрому. Про початок війни ми дізналися о 12-й годині дня 22 червня, коли по радіо передали виступ Молотова. Згодом німецькі літаки почали лютувати в небі над Коломиєю. 24 червня ми вирушили у напрямку фронту, і я потрапив до 81-го окремого розвідувального кавескадрону. Біля м. Бар ми припинили рух вглиб країни, і мене разом з іншими бійцями направили до 279-го стрілецького полку 58-ї дивізії. Цей полк повинен був м. Бар.

Пам'ятаю, як після тяжких боїв ми залишили міста Шаргород, Івангород. Нам довелося відступати вночі, пробиратися через гори візків, трупи коней, речі біженців. Німецька авіація нанесла сильний удар по цій місцевості.

У 20-х числах липня 1941 року наша дивізія брала участь у боях за населений пункт Монастирище Кам'янець-Подільської (Вінницької) області. Два чи три дні Монастирище було нашим, хоча німці, намагаючись відбити це село, часто кидали нові контратаки. Ми відступили лише тоді, коли зрозуміли, що ворог бере нас в оточення.

4 серпня 1941 року вже у Підвисоцькому районі нам сповістили, що ми оточені німцями. Це сталося також і з 6-ю та 12-ю арміями. Ворог щоденно сильно атакував, хотів повністю добити оточених. Командування ставило перед нами завдання вийти з оточення, але наших сил не вистачало. 7 серпня 1941-го я з іншими бійцями потрапив до полону, перебував у таборах для військовополонених у Покотилівому, Умані, Гайсині. Я побачив на власні очі, як по-звірячому знущалися над радянськими військовополоненими німці, особливо офіцери. Рядові німецькі солдати по-іншому, менш жорстоко ставилися до нас, але боялися з нами заговорити або передати хоч щось їстівне. Пам'ятаю своїх товаришів по нещастю, яких знав ще в кавескадроні: старшину Саркасяна, Дяченка, Казанкова, Ру-

лева, Місяця, Виноградова, Авдєєва, Грабовського, Бадралова, Краснопольського, Шабазова та в 279-полку: комвзвода Сушина, Мельникова, рядових Грузева, Утюніна, сержанта Степаненка

У Гайсині мені вдалося вирватися з полону, після звільнення дібрався до рідного села, окупованого фашистами. Тут прожив якийсь час, переховуючись під час проведення облав. Коли в березні 1944 року фашистів вигнали з села, мене мобілізували до війська. За те, що потрапив до полону, направили на два місяці до штрафбату. Після відбуття штрафного строку мене перевели до повітрянодесантних військ. У 1945 році брав участь у боях за озеро Балатон в Угорщині, дійшов до міста Відень. 5 квітня 1945 року отримав поранення ліктьового суглобу правої руки, тому додому повернувся інвалідом.

А після війни повернувся в своє село, в 1947 році одружився, працював у колгоспі бригадиром, згодом, після закінчення курсів, став головним бухгалтером. Цій професії віддав 22 роки свого життя. Після виходу на пенсію продовжував працювати в колгоспі.

Війна залишилася в пам'яті навічно, але немає ні слів, ні сил про неї розповідати. Слова не передають того, що довелося пережити.

Підстава: Ф.Р-7665, оп.1, спр.38. арк.10а

Лист учасниці Другої світової війни Бондаренко Н.К., учениці Великосеверинівської школи

Здравствуй товарищ краснѣй следопыт, Лиля!

С приветом Нина Константиновна (Смирнова) Бондаренко. Ты просишь написать воспоминания об освобождении Вашего села и других соседних мест Вашего района.

Я тогда находилась в 120 медико-санитарном батальоне, который двигался за боевыми частями нашей 111 стрелковой дивизии. После освобождения г. Александрия от немецко-фашистских захватчиков 8 января 1944 года началось наступление нашей дивизии и продвижение дальше, на Запад по Украине.

В тяжелых боях были освобождены село Кохановка, ст. Тре-

повка, совхоз Гавриловского, село Н. Николаевка. Несмотря на ожесточенные бои, минометные обстрелы, сильные бомбежки с воздуха, под натиском наших войск немцы вынуждены были отступить. 10 или 11 января была освобождена Большая Севериновка.

Все дома, где прошли бои, были разбиты, в тех, что уцелели, были выбиты стекла.

Была зима, холодно, продолжались бомбежки. К нам в медсанбат привозили все новых и новых раненых. Мы их согревали, вливали им кровь, вводили лекарства, затем делали операции или просто обработку ран (смотря по месту и тяжести ранения). После этого раненые лежали в медсанбате несколько дней. Их лечили, кормили, подкрепляли, затем отправляли долечиваться в глубокий тыл.

Работать нам приходилось в разных условиях: в домах сел, в школах, землянках, палатках в 5-6 км от переднего края, где шли бои. Иногда и в 1,5-3 км. При свете керосиновых ламп, иногда свечах и коптилках.

Родилась я в Калининской области, Ржевском районе, в селе на реке Волге. В семье у родителей было 5 человек детей. В школу приходилось ходить далеко: в начальную – 3 км, в семилетку за 6 км.

Училась я хорошо. После 7 классов поступила в г. Ржев в медицинский техникум. Закончила его в 1939 году, получив образование фельдшера. 2 года проработала заведующей медпунктом на торфопредприятии. Когда началась Великая Отечественная война, меня сразу же призвали в армию. Боевое «крещение» прошла в г. Калинин, в эвакогоспитале 1144, который был расположен в школе. Туда днем и ночью привозили раненых бойцов и офицеров, лечили их раны, оперировали, выхаживали. Затем эвакуировали дальше в тыл для долечивания. В городе стало беспокойно, вражеские самолеты делали налеты днем и ночью, строчили из пулеметов, бросали бомбы. 13 октября 1941 года наш госпиталь в числе других был эвакуирован на Восток, в г. Первоуральск.

Оттуда я была направлена в г. Свердловск, где получила предписание в 50-ю ударную бригаду, которая в составе 1-й ударной армии отправлялась на фронт под Москву. После недолгой подготовки, в эшелонах вся армия ночью была перевезена и выгружилась

на станції Димитрово. Затем ночью, пешим маршем двигались к назначенному месту. 27 ноября бригада вступила в бой в районе г. Яхрома (на канале Волга-Москва).

С этого дня начался разгром немцев под Москвой – большое наступление наших войск. Мы, медики, работали, не зная счета дням и ночам, оперировали тяжело раненных воинов.

1984 г.

Підстава: Ф. 7920, оп. 1, спр. 124, арк. 51-52 зв.

**Спогади учасника визволення Кіровоградщини,
капітана 444-го Олександрійського винищувального
артилерійського полку Ф.Г. Самсонова,
мешканця Ростова, вчителя**

5 января 1944 года, сосредоточив крупные силы пехоты, артиллерии и танков, командование 2-м Украинским фронтом решило нанести сильные удары по противнику в районах Хировки и Знаменки на севере и Новгородки на юго-востоке. Конечной целью этой военной операции являлось окружение всей кировоградской группировки с последующим ее уничтожением.

Днем 3-го января наш полк снялся с переднего края и к вечеру этого же дня сосредоточился в 2 километрах на юго-запад от станции Хировка. Эта станция и г. Знаменка находились под огнем артиллерии противника, и каждые 10 минут (с немецкой точностью) слышались где-либо разрывы снарядов. Наша артиллерия почти не отвечала на этот огонь. Но если для немцев день 4-го января был затишьем, то для нас он вовсе не был таким. Правда, пушки не стреляли, чтобы не спугнуть немцев, но люди с самого рассвета на ногах. Оборудуют в мерзлой земле огневые позиции, кп и нп (командный пункт и наблюдательный пункт). Командиры получали от старших начальников задачи на завтрашний бой, цели, по которым следует обрушить артогонь, договаривались о связи.

Начало наступления должно начаться по сигналу «катюши» мощной артиллерийской подготовкой в 6-00 5 января. На артподготовку орудия нашего полка получили по 150 снарядов, всего на

24 пушки – 3600. Все 3600 должны мы расстрелять за полтора часа. Это можно было сделать, если мы будем своими пушками делать 40 выстрелов в минуту. Ночью пехота вышла на исходный рубеж для атаки немецких укрепленных позиций.

В 6-00, за час до рассвета, небо вдруг озарило красным светом и затем с грохотом через передний край понеслись огненные снаряды катюши, одной, другой, третьей... И в то же мгновение все сотрясало от залпа многих сотен орудий, через минуту все слилось в один сплошной гул, из которого по временам выделялись выстрелы из тяжелых пушек да время от времени гул гвардейских минометов (катюш).

В домах на станции Хировка никому не сиделось. Женщины, старики, дети, солдаты, офицеры – все вышли на улицу и радостно слушали этот могучий, всепокрушающий гул советской артиллерии. Немцы не отвечали. Подавленные сразу нашим огнем, они ни одного выстрела в нашу сторону уже не смогли сделать. Как только смолк огонь и в воздухе воцарилась тишина, пехота с криком Ура! бросилась вперед. В ту же минуту к пушкам подкатили машины, а еще через две-три минуты мы устремились вслед танкам, оставив позади свою пехоту.

Справа и слева от нас по всем полевым дорогам параллельно нашему движению нескончаемыми потоками в узкий прорыв вливались танки, артиллерия, пехота, машины всех марок и обозы на конной тяге. В воздухе появились немецкие самолеты, развернувшись в одну длинную цепочку и образовав один большой круг, они кружились недалеко справа и редко сбрасывали небольшие бомбочки, заставляя пехоту рассыпаться по полю и этим задерживая быстроту нашего наступления. Однако мы вскоре догадались, что немцам бомбить наши колонны нечем и перестали задерживаться при подобных налетах самолетов.

В деревне Донино-Каменка мы хотели остановиться на площади, но пехотные офицеры предупредили нас, что площадь часто обстреливается немцами. В конце деревни наши машины с пушками попали в тупик. Впереди довольно глубокая балка с обрывистыми склонами преградила нам путь. Пока мы искали дорогу,

внезапно появилось до двадцати немецких самолетов-бомбардировщиков (юнкерсы). Быстро развернувшись в круг, они по очереди входили в пики и сбрасывали на нас свои бомбы. Артиллеристы успели разбежаться по дворам и укрыться за стенами строений. Я не успел этого сделать и остался лежать на склоне балки. Наблюдая за бомбежкой, я вдруг заметил, что немцы сбрасывают на нас не бомбы, а ящики с противопехотными мелкими минами или гранатами. Ящики еще на лету ломались, гранаты устремлялись вниз, а легкие обломки деревянных ящиков, перевертываясь в воздухе, делали зигзаги и падали на землю. Одну такую планочку я поймал на лету, не вставая с земли. Несмотря на большой шум от самолетов, ящиков и бомбочек, никто в полку ранен не был. В трехстах метрах отсюда мы подъехали к балке и благополучно преодолели ее.

1969 г.

Підстава: Ф.Р- 7920, оп.1. спр.138, арк.2-3, 5, 5зв.

● Анкети ветеранів II світової війни

П.І.Б.	Дата народження
Тищенко Іван Михайлович	23 вересня 1913 року
Дем'яненко Олексій Олексійович	25 березня 1923 року
Заболотний Петро Гаврилович	10 червня 1921 року
Бойко Євдокія Василівна	22 лютого 1919 року
Стороженко Андрій Юхимович	16 жовтня 1908 року
Кизим Леонід Ілліч	09 березня 1920 року
Григоренко Микола Денисович	24 жовтня 1918 року
Борисенко Яків Пилипович	18 жовтня 1919 року
Руденко Василь Антонович	26 квітня 1914 року
Сергійчук Софія Федорівна	09 серпня 1924 року
Заватій Марія Іванівна	09 листопада 1919 року

ТИЩЕНКО ІВАН МИХАЙЛОВИЧ

Дата, місце народження	23 вересня 1913 року, с.Андрейкович Воронокського р-ну Брянської обл.
Національність	Росіянин
Освіта	Закінчив у 1934 році Брянський лісопромисловий технікум
Партійність	Безпартійний
У складі якої військової частини, фронту, партизанського загону підпільної організації воював, де працював у роки війни	337-й полк 54-ої дивізії, Карельський фронт, кулеметник
Урядові нагороди	Медаль «За бойові заслуги», орден Вітчизняної війни I ступеня, ювілейні медалі
Хто з рідних загинув під час війни	Брати: Тищенко Олексій Михайлович, Тищенко Дорофій Михайлович
Рід занять у довоєнний період	Працівник лісового господарства
Місце роботи, посада у повоєнний період	Начальник лісопункту в Карелії
Домашня адреса	с. Шишкине Компаніївського району Кіровоградської області
Дата заповнення анкети	—

Підстава: Ф.Р- 7665, оп.1, спр.7, арк. 58.

ДЕМ'ЯНЕНКО ОЛЕКСІЙ ОЛЕКСІЙОВИЧ

Дата, місце народження	25 березня 1923 року, с. Лозуватка Олександрійського р-ну Кіровоградської обл.
Національність	Українець
Освіта	Кіровоградський фізкультурний інститут
Партійність	Безпартійний
У складі якої військової частини, фронту, партизанського загону підпільної організації воював, де працював у роки війни	1234-й стрілецький полк I-го Білоруського фронту
Урядові нагороди	Орден Червоної Зірки, Орден Слави III ступеня, медаль «За взяття Берліна», медаль «За перемогу над Німеччиною у Великій Вітчизняній війні 1941-1945 років»
Хто з рідних загинув під час війни	Дем'яненко Іван Юдович
Рід занять у довоєнний період	Учень
Місце роботи, посада у повоєнний період	Учитель, заступник голови сільської споживспілки
Домашня адреса	с. Попельнасте Олександрійського району Кіровоградської області
Дата заповнення анкети	21 травня 1991 року

Підстава: Ф.Р-7665, оп.1, спр. 9, арк. 35.

ЗАБОЛОТНИЙ ПЕТРО ГАВРИЛОВИЧ

Дата, місце народження	10 червня 1921 року, с.Лозуватка Вільшанського р-ну Одеської (Кіровоградської) обл.
Національність	Болгарин
Освіта	Неповна середня школа с. Станкувате
Партійність	Безпартійний
У складі якої військової частини, фронту, партизанського загону підпільної організації воював, де працював у роки війни	66-а стрілецька дивізія 901-го полку, воював з 1941 по 1942 рр, після важкого поранення у 1942 році перебував на лікуванні у е/госпіталі м. Омська, демобілізований через інвалідність у грудні 1943 року.
Урядові нагороди	Орден Слави III ступеня, орден Великої Вітчизняної війни I ступеня, медаль «За перемогу над Німеччиною у Великій Вітчизняній війні 1941-1945»
Хто з рідних загинув під час війни	—
Рід занять у довоєнний період	Працював у колгоспі
Місце роботи, посада у повоєнний період	Інвалід Великої Вітчизняної війни II групи
Домашня адреса	с. Добре Вільшанського району Кіровоградської області
Дата заповнення анкети	22 червня 1993 року

Підстава: Ф.Р-7665. оп.1, спр.10, арк.153.

БОЙКО ЄВДОКІЯ ВАСИЛІВНА

Дата, місце народження	22 лютого 1919 року, с.Маєрівка Кіровоградського р-ну Кіровоградської обл.
Національність	Українка
Освіта	Новоукраїнська школа медсестер
Партійність	Безпартійна
У складі якої військової частини, фронту, партизанського загону підпільної організації воював, де працював у роки війни	З червня 1941 року по лютий 1946 року – медсестра в е/госпіталях № 1958, № 1441
Урядові нагороди	–
Хто з рідних загинув під час війни	–
Рід занять у довоєнний період	Медсестра Єлисаветградківської районної лікарні
Місце роботи, посада у повоєнний період	Медсестра Компаніївської центральної районної лікарні
Домашня адреса	Вулиця Леніна, 194, селище Компаніївка Компаніївського району Кіровоградської області
Дата заповнення анкети	31 березня 1992 року

Підстава: Ф.Р- 7665, оп.1, стр.4, арк. 39.

СТОРОЖЕНКО АНДРІЙ ЮХИМОВИЧ

Дата, місце народження	16 жовтня 1908 року, с. Краснопілля Речецького р-ну Гомельської обл.
Національність	Білорус
Освіта	Краснопільська початкова школа
Партійність	Безпартійний
У складі якої військової частини, фронту, партизанського загону підпільної організації воював, де працював у роки війни	1055-й стрілецький полк
Урядові нагороди	Орден Вітчизняної війни I ступеня
Хто з рідних загинув під час війни	Рідний брат Стороженко Іван Юхимович
Рід занять у довоєнний період	Різноробочий у колгоспі
Місце роботи, посада у повоєнний період	Різноробочий у колгоспі
Домашня адреса	с. Криничувате Компаніївського району Кіровоградської області
Дата заповнення анкети	09 березня 1992 року

Підстава: Ф.Р- 7665, оп.1, стр.7, арк. 20.

КИЗИМ ЛЕОНІД ІЛЛІЧ

Дата, місце народження	9 березня 1920 року, с.Рівне Новоукраїнського р-ну Кіровоградської обл.
Національність	Українець
Освіта	7 класів
Партійність	Безпартійний
У складі якої військової частини, фронту, партизанського загону підпільної організації воював, де працював у роки війни	З 1940 по 1943 рр – 73-я морська окрема бригада; з 1943 по 1946 рр – 3-я важка артилерійська бригада, 5-а батарея
Урядові нагороди	Медалі «За оборону Ленінграда», «За взяття Кенінгсберга», «За перемогу над Німеччиною у Великій Вітчизняній війні 1941-1945 рр», орден Вітчизняної війни I ступеня, ювілейні медалі
Хто з рідних загинув під час війни	–
Рід занять у довоєнний період	Різнорабочий
Місце роботи, посада у повоєнний період	Різнорабочий
Домашня адреса	с. Приют Новоукраїнського р-ну Кіровоградської обл.
Дата заповнення анкети	–

Підстава: Ф.Р-7665, оп.1. спр.38. арк.26.

ГРИГОРЕНКО МИКОЛА ДЕНИСОВИЧ

Дата, місце народження	18 жовтня 1919 року, селище Лисянка Лисянського р-ну Черкаської обл.
Національність	Українець
Освіта	Вища
Партійність	Член КПРС
У складі якої військової частини, фронту, партизанського загону підпільної організації воював, де працював у роки війни	13-а окрема авіаескадрилья, 859-й бомбардувальний авіаполк 214-ї авіадивізії, 104-й винищувальний авіаполк 9-ї Гвардійської авіадивізії. Закавказький фронт, Північно-Західний фронт, 1-й, 2-й, 4-й Українські фронти. Був льотчиком-штурманом бомбардувальної авіації.
Урядові нагороди	Ордени Вітчизняної війни I ступеня та II ступеня, Червоної Зірки, медалі «За оборону Києва», «За оборону Кавказу», «За звільнення Праги», «За взяття Берліна», «За перемогу над Німеччиною у Великій Вітчизняній війні 1941-1945 рр.», «За доблесну працю».
Хто з рідних загинув під час війни	У 1943 році в с. Лисянка німцями розстріляний батько Борисенко Пилип Данилович
Рід занять у довоєнний період	Електромонтер радіовузлу
Місце роботи, посада у повоєнний період	Начальник відділу кадрів заводу, з 1948 по 1961 роки – на партійній роботі у Івано-Франківській області, з 1961 по 1982 роки – головний інженер заводу у Знамянці.
Домашня адреса	вул. Луначарського, 34, кв.12, м. Знамянка
Дата заповнення анкети	–

Підстава: Ф.Р-7665, оп.1, спр. 14, арк.131.

ГРИГОРЕНКО МИКОЛА ДЕНИСОВИЧ

Дата, місце народження	24 жовтня 1918 року, с.Долинське Олександрійського р-ну Кіровоградської обл.
Національність	Українець
Освіта	—
Партійність	Безпартійний
У складі якої військової частини, фронту, партизанського загону підпільної організації воював, де працював у роки війни	До війни та під час війни - 16-й полк 8-ої танкової дивізії.
Урядові нагороди	Медаль «За оборону Сталінграда», орден Вітчизняної війни I ступеня, ювілейні медалі
Хто з рідних загинув під час війни	—
Рід занять у довоєнний період	Бухгалтер у колгоспі
Місце роботи, посада у повоєнний період	Бригадир колгоспної рільничої бригади
Домашня адреса	с. Долинське Олександрійського району Кіровоградської області
Дата заповнення анкети	17 травня 1991 року

Підстава: Ф.Р- 7665, оп.1, спр. 9. арк.21.

СЕРГІЙЧУК СОФІЯ ФЕДОРІВНА

Дата, місце народження	09 серпня 1924 року, с. Кам'яна Криниця Ульяновського р-ну Кіровоградської обл.
Національність	Українець
Освіта	Початкова
Партійність	Безпартійна
У складі якої військової частини, фронту, партизанського загону підпільної організації воював, де працював у роки війни	330-й окремий батальйон з серпня 1942р. по серпень 1945 р.
Урядові нагороди	Орден Вітчизняної війни II ступеня, медаль «За оборону Кавказу»
Хто з рідних загинув під час війни	—
Рід занять у довоєнний період	—
Місце роботи, посада у повоєнний період	—
Домашня адреса	с. Кам'яна Криниця Ульяновського р-ну Кіровоградської області
Дата заповнення анкети	—

Підстава: Ф.Р-7665, оп.1, спр. 14, арк.131.

ЗАВАТІЙ МАРІЯ ІВАНІВНА

Дата, місце народження	09 листопада 1919 року, с. Єфремо-Степанівка Тарасівського р-ну Ростовської обл.
Національність	Росіянка
Освіта	Вища
Партійність	Член партії
У складі якої військової частини, фронту, партизанського загону підпільної організації воював, де працював у роки війни	538-й окремий зенітно-артилерійський батальйон Донбаської бригади, 1364 зенітно-артилерійський полк II Українського фронту
Урядові нагороди	Орден Вітчизняної війни II ступеня, медаль «За трудову відзнаку»
Хто з рідних загинув під час війни	—
Рід занять у довоєнний період	Старший інспектор держдоходів у м. Мілереве Ростовської обл.
Місце роботи, посада у повоєнний період	З 1945 по 1952 рр. – працівник фінустанови, з 1952 по 1975 – партпрацівник у Новомиргородському, Маловисківському, Хмельівському РК КПУ
Домашня адреса	м. Мала Виска, вул. Жовтнева, 57, кв.6
Дата заповнення анкети	29.08.1991 р.

Підстава: Ф.Р- 7665, оп.1, спр. 36, арк. 16.

РУДЕНКО ВАСИЛЬ АНТОНОВИЧ *

Дата, місце народження	26 квітня 1914 року, с. Веселий Кут Знам'янського р-ну Кіровоградської обл.
Національність	Українець
Освіта	7 класів
Партійність	Член КПРС
У складі якої військової частини, фронту, партизанського загону підпільної організації воював, де працював у роки війни	З 1941 по 1943 рр. – комісар партизанського загону ім. Богдана Хмельницького
Урядові нагороди	Орден Вітчизняної війни I ступеня, медалі «Партизану Вітчизняної війни I Ступеня», «За перемогу над Німеччиною у Великій Вітчизняній війні 1941-1945 рр.», ювілейні медалі.
Хто з рідних загинув під час війни	–
Рід занять у довоєнний період	–
Місце роботи, посада у повоєнний період	вул. Миру, 6, с. Богданівка Знам'янського району Кіровоградської області
Домашня адреса	вул. Луначарського, 34, кв.12, м. Знам'янка
Дата заповнення анкети	–

Підстава: Ф.Р- 7665, оп.1, спр. 14, арк.136.

* Анкету заповнив депутат Богданівської сільської ради Є.Т.Крайнов. 1 лютого 1991 року Руденко В.А. помер

ОКУПАЦІЯ

У серпні 1941 р. Кіровоградська область була повністю окупована німецькими військами. Територія України була розподілена між німецьким Генерал-губернаторством Польща, румунською Трансністрією, зоною відповідальності фронтового командування. Найбільша частина, до якої входила майже уся Кіровоградська область, отримала назву Рейхскомісаріат Україна. Головною метою діяльності Рейхскомісара України гауляйтера Еріха Коха стала економічна експлуатація завойованої радянської республіки. Враховуючи те, що більшість німецьких чоловіків була на фронті або на військовому виробництві, нацистському керівництву довелося будувати систему управління окупованими територіями, використовуючи працю радянських громадян, що дали згоду на співробітництво з окупантами. Наступний розділ збірки знайомить із документами, що відображають політику окупаційної влади на теренах Кіровоградщини.

На самому початку окупації рейхскомісар видав кілька загальних розпоряджень, розтиражованих по всіх установах рейхскомісаріату. Перші розпорядження стосувалися загальних рис окупаційного порядку. Головним чином рейхскомісар нагадував про обов'язок працювати на Третій рейх, а також розпорядився залишити більшість

радянських норм та постанов у дії, принаймні до того моменту, коли він не видасть нового розпорядження. Прикладом загального по рейхскомісаріату розпорядження є перший документ.

Значною проблемою для німецької військової влади була величезна кількість військовополонених. Серед документів, що вміщені у збірці – різноманітні розпорядження працівникам допоміжної української поліції щодо поводження з військовополоненими, які утримувалися у Кіровограді у Шталаг 305. Загалом на території Кіровоградської області утримувалася доволі велика кількість військовополонених – не тільки у таборах, але й у громадських та земських дворах, при МТС. Загалом на території Кіровоградщини у роки війни загинуло більше 50 тис. військовополонених, у тому числі не менше 4 тис. – у Шталагу 305.

Інші розпорядження німецької влади стосувалися різноманітних господарських питань – заготівель продовольства, мобілізації населення на роботи, а також вивозу робочої сили до Німеччини, наведення ладу у допоміжній поліції, компенсації особам, репресованим радянською владою. Хоча дана добірка не розкриває історію окупації у всій повноті, проте дозволяє створити уявлення про деякі аспекти діяльності окупаційної влади і становище населення за часів окупації.

РАЙХКОМІСАР

для України
урядові повідомлення № 3

ПЕРШЕ РОЗПОРЯДЖЕННЯ ДО ВИКОНАННЯ

Розпорядження Райхсміністра для зайнятих східних місцевостей з 5-8.1941 про впровадження обов'язку праці в зайнятих місцевостях з 21 листопада 1941.

На підставі 1-ої частини з § 4 розпорядження про впровадження обов'язку праці в зайнятих місцевостях з 5-8.1941- постановляю:

§ 1.

- 1) До громадського обов'язку праці підлягають всі, в інтересі Ні-

мецької держави, праці, особливо праці в рільництві при громадських поверхових, підземних, водяних будовах (побудування і утримання громадських забудувань, будова та утримання доріг, залізниць та водяних доріг, регуляція бігу води і праці рільничої культури).

2) Зобов'язаний до праці є кожний здібний до неї. Зобов'язаний до праці є, якщо можливо, призначений до фаху, через нього вивчений.

3) Не зовсім здібні до праці повинні бути призначені до відповідних для них праць.

§ 2.

1) Зобов'язані до праці будуть покликані на місце праці через Гебітскомісара (Уряд праці).

2) Платня зобов'язаним до праці належить по тогочасно важному розпорядженню про урегулювання платні.

§ 3.

1) Термін (час) обов'язку праці буде визначений через Уряд праці.

2) Він може бути наперед обмежений на означений час лише у згоді з Урядом праці місцевості, де робота виконується.

§ 4.

1) Зобов'язаний до праці повинен зробити все, щоб швидше прийняти працю. Особливо на вимагання Уряду праці він має явитися на місце служби особисто зі всіма особистими документами і дати всі потрібні інформації відносно своєї особи.

2) На вимагання Уряду праці зобов'язаний до праці має застосувати при його службі всі речі, які знаходяться у нього (ремісничі знаряддя).

§ 5.

1) Заступництво в обов'язку праці не дозволяється.

§ 6.

1) Хто не виповнить свого обов'язку праці, буде покараний згідно з розпорядженням Райхсміністра для зайнятих східних місцевостей з 5-8. 1941 через надзвичайний суд карною в'язницею або тюрмою. У відповідних випадках на пропозицію Уряду праці може Гебітскомісар застосовувати грошові штрафи в кожній високості або примусовий робочий лагер.

2) Хто поважитья стримувати інших від виповнення обов'язку служби – буде покараний також на цих засадах.

§ 7.

Це розпорядження входить в силу з днем його оголошення.

РАЙХСКОМІСАР ДЛЯ УКРАЇНИ
підписаний: КОХ

Підстава: Ф.Р-2705, оп.1, спр.1, арк.1.

**Шеф гражданської влади. Округ 13
Новомиргорода**

13 грудня 1941 р.

ВІДОЗВА

Фюрер Великої Німеччини – Адольф Гітлер доручив мені владу п'яти районів.

Як вірний слуга Адольфа Гітлера я буду виконувати ці обов'язки. Прикликаю населення мого округу до співробітництва. Війна зумовлює подвійне співробітництво. Хто робить з бажанням та радістю – буде після війни нагороджений.

Від самого населення залежить, яке до нього буде ставлення. Ми, німці, добрі і справедливі, але хто буде саботувати, бунтувати або відмовлятися від роботи, буде найтяжче покараний, тобто розстріляний. Я вважаю своїм обов'язком вести населення до кращого і більш щасливого майбутнього.

Ваша робота і Ваше співробітництво буде вдячністю Фюреру за звільнення Європи.

Окружний комісар Гінц.

Підстава: Ф.Р-2612, оп.1, спр.1, арк.7.

Кировоград, 27 августа 1941 года

**Военное командование 679
отд. Военной управы**

Городскому голове

Я согласен, чтобы населению города на день выдавалось за плату по прежним ценам:

1. Работающим	400 г хлеба
	50 г мяса или колбасы
	80 г перлов. или другой крупы
	25 г подсолнечного масла
2. Остальное население и евреи	250 г хлеба
	25 г подсолнечного масла
	80 г перлов. или другой крупы

Белый хлеб может выпекаться и выдаваться только больным.

Изготовление и продажа пирожных и сладкого печения запрещена.

О количестве продуктов, а также убойного скота, муки, перловой и других круп, пшена, масла растительного, взятого городским управлением со времени вступления немецких войск, мне нужно подать точные сведения, обозначив цены.

Из пшена, находящегося в сборе, 80 тонн будет потом выдано населению вместо перловых круп.

Полевой комендант (подпись)

Підстава: Ф.Р-2512, оп.1, спр.1, арк.19.

НАКАЗ № 28

По Хмельівській районуваній управі від 18 грудня 1941 року

Вступивши в виконання обов'язків округового комісара, п. Гінц вимагає абсолютно точного виконання його доручень і робіт від районних шефів і керівників установ та організацій, а також всього населення округи.

Мною 16 грудня відповідно до цього були дані вичерпні і суворі

вказівки всім керівникам районованих установ, організацій і сільуправ. Проте, старостою сільуправи с. Хмельового п. Черв'яком матеріал, який вимагався на 17 грудня, доставлений в райуправу лише 18 грудня, чим порушено своєчасну доставку матеріалів округовому комісару і зірвано своєчасне виконання державних завдань.

наказую:

1. Старості сільуправи с. Хмельового п. Черв'яку на перший раз оголосити догану.
2. В останній раз попереджую всіх керівників районованих установ, відділів, організацій та старост сільуправ і колгоспів, що в разі ще надалі буде допущене не точне і не своєчасне виконання доручень райуправи, які виходять з розпоряджень округового комісара, винних буду притягати через округового комісара до самої суворої кари, яка опрeдeлeна ним у вiдoзвi, як саботаж.

Голова округової управи Білоус.

Підстава: Ф.Р-2612, оп.1, спр.1, арк.22

**Поліцейське розпорядження № 5
вiднoснo вiйськoвoпoлoнeнeнeх**

Неодноразово були випадки, що українське населення приютило, переховувало або давало цивільну одeжy вiйськoвoпoлoнeнeнeм бeз пoсвiдчeнь. Цe сувoрo зaбoрoняeться. Вiйськoвoпoлoнeнeнe, якi нe мaють фoрмeнi дoвiдки прo тe, щo вoнe з пoлoнy вiдпущeнi, пoвиннi з'являтися в Кiрoвoгрaд aбo Нoвoукрaїнкy.

Укрaїнцi, якi пiслe 13.02.1942 р. бyдуть дaвaти нeзaкoннo пpитyлoк вiйськoвoпoлoнeнeнeм, бyдуть рoзстpіляні.

А тaкoж вiдaчa пpодyктiв хaрчyвaння тaким вiйськoвoпoлoнeнeнeм цивiльним нaселeнням зaбoрoнeнo, xтo нe викoнae, бyдe пoкaрaний.

Новомиргород, 2 лютого 1942 р.

Підстава: Ф.Р-2612, оп.1, спр.1, арк. 91

Комендатура
Руководителям 2-го и 3-го участков Штуцманшафт

12.8.43 г.

№ 1598

г. Кировоград.

Штуцманов для конвоирования военнопленных на водоканал выслать в 5-30. Г.Гауптман приказал проинструктировать штуцманов, уходящих на пост и категорически запретить:

1. Покупать вещи гражданским населением и штуцманами у военнопленных.

2. Производить передачи военнопленным.

3. Военнопленными на работе распоряжается инженер, штуцманы не имеют права без разрешения инженера давать отдых на обед и разрешения на окончание работы.

За нарушение указанного распоряжения штуцманы будут расстреливаться на месте нарушения госп. Гауптманом.

Руководитель
Штуцманшафт

(Радецкий).

Підстава: Ф.Р-2490, оп.1, спр.30, арк. 15.

Уведомление
Лагерь военнопленных 305
Об уходе русских военнопленных из лагеря 305

№ п/п	Фамилия и имя	Год рож.	Где родился и проживает	Нац.	Дата ухода	Откуда выбыл
1	Назаров Михаил	1921	г. Краичков	Рус.	13/VI	Лагерь 305 Арб.КДО (не розбір)
2	Дурандин Василий	1921	Ярославск. обл. Верники	-/-/-/	-/-/-/	Совхоз им. Тимошенко, Бережинка

3	Рохов Давид	1921	Керчь	-/-/-	-/-/-	-/-/-
4	Ставиков Александр	1920	Днепропетровск	-/-/-	-/-/-	-/-/-
5	Стариков Федор	1918	Новосибирск	-/-/-	-/-/-	-/-/-
6	Давогорл	1909	с. Богдановка Полтавской обл.	Укр.	8/VI	Лагерь III Первомайск Арб. КДО
7	Лиенчук	-	-	-/-/-	-/-/-	Богороль
8	Ливиненко	1909	с. Богдановка Полтавской обл.	Укр.	-/-/-	-/-/-
9	Володин Андрей	1919	род. в Побединке Рязанс. обл.	Рус.	15/VI	Арб. КДО ст. Данциг, к-з Шлях до комун.
10	Колемиков Григорий	1918	(нероб.) обл. Бакинск	-/-/-	-/-/-	-/-/-
11	Иванов Анатолий	1922	Крижов Ленин- град. обл.	-/-/-	-/-/-	-/-/-
12	Моисеев Семен	1911	Боргодаровка Казанской обл.	-/-/-	-/-/-	-/-/-
13	Ерофеев Андрей	1914	с. Ясурово Геогикский р-н	-/-/-	-/-/-	ст. Данцинг, к-з Вильный гай
14	Карманин Виктор	1913	Род. Дидово Смо- ленской обл., про- жив. в Кременчуге	-/-/-	-/-/-	Арб. КДО Герескраф парк 612
15	Степанов Яков	1910	Куйбышев	-/-/-	-/-/-	-/-/-
16	Алатгрев Семен	1919	Род. Покровка Уру- тамек., прожив. в г. Казань	-/-/-	-/-/-	-/-/-

Підписал – Оберлейтенант

Підстава: Ф.Р- 2490, оп.1, стр.30, арк.19.

До кіровоградського часопису «Українські вісті»

Прошу редакцію надіслати до берлінського часопису «Нова доба» «УКРІНС» в лагерь військовополонених українців.

Розшукую чоловіка Задорожнього Олексія Сергійовича, народження 1905 року, що перебував останній час у м. Шепетівка, в лагерь військовополонених українців.

Моя адреса: Кіровоградська обл.
м. Олександрія
село Кам'яно-Потоки
Задорожня Євдокія Андріївна

1/04 1942

Підстава: Ф.Р-2504, оп.1, спр.6, арк.7

**1-й район Української
допоміжної Управи
м. Кіровоград**

До голови Української допоміжної управи п. Зякіну
19/II 1942 року

I-й район Української допоміжної управи повідомляє, що корпус № 1, який займався 24 квартиронаймачами по вулиці Великій № 5/5 – звільнено від мешканців 18 лютого 1942 року, ключі від квартир знаходяться в I-й рай управі, про що й доводимо до Вашого відому.

Начальник I-го району (Воїнов)

Секретар (Соломянко)

Підстава: Ф.Р-2493, оп.1, спр.4, арк.1.

НАКАЗ

На підставі існуючих господарських розпоряджень я цим наказую слідує:

1. Весь обмолочений хліб, що зберігається в колгоспах і совгоспах, а також все олійне, стручкове та інше насіння конфіскується.

Конфіскації підлягає також та кількість насіння, яка буде одержана від обмолоту після видання цього наказу.

1. Конфісковане насіння повинно бути позначене, як таке, прикріпленням табличок з написом німецькою та українською мовою такого змісту: «Конфіковано для Німецької Держави Генерал-комісаром в Ніколаєві. Всяка незаконна дія тягне за собою найсуворішу кару».

2. Розпоряджатися конфіскованими товарами має право лише відповідний округовий сільськогосподарський керівник.

Всяка відправка конфіскованого насіння може відбуватися лише на підставі письмового розпорядження Обласного Комісара, відділу харчування і сільського господарства. Поставки хлібним пунктам цією постановою не займаються.

3. Завідування конфіскованими товарами покладається на завідувачів колгоспами, совгоспами. Вони зобов'язані вести нагляд за всім насінньовим матеріалом і зберігати його від всякого роду втрат. Далі вони відповідають за те, щоб насіння зберігалось належним порядком, постійно перелопачувалося і не зазнавало псування.

Кожен завідувач колгоспом і совгоспом зобов'язаний вести на доручене йому майно прибутково-видаткову книгу, в якій повинні міститися такі дані:

1. Рід і кількість в центнерах товарів, що зберігаються.

2. Для всіх товарів, що знову поступають, окремо по кожному роду насіння:

а) день надходження, обмолот;

б) точна вага товару в центнерах;

3. Для всього відпущеного насіння, окремо по кожному родові:

а) день відпуску;

б) одержувач товару;

- в) вага в центнерах;
- г) черговий № розпорядження сільськогосподарського керівника про відпуск.

Всі операції повинні заноситися щодня. Видані сільськогосподарськими керівниками або їх уповноваженими розпорядження про відпуск повинні ретельно збиратися, відмічатися черговим № і дбайливо зберігатися.

4. Первісна кількість насінневих матеріалів повинна визначатися в кожному господарстві негайно після вступу в силу цієї постанови. Про одержані дані потрібно скласти відомість, яка повинна бути підписана завідувачем колгоспу, чи совгоспу, при чому, перший примірник негайно надсилається відповідному округовому сільськогосподарському керівникові, а другий примірник – районному шефові. У відомості повинно бути зазначено: 1. Вага товарів у центнерах, окремо для кожного роду насіння. 2. Якість товару.

5. Районний шеф повинен стежити за виявленням наявності насіння і являється відповідальним за одержання в його районі виданих постанов.

Для виконання цього завдання він може користуватися послугами уповноважених, а для охорони запасів притягати міліцію.

6. Оплата конфіскованих товарів згідно встановлених виробничих цін цією постановою не займається.

7. Крім того, кожний завідувач колгоспом і совгоспом зобов'язаний постійно охороняти від псування, крадіжок і вогню все необмолочене хлібне, олійне, стручкове та інше насіння. Для виконання цього завдання вони можуть притягати до роботи всіх членів колгоспу, або всіх робітників совгоспу.

8. Порушення цих розпоряджень тягне за собою позбавлення волі терміном не менше 2-х років. При наявності злочинного недбальства, або саботажу може бути присуджена смертна кара, а, крім того, грошовий штраф в необмеженому розмірі.

Цей наказ вступає в силу 20 лютого 1942 року.

Генеральний Комісар Ніколаєва Опперман

**Хмельове.
24 серпня
1942 року**

НАКАЗ № 48

ПО ХМЕЛІВСЬКОМУ РАЙОНУ

Згідно розпорядження Гебітскомісара – НАКАЗУЮ:

§ 1.

З 1-го вересня 1942 року розпочати у всіх селах навчання дітей в школах з 1 по 4 класи включно.

§ 2.

Попереджую все населення, що відвідування школи дітьми шкільного віку з 7 років є обов'язкове. Батьків, діти яких не будуть відвідувати школу, будуть притягати до штрафу, а в особливо грубих випадках сам Гебітскомісар буде суворо за це карати.

§ 3.

Райшкілінспектору укомплектувати школи педкадрами і дати вказівки їм щодо учбових планів і взагалі праці шкіл, згідно розпорядження Гебітскомісара.

Шеф Хмельівського району Білоус.

Підстава: Ф.Р-2612, оп.1, спр.1, арк.71.

25/VI 1943

**Зав. дитбудинком
м. Кіровограда**

При цьому направляємо прибувшу в місто дівчину 10 років, по прізвищу П (Н?) ІДТИНЧЕНКО Олександру, яка прибула з ст. Сі-нельниково, рідних в неї немає, убиті під час бомб'южки, по її словам, але є рідні в м. Одесі, а тому як не маючу документів та рідних направляємо у Ваше розпорядження.

П/керівника 4-ої дільниці
унтер-офіцер

(Молчанов)

Підстава: Ф.Р-2490, оп.1, спр.46, арк.13.

ОГОЛОШЕННЯ

Згідно розпорядження німецької жандармерії, Хмельівська райуправа зобов'язує старост сільуправ і комендантів служби порядку негайно оголосити населенню району про здачу через сільполіцію в райполіцію протягом 2-х суток військові пояси всіх видів, кобури для револьверів та пояси у гвинтівок.

Після цього строку в підозрілих осіб, що не здали вищезазначених речей, провести обшук і в разі виявлення не зданих речей, цих осіб направити через райполіцію до жандармерії для притягнення до відповідальності.

Голова районної управи БІЛОУС

Підстава: Ф.Р-2612, оп.1, спр.1, арк. 92

Старості Новоолександрівської сільуправи

При цьому надсилаємо копію розпорядження Обласного комісара від 17-III-1942 р. про заборону повертання хатів, для відому їх виконання.

**Голова районної управи Білоус.
Секретар районної управи Вишневський**

КОПІЯ

Гебітскомісар Н. _Миргорода, 17 березня 1942 року в категоричному порядку забороняю в часи війни повертати кому б то не було хати. Звичайно, ті люди, які зазнали утиску від більшовицького панування, повинні одержать кращі квартири, чим ті, які активно стояли за більшовиків. Заяви і клопотання про повернення хатів в сучасний час не повинні розглядатись, а люди, які пишуть ці заяви, будуть оштрафовані.

08-IV-1942 р.

Згідно: секретар ВИШНЕВСЬКИЙ

Підстава: Ф.Р-2612, оп.1, спр.1, арк. 92

Керівникам підприємств, установ міста

За розпорядженням пана округового комісара Ви повинні НЕГАЙНО охопити списками працюючих у Вас, 1927 року народження. Списки скласти окремо: чоловіки, жінки за такою формою:

1. №№
2. Прізвище, ім'я
3. Рік народження
4. Місце народження
5. Місце перебування
6. Місце праці
7. У кого працює (підприємство)
8. Рід заняття
- 9-11 графи залишити не заповненими

Ці списки подати до міської управи не пізніше 13.08.1943 року.

Попереджуємо, що за своєчасність подання списку та правильність складання відповідальність несе персонально керівник.

Підстава: Ф.Р-2547, оп.1, спр.1, арк.5

**Приставу Новомиколаївського відділку
поліції м. Кіровограда
від фірми «Bellinghausen»**

ВІДНОШЕННЯ

Прошу доставити на місце роботи наших робітників, що ухиляються від роботи:

1. Марар Віру	Наливайка, 6
2. Гончаренка Миколу (нерозб.)	Лелеківка
10.3.43.	підпис

Підстава: Ф.Р-2490, оп.1, спр.10. спр.23.

**Оголошення Олександрійського гебітскомісара
про примусову відправку молоді на роботу**

6 вересня 1943 р.

УКРАЇНЦІ! Народження 1927 р. закликаються цією відозвою до виконання трудового обов'язку.

Вся молодь народження цього року мусить з'явитися в зазначені на оповіщеннях дні. Ті особи, що не одержали оповіщень, мусять також з'явитися до 11.IX.1943 р. до біржі праці.

ЦЯ ВІДОЗВА ОДНОРАЗОВА. ХТО НЕ ВИКОНУЄ НАКАЗУ, БУДЕ ПОКАРАНИЙ КАТОРЖНОЮ ТЮРМОЮ І В ОСОБЛИВИХ ВИПАДКАХ БУДЕ НЕГАЙНО ПОКАРАНИЙ СМЕРТЮ.

Ті ж самі кари будуть вжиті до тих, які вговорюють підлягаючих трудовому обов'язку не з'явитися або допомагають їм тікати.

Ще не вся молодь народження 1926 р. з'явилась для виконання трудового обов'язку. Цією відозвою запропонуємо цій молоді в останнє з'явитися негайно до біржі праці.

Гебітскомісар

Підстава: Ф-274, оп.1, спр.1, арк.140

Комендатура

**Зав. торговим отделом
г-ну Фурсикову
Шутцманшафт**

24.3.43 г.

№ 5/1163

Прошу отпустить на похороны погибшего при исполнении служебных обязанностей шуцмана Кишлян продукты, как то: хлеба, картофель, м'ясо и др. по возможности за наличный расчет.

Фюрер охранных полицейских отрядов

(Роше)

Підстава: Ф.Р-2490, оп.1, спр.21, арк.93.

Цілком таємно

9/х.1942

Приставу 1 участка

4/509

Отобрать хлебные карточки и справки с места работы у следующих работников строительно-ремонтной конторы, которые без уважительных причин не выходят на работу:

- каменщик

Дибенко Филипп Тимофеевич . . . . . ул. 2-я Рабочая, 2

- столяр

Крамар Митрофан Варламович . . . . . ул. Гоголя, 107

- печник

Беличенко Андрей Никифорович . . . . ул. Береславская, 66

- подсобник

Яковлев Леонид Артемович . . . . . Спускной пер., 3

Фюрер охранных полицейских отрядов (Роше)
Управляющий делами (Коломиец)

Підстава: Ф.Р-2490, оп.1, спр.40, арк.6.

**Кировоградглавполиции
господину Роше
от Фурс Елены Андреевны**

Полицейский, 8

Заявление

Мой муж репрессирован как политический уже 6 лет. Он работал начальником почты, я тоже работала на почте. В настоящее время работала на фабрике. Целое лето болела и получала из Красного Креста. Обещали дать топливо. Сейчас отказали совсем. В настоящее время я больная, очень ослабела. Сижу в холодной комнате. Одежда и обувь, что на мне, – это все. Купить не в состоянии, у меня нет средств, что дальше мне делать – не знаю.

Прошу Вашего распоряжения не отказать моей просьбе помочь в мои тяжелые минуты. Когда мое здоровье поправится, я согласна работать.

Проситель Фурс

Резолюція: Крас. Крест
Просить оказать
содействие жене
репрессированного

20.11.42

Комендант (підпис)

Підстава: Ф.Р-2490, оп.1, спр.47, арк.6.

**Господину коменданту
Шутцманшафта г. Кировограда
от шутцмана 3-го участка,
прожив. по Обрывному пров. № 18,
рожден. с. Грузского 1901 года. Галбуры А.Т.**

Заявление

В 1929 году был доведен план до двору и был раскулачен, но благодаря непобедимой немецкой армии, которая освободила из-под жидобольшевистского ярма, в 1941 году мне вернули хату, в которой я жил до раскулачивания. И в данное время семья моя проживает в с. Грузское, а я здесь, где мне приходится в трудных условиях жить без семьи. А посему прошу передать мое ходатайство перед вышестоящими органами власти о переводе меня в райполицию в качестве полицая, где я буду послан в с. Грузское, и у меня будет возможность жить вместе со своей семьей.

8/12 42

Проситель (підпис)

Резолюція: Доложить шуцполицай

8.12.42

(підпис)

Підстава: Ф.Р-2490, оп.1, спр.47, арк., 5. 5зв.

НАКАЗ № 61
По командованию охранных
полицейских отрядов г. Кировограда

5/VIII 1942

Сегодня годовщина вступления в наш город освободительницы Европы – доблестной германской армии, покрывшей себя неувядаемой славой и освободившей наш город от двадцатитрехлетнего ига большевиков. Рабство, созданное иудейскими правителями, в недалеком будущем будет окончательно ликвидировано, и наша красавица Украина, при нашей добросовестной работе, расцветет, окрепнет и займет должное место в новой Европе.

Слава освободителю народов фюреру Гитлеру.

Слава храбрым германским войскам.

Фюрер охранных
полицейских отрядов

(Роше)

Підстава: Ф.Р-2490, оп.1, спр.1, арк.21.

Комендатура штутцманшафт

Всем руководителям участков

25. 5. 1943

№ 47/1378

С 25.5.43 г. вменяю в обязанность всех руководителей участков и их заместителей, а также дежурных по участку унтер-офицеров следить за точным порядком внутренней дисциплины, как-то: ношение формы для установления единообразного положения в ношении назначенной формы и нарукавных знаков/повязок/ всему личному составу. Штутцманшафт без исключения где бы ни находился, в наряде или же вне наряда, но если в форме, обязан носить нарукавный знак/повязку/.

Нижче сего обявляю правила о порядке ношения и эксплуатации обмундирования всему личному составу штучманшафта г. Кировограда:

1. Обмундирование и обувь всегда должны быть безукоризненно чисты и в исправности к следующей проверке.
2. Обмундирование должно быть хорошо подогнано по росту.
3. Категорически запрещается в форме ходить по базару вне служебного времени. Также запрещаю личному составу, будучи в форме, носить какие-то ни было узлы, клунки, грузы на плечах, за исключением свертков в руках или корзину, но только в руках. Категорически запрещаю курение во время патрулирования или же во время конвоирования, а также и вне службы, идя по улице, одетым в форму.
4. Категорически запрещается и ношение смешанной формы с гражданской, как в служебное, так и вне служебное время.
5. Категорически запрещается как руководящему составу, так и всем штучманам, одетым по форме, гулять с дамами или девушками по улице под руку.
6. Запрещается держать руки в карманах. Карманы предназначены специально для носового платка, бумажника, папирос, махорки, но не для рук.
7. Вменяю в обязанность всему руководящему составу штучманшафта выполнять мое распоряжение, следить за служебной дисциплиной, а также за отдаванием чести как немецкому командованию, так и руководителям штучманшафта г. Кировограда и всему командному составу районной, областной полиции в обязательном порядке.

Руководитель штучманшафт

/Яковлев/

Підстава: Ф.Р- 2490, оп.1., стр.10., арк.68.

Командование
Руководителю I участка штучманшафт

15.1.1943 г.

№ 7/893

Мною замечены следующие недочеты на вашем участке:

1. Ненормальные взаимоотношения между командным составом и подчиненными, не дисциплинированность командиров, нет требовательности со стороны командиров по отношению к своим подчиненным, во время выполнения служебных обязанностей оставление места дежурств и удлинение обеда дежурными унтер-офицерами.
2. Отсутствие дисциплины штучманов в участках выражается в следующем: на постах спят, занимаются разговорами с посторонними лицами или постоянно находятся в будках, особенно в ночное время, когда должна быть усилена бдительность часового.
3. Не соблюдаются правила ношения нарукавных знаков и отсутствует чистота последних.
4. Нет уверенности в том, что патрульная служба выполняется так, как того требует инструкция, чем и объясняется отсутствие работы за последнее время.
5. Наблюдается систематическое непосещение занятий в установленные дни, причем не чувствуется правдивости докладов о причине отсутствия как со стороны штучманов, так и командиров.

Все указанные недостатки должны быть устранены в самый короткий срок, в противном случае будут сделаны соответствующие выводы.

Фюрер
охранных полицейских отрядов

(Роше)

Підстава: Ф.Р-2490, оп.1, спр.10, арк.22.

ОПІР

Від самого початку окупації у найбільш активних прихильників радянської влади виникав намір організувати опір окупантам. Проте це виявилось нелегкою справою. У значній кількості випадків особи, залишені для організації підпільної та партизанської роботи на окупованій території, самовідсторонилися від виконання завдання або ж були швидко виявлені та знищені німецькими каральними органами. Практично весь 1941 та першу половину 1942 рр. прорадянські сили на окупованій території були розгублені та паралізовані. Проте з початку 1943 р. патріотичні групи укріплюються, а у другій половині 1943 виникають більш-менш масові партизанські загони.

Добірка документів з історії партизанського руху покликає показати деякі особливості партизанського та підпільного руху на території Кіровоградщини.

До розділу увійшли, насамперед, різноманітні розпорядження окупаційної влади та органів колаборації щодо боротьби з проявами опору у різних районах Кіровоградщини, які слугують яскравим свідченням того, що рух опору на території області реально існував і що вороже командування чітко відокремлювало його від звичайного бандитизму або крадіжок. Факти, зафіксовані у документах, свідчать про диверсії на лініях зв'язку, терор проти представників колаборації, роботу з порятунку радянських військовополонених, різноманітні акти саботажу.

Також серед документів архіву зберігаються матеріали перевірки діяльності підпільних груп та партизанських загонів. Найчастіше командир загону або підпільної групи писав звіт, який

перевірявся партійними органами. Деякі звіти затверджувалися, проте частина не проходила перевірку. У збірці вміщено документи загонів та підпільних груп, діяльність яких загалом підтвердило місцеве населення. Окрім того, те, що загону не існувало, не свідчило про відсутність патріотично налаштованих громадян, які сприяли іншим партизанським групам, як радянським, так і націоналістичним. Повторною перевіркою було встановлено неіснування загону ім. залізняка в Ульяновському районі у період війни але органи НКДБ мусили констатувати, що псевдокомандир загону Г. Бойко записав до загону значну кількість радянських патріотів, які сприяли антифашистській діяльності, допомагали дрібним групам партизан. Значна кількість цих людей була по зврячому знищена місцевою поліцією.

Значний фактичний матеріал можна відшукати в індивідуальних звітах партизан та підпільників, а також у різноманітних спогадах учасників руху опору. Серед документів, представлених у збірнику, – інтерв'ю з Юхимом Фрединським, командиром реально діючого загону ім. Чапаєва, а також характеристика на майбутнього Героя Радянського Союзу Г. Балицького. Ці документи добре ілюструють різні прояви підпільного та партизанського руху на Кіровоградщині.

**Службова об'ява
польової комендатури
м. Кіровограда**

АКТИВНА БОРОТЬБА ПРОТИ БІЛЬШОВИЗМУ

У спільній оборонній боротьбі проти більшовизму кожен мешканець, чоловіки та жінки, зобов'язані прийняти активну участь. Хто ухиляється від цього обов'язку, буде вважатися прихильником більшовизму та відповідно знищуватися.

З огляду на це, кожна окрема сільська громада повинна всіма засобами, що є в її розпорядженні, самостійно дати відсіч всім нападам та намірам з боку партизан. Партизани – це злочинні більшовицькі бандити, котрі ворог намагається підняти для активних дій в тилу Німецького фронту.

Мешканці, які довідалися про існування партизанів або захованої зброї та приладдя партизанів, повинні негайно довести до відома про це Німецькій військовій владі, старшин та керівництва Служби порядку. Хто цього не зробить, буде покараний смертю.

Коли на шляхах та дорогах будуть помічені партизани та вартувим органам громади не вдасться їх знищити, в такому випадку на небезпечних місцях старшина повинен поставити пости попередження, котрі будуть вказувати проїжджаючим німецьким солдатам на присутність партизанів.

При занедбанні владою цього розпорядження і при вдалім нападі партизанів певна кількість мешканців буде розстріляна.

Листопад 1941

Командуючий
німецькими військами

Підстава: Ф.Р-2679, оп.1, стр.1, арк.15.

Оголошення

На цих днях на залізничній лінії поблизу Цибулева було проведено акти саботажу з боку комуністичних злочинців, при цьому були обстріляні залізничні поїзди.

Встановлено, що злочинці знаходяться в селах Цибулів і Е-Градківка і там скриваються.

За дорученням вищої німецької влади з цього приводу поліцією затримано певну кількість осіб із цих сіл, як заложники. Якщо на протязі чотирьох днів не будуть заявлені в поліцію злочинці, яких ще не піймано, або якщо їх за ці дні ще не буде, в такому разі повинні поплатитись за цей злочин люди, яких сьогодні затримано.

Населення закликається всіма мірами допомогти винайти справжніх злочинців.

02.05.1942

За дорученням
Каізер

Підстава: Ф.Р – 2696, оп. 1, стр. 4, арк. 4

Всім старостам

В ніч з 26 на 27/1-42 р. злочинцями забито в с.Е-градківці двох охоронників порядку, за що розстріляно 10 чоловік як колективна міра покарання. Коли трапиться, що будуть забиті ще хто-небудь, чи то з охоронників чи інших робітників Райуправи та с/управи, то за кожного робітника БУДЕ РОЗСТРІЛЯНО 20 чоловік, в першу чергу із підозрілих осіб, тобто партизанів, комуністів та активістів.

Про вище згадане широко оголосить серед населення вашої с/управи, щоб уникнути цих випадків. В кожному селі необхідно визначити заложників із не благодійних осіб вашого села, які повинні діжурити по селу і за кожний злочинний випадок в першу чергу повинні відповідати згадані особи. Всі бувші партизани, комуністи та активісти повинні бути повсякденно на роботі в кол-госпі, також реєструватись кожен день в с/управі.

Голова Райуправи
Секретар

/Гончаренко/
/Галько/

Підстава: Ф.Р – 2696, оп. 1, стр. 4, арк. 2

Комендатура

начальнику криминальной полиции штучманшафт

14 .3. 1943

№ 7/1157

Косенко Ольгу, проживающую по Клинцовской улице, № 50, которая передерживает военнопленных и достает документы, необходимо агентурным способом добиться получения паспорта, что будет служить доказательством указанного факта (Косенко или Бедера).

Кроме того, по улице Тимирязева, № 163 проживает Юрченко Иван, работавший секретарем партийной ячейки г. Кировограда, которого необходимо проверить.

Фюрер охранных
полицейских отрядов

(Роше)

Підстава: Ф.Р-2490, оп.1, стр.24, арк. 10

Оголошення

В Єлисаветградківському районі знову відбулися акти саботажу на залізничній лінії. При цьому встановлено, що злочинцям була оказана допомога з боку мешканців сіл, які знаходяться поблизу залізниці. Через це певна кількість осіб із цих населених пунктів району затримані як злодюжки.

Якщо знову буде проведений хоч один акт саботажу і злочинці не будуть видані, то ці затримані особи будуть розстріляні або повішені. В той же час будуть прийняті ще суворіші міри.

Населення попереджується про те, щоб не оказувати ніякої допомоги або захисту чужим і підозрілим особам. Про всякі підозрілі факти негайно повідомляти поліцію.

Єлисаветградківка.

10.7.42 р

За дорученням начальника
Служби Безпеки в залізничному
районі Знам'янка.

Підстава: Ф.Р – 2696, оп. 1, стр. 4, арк. 6.

О РЕЗУЛЬТАТАХ

проверки боевых действий партизанского отряда «Южный» по Голованевскому району

І. ОРГАНИЗАЦИЯ ОТРЯДА

Организации партизанского отряда «Южный» способствовало развернувшееся широкое наступление Красной армии – разгром немецких полчищ под Сталинградом и в ряде других пунктов, что поднимало активность населения в борьбе против немецко-фашистских захватчиков, уверенность в победе Красной армии и дало возможность привлечения широкой массы бывших военнопленных бойцов Красной Армии и местных граждан на борьбу с немцами.

Осевшие на территории Голованевского р-на и других районов смежных областей военнопленные, остававшиеся в окружении из частей 6-й и 12-й армии – являлись основной базой для подбора в состав партизанского отряда.

Наиболее активная часть находившихся в Голованевском районе военнопленных т.т. Лесняк, Граматчиков, Кузьмин, Андрусенко, Сидоров – из местных жителей в апреле 1943 г. приступили к организации сначала небольшой партизанской группы, выросшей затем в партизанский отряд.

Вербовка в партизанский отряд, проводившаяся среди военнопленных, давала положительные результаты и отряд из месяца в месяц количественно рос.

Но командир отряда тов. Лесняк мало внимания уделял качественному составу людей, в результате чего в партизанском отряде были 3 случая измены и перехода на сторону врага. Один из предателей Бережнев сейчас арестован и содержится под стражей в Голованевском РО НКГБ.

II. БОЕВЫЕ ОПЕРАЦИИ ПАРТИЗАНСКОГО ОТРЯДА «ЮЖНЫЙ» НА ТЕРРИТОРИИ – ГОЛОВАНЕВСКОГО РАЙОНА.

Проверкой и путем выезда на места, проводившихся боевых операций партизанского отряда, установлено, что ряд боевых операций отряда действительно проводились и подтверждаются местным населением, поблизости к которым проводились эти операции, были свидетелями или достоверно знали о них.

ПРОВЕРКОЙ УСТАНОВЛЕНО:

1. Совхоз Свирнева – партизанским отрядом было конфисковано все имущество, принадлежавшее коменданту села – Герштейну. Во время проведения этой операции он отсутствовал. Подтверждает управляющий совхозом «Свирнева» – Мельник.
2. 19 августа 1943 г. вблизи ст. Голованевск партизанами была уничтожена легковая автомашина с находившимися в ней двумя немецкими офицерами – достоверность этого факта подтверждается т. Каневский Терентий Никифорович, работает уполномоченным РК и РИКа по Вербовскому сельсовету.
3. 25 сентября 1943 г. – ст. Голованевск. Уничтожена автомашина и находившиеся в ней начальник нефтебазы ст. Под-

---

городня и 2 немецких офицера. – подтверждает бывший в то время начальник, а в то время зам.нач. ст. Голованевск – Михайлов Петр Ефимович.

4. Октябрь 1943 г. – ст. Голованевск. Уничтожены 3 автомашины, ехал начальник уманского штрапо и уполномоченный по заготовкам из Берлина. Эти двое были убиты, а переводчица, ехавшая с ними, была ранена, прибежала на ст. Голованевск и вызвала по телефону полицию для поимки партизан из Голованевска.
5. 19 октября 1943 г. – бой в районе ст. Голованевск полиция понесла потери 10 убитыми и 30 ранеными. Достоверность этого боя подтверждается жившим вблизи станции Голованевск управляющим совхозом Свирнева Мельник.
6. 3 декабря 1943 г. с. Вербова. Группа партизан обстреляли дом, где помещалась жандармерия. В это время к дому, где помещалась жандармерия 2 жандарма конвоировали гр. Олейника из с. Краснополе. Жандармы разбежались, Олейник был освобожден. В результате произведенной стычки был ранен один жандарм. Со стороны партизан потерь не было, – подтверждает учитель русского языка Вербовской школы Корпус Антон Кондратьевич и счетовод колхоза им. Воровского – т. Разведчик М.Х.
7. Июль 1943 г. - на перегоне Межиричка-Перегоновка организовано крушение поезда. Со слов стрелочника ст. Емиловка т. Опра известно, что со станции Перегоновка и посредством взрыва мины был взорван паровоз с тендером – т. о. произошло крушение. Но кем была выполнена операция, никто не мог сказать.
8. По записям партизанского отряда и по отчету в октябре месяце 1943 г. на той же линии жел. дороги Межиричка-Перегоновка подготовлено и проведено 2 случая крушения поездов с сахаром, картошкой и спиртом – достоверность этого факта неуверенно подтверждает товарный кассир ст. Емиловка т. Жмурко, а колхозники к-за «Гигант» – Межиричка и другие – финагент Межиричского сельсовета ничего не знают и не слышали о крушении поездов на линии.

9. 11 декабря 1943 г. по дороге со ст. на деревню Емиловка обстрелян обоз из 18 подвод с продовольствием и запчастями. Подводы с продовольствием были взяты партизанами как трофеи. Достоверность этого факта подтверждает стрелочник ст. Емиловка – Зверинец Тимофей Степанович.
10. Сентябрь 1943 г. Емиловка, Троянка, ст. Голованевск – распущены люди, предназначенные для отправки в Германию свыше 500 человек. Пом. нач ст. Голованевск – Крыжановский Михаил Григорьевич подтверждает, что группа партизан, переодетых в полицейскую форму, распустили, т.е. выпустили из вагонов около 150 человек, предназначенных для отправки в Германию. Вскоре эта группа «полицейских» скрылась.
11. 23 сентября недалеко от станции Голованевск – в Александровском лесу отобраны у немцев 2 автомашины с жатками. Жатки были побиты и выброшены, а автомашины партизаны увели с собой. Достоверность этого факта подтверждает Заболотный Анатолий – охранник Голованевской нефтебазы и Крыжановский – пом. нач. станции.
12. 25 сентября 1943 г. с. Одая – расстреляны 2-е полицейских – подтверждает плотник с. Красногорка т. Яровенко.
13. Журавлинка – по отчету группой партизан было разогнано около 7000 овец – об этом был разговор на ст. Емиловка, но точно никем не подтвержден. Если бы это было так, то овец в районе было бы очень много и об этом обязательно знало бы население ближайших деревень.
14. Февраль 1944 г. – на 8 километре линии Емиловка-Перегиновка пущен под откос поезд с углем, – грузовой кассир ст. Емиловка подтверждает, что партизанами были разобраны рельсы на пути. В результате чего паровоз и вагоны сошли с рельс и опрокинулись под откос.
15. 3 августа 1943 г. Галочий лес – бой с полицаями и немцами. Предатель Бережнев сейчас арестованный в НКГБ – ушел из отряда и доложил о местонахождении отряда полиции. Через несколько часов к лесу стали подтягиваться отряд немцев и полиция. Был принят бой...

16. Август 1943 г. – ст. Емиловка – лес – стычка с немцами. Подтверждает случай происходившего боя в лесу работники станции Емиловка и местные жители. Несколько часов шел бой, а затем прибывали подкрепления к немцам на ст. Емиловка и шли в лес на облаву.
17. 25 сентября 1943 г. – Емиловка, Новоселка – бой с полицией и немцами. Бригадир тракторной бригады Емиловской МТС – Пугач Арсений Иванович подтверждает, что немцы и полиция, выехав из леса, были обстреляны партизанами. Со стороны немцев было несколько человек убитых и раненых, которых они забрали в автомашины.
18. В июле месяце 1943 г. с. Семидубы – спалили дом старосты. Обезоружили и раздели до нижнего белья полицая Кудьяк /сейчас арестован/ – подтверждает это колхозник села Семидубы – Побережец Антон Фадеевич.
19. 3-4-5 марта 1944 г. – бой с немцами, полицией и добровольцами в Галочем лесу. По рассказам местных жителей – бои в Галочем лесу происходили несколько раз, сначала небольшие – октябрь, декабрь 43 г., а в марте 1944 г. – в Галочем лесу соединились 3 партизанских отряда, численностью до 850 человек. Командование взял на себя командир Забугского отряда – не знают его фамилии. Бои с немцами шли 3-е суток подряд. Для подавления действия партизан была вызвана авиация, свыше 30 самолетов-бомбардировщиков, которые несколькими заходами бомбили Галочий лес. Однако потери в живой силе путем бомбардировки они почти не нанесли. Было несколько человек ранено. Подтянув большое количество войск немцы обложили кругом Галочий лес стали сжимать кольцо. Партизаны, нащупав слабое место в немецкой цепи, сумели прорвать кольцо окружения и вышли из лесу, нанеся при этом значительные потери.

Кроме вышеизложенных действий партизанского отряда, были еще некоторые факты действия партизан на территории Голованевского района, разгром кооперации в с. Роскошна, Наливайка и ряде других сел.

Факты взрыва паровозов маломагнитными минами на железной дороге не подтверждаются.

Со слов служащих ст. Емиловка и Голованевск известно, что немецкая подрывная команда имела цель взорвать сахарный завод в Грушке, подорвать ж.д. станции и пути – 12 марта 1944 г. с этой целью они выехали в Грушку паровозом. Но успели сжечь только горючее. Эта команда была побита партизанами, а мины, заложенные на заводе, были сняты партизанами. Но о действиях какого партизанского отряда судить об этом – неизвестно.

III. ПАРТИЙНО-ПОЛИТИЧЕСКАЯ РАБОТА В ПАРТИЗАНСКОМ ОТРЯДЕ.

Партийно-политическая работа отряда находилась на низком уровне. В отчете указывается, что отряд был связан с подпольным киевским комитетом партии, но помощи в проведении боевой и партийно-политической работы так и не получил.

Созданная партийная группа при партизанском отряде не сохранила никаких документов, следов о своем существовании и деятельности. Описано все в общих чертах, без деталей. Причем в отчете, который они писали ранее – было упомянуто только об одной партийной организации – руководимой т. Черчицким. Об остальных ничего не говорилось.

Подпольная комсомольская организация, состоящая из 8 человек, так же не могла показать себя как боевая единица. Если она и существовала, то организационно была не оформлена, не имела и не выполняла ответственных боевых заданий. Население не знало о существовании комсомольской организации.

В этом сказывается слабое политическое руководство партийными и комсомольскими организациями со стороны военкома партизанского отряда, который пустив на самотек работу этих организаций, не направлял их работу, не нацеливал их на выполнение боевых заданий.

В отчете указывается, что партизанским отрядом было выпущено свыше 10500 экземпляров листовок. Указывается, что эти листовки были отпечатаны в Голованевской типографии. Этого установить не

удалось. Отпечатать такое количество листовок было невозможно теми силами, которыми располагал партизанский отряд.

По рассказам местных жителей – листовки ими читались, но главным образом выпущенные политуправлением Красной Армии и фронтов.

Несколько десятков экземпляров было написано от руки начштаба партизанского отряда БЕЛОВЫМ. Листовки распространялись по селам, расклеивались и разбрасывались.

Затрудняет детальному уяснению действий партизанского отряда отсутствие дневника – ежедневных записей о деятельности отряда – уничтоженного, как объясняет т. Лесняк – 4-5 марта 1944 г.

IV. ВЫВОДЫ.

1. Действия партизанского отряда на территории Голованевского района проводились, и население знает и видело работу партиз. отряда.
2. Своими действиями партизанский отряд воодушевлял население в его борьбе против немецких захватчиков, борьба активизировалась и с каждым днем нарастала.
3. Описание и проведенные действия партизанского отряда на территории Голованевского района с прямым подтверждением местного населения о их достоверности – УТВЕРДИТЬ.

Зав. военным отделом РК КП/6/У

/Рыжов/

7.6.1944

Підстава: ДАКО, ф.П-429, оп.3, стр.141в, арк.30-31зв.

Доклад

Командира партизанского отряда «Москва» (командир отряда Боровиков Иван Михайлович, комиссар отряда Тетянка Николай Иванович) о боевой, диверсионной деятельности и партийно-политической работе в тылу врага на территории Кировоградской области в районе лесов «Чута», «Яничанского» и «Холодный Яр».

За период с 18.6.43 по 7.01.1944.

...Партизанский отряд «Москва» сформирован 10 июня 1943 г. в г. Ростове штабом партизанского движения при Военном Совете Южного Фронта из состава резерва штаба и курсантского состава московской спецшколы, в составе 32 чел. Наименование отряда «Москва» присвоено отряду приказом по штабу ПД за №098 от 29.6.43.

В ночь с 17 на 18 июня 1943 г. партизанский отряд «Москва» в составе 33 чел. с Ростовского аэродрома 3 группами на 3 самолетах был выброшен штабом партизанского движения при военном Совете Южного фронта в тыл противника в район Яничанского леса (31 км. сев. зап. г. Знаменка) Кировоградской области, с задачей:

1. Минирования жел. дорожнего полотна на участках Смела-Капитоновка; Смела-Каменка.
2. Взорвать ж. дорожный мост на р. РОСС (2 км. южнее Арбузино).
3. Уничтожать плавсредства противника на р. ДНЕПР.
4. Организация партизанского движения в районах действия.

При выброске в тыл противника отряд имел на вооружении: 1 пулемет, автоматов 24, винтовок 2, приборов «Бромит» 3, пистолетов-9, гранат 150, тол 85 кг, патрон до 10000 шт., мин разных 70 шт. и разное другое вооружение.

По вине экипажей самолетов, выброска и приземление партизанского отряда, произведена с большим отклонением от намеченного места выброски.

Приземление группы 1-го самолета в составе 11 чел. под командованием командира отряда Иванкова произошло в кустарнике у с. Глинск (29 км. сев. зап. Знаменка).

Группа 2-го экипажа во главе с комиссаром отряда Лысовым приземлилась на площадке между лесом Чута и с. Ефимово (23 км. сев. зап. Знаменка).

3-я группа в составе 11 чел. под командованием командира взвода Тетянко, приземлилась в районе Яничанского леса (30 км. сев. зап. Знаменка).

В результате такой разбросанности в выброске, группы полностью соединиться не смогли. 1 и 3-я группы, возглавляемые командиром отряда Ивановым и ком. взвода Тетянко сумели соединиться только к 13.7.43 г. т. е. месяц спустя после выброски и то не в полном составе (не присоединились Плицын (убит), Кравчук, Смирнов, Кокович, Кузнецов (взяты в плен), Толочек и Свириденко (пропали без вести)).

Состав 2-й группы в количестве 11 чел. под командованием комиссара отряда Лысова с 1 и 3 группами соединиться не смог. В октябре м-це 1943 г. стало известно, что эта группа соединившись с местными разрозненными мелкими группами партизан организовала партизанский отряд им. Жукова (командир Дубовой) в составе которого действовала до момента освобождения района действия частями Красной Армии.

Кроме того, из состава 1 группы рабился командир взвода Мещеряков, парашют которого, как это было установлено был разорван и из состава 3 группы разбились бойцы Хохлов и Кондрашев в следствии нераскрытия парашютов.

С развертыванием боевой и диверсионной деятельности две соединившиеся группы отряда возросли за счет местного населения, военнопленных и «добровольцев» немецкой армии до 512 человек.

Одновременно с обростанием проходило и вооружение отряда за счет захваченных в период боевых операций, трофеев и оружия приобретенного подпольной организацией г. Чигирин.

Перед выходом из тыла противника, отряд имел на вооружении: 1 орудие, 13 пулеметов, 47 автоматов, 180 винтовок, 15 пистолетов, 2 гранатомета.

В связи с ростом, отряд «Москва» насчитывал в своем составе:
- на 1 июля 25 чел.

- на 1 августа 35 чел
- на 1 сентября 38 чел.
- на 1 ноября 246 чел.
- на 1 декабря 350 чел.
- на 1 января 512 чел.

В сентябре отряд имел в своем составе 2 взвода.

В ноябре месяце отряд был разбит на 2 роты численностью по 100 чел. в каждой. Каждая рота имела в своем составе 4 взвода численностью по 40-45 чел. И каждый взвод 3 отделения. Кроме того был организован взвод разведки в составе 25 чел. и хозвзвод в составе 40 чел.

<...>

До октября м-ца личный состав отряда располагался преимущественно в палатках и шалашах, в октябре каждым отдельным отделением были отрыты землянки. Как правило, землянка имела сообщающуюся траншею с соседней землянкой.

С первой половины ноября м-ца 1943 г. штаб отряда имел телефонную связь с ротными лагерями и секретарями.

<...>

В ночь с 6 на 7.1.44 отряд в полном составе совместно с отрядом им. Жукова (командир отряда Дубовой), прорвав линию фронта в противника между с. Заметница-Деменцы (31-39 км. сев.зап. Чигирин) форсировали р.Тясьмин и соединился с передовыми частями Красной Армии.

8.1.44: Согласно приказа командующего 52 армии, 2 роты отряда в составе 330 чел. под командованием Мозорева и Власенко с 2 приданными орудиями и станковыми пулеметами и общим командованием командира батальона 373 МКСД капитана Федоренко вели наступательные бои в течении 3-х суток, в результате которых были заняты следующие населенные пункты с. Замятница, с. Грушевка, с. Мельники, с. Завадовка, с. Лопаты, с. Жаботин, с. Флерковка, с хутора Секирный, Шевченко, Петровского, с. Сунки и с. Гречковка.

В результате трехсуточных наступательных боев убито: 64 немецких солдат и офицеров, взято в плен 13 солдат, захвачены трофеи:

- продскладов	2
- складов с боеприпасами	2
- лошадей	20
- пулеметов	4
- винтовок	27

<...>

В результате боев отряд потерял 6 чел. убитыми и 16 ранеными.

После освобождения района действиями отряда частями Красной Армии, согласно приказания уполномоченного штаба ПД при Военном Совете 4 Украинского фронта капитана КОРОТУН, личный состав отряда в количестве 488 чел. передан:

1. 4-й гвардейской армии – 350 чел.
2. 52 армии – 60 чел.
3. Оставлены на восстановление народного хозяйства в г. Чигирине и Чигиринском районе – 78 чел.

Остальной состав отряда в составе 24 чел. во главе с командованием отряда 27.1.44 прибыл в штаб ПД г. Мелитополь. Одновременно с личным составом, отрядом передано в/часть полевая почта №71645:

пулеметов - 11
автоматов - 22
винтовок - 160
гранат разных - 137
автомашин:
    грузовых - 4
    легковых - 1
лошадей - 103
мотоциклов - 2
походных кухонь - 1
скота - 30 голов

1 грузовая и легковая автомашина сдана штабу 4 Украинского фронта.

Підстава: ДАКО, ФП.-429, оп.3, арк. 12-22.

Протокол № 17
засідання Аджамського РК КП(б)У

от 27.05.1945 г.

Повестка дня:

... 4. Об утверждении отчета о деятельности подпольно-диверсионной группы.

2. Слушали отчет о деятельности подпольно-диверсионной группы при Гаевском сельсовете Аджамского района (док. зав. оргинструк. отделом т. Гаваза)

РК КП(б)у постановляет:

1. Факт создания подпольно-диверсионной группы при Гаевском сельсовете не утверждать.

2. Отчет о работе подпольно-диверсионной группы при Гаевском сельсовете не утверждать в связи с тем, что материалов ее работы никаких нет. Группа была арестована немецкой жандармерией с начала ее деятельности.

3. Организаторами подпольно-диверсионной группы при Гаевском сельсовете утвердить следующих товарищей:

1. Су(нерозбірливо)ко Василя Митрофановича, 1916 года рождения, член ВКП(б) с 1937 года,

2. Игнатенко Андрея Филипповича, руководитель подгруппы, член ВКП(б),

3. Салиенко Илью Никитовича, член ВКП(б), участник группы,

4. Оуда Михаила Семеновича, член ВКП(б), участник группы.

4. Поручить начальнику РО МКГБ т. Дремову, начальнику РО НКВД т. Федорову остальных членов подпольно-диверсионной группы при Кгаевском сельсовете:

1. Несмияна Ефима, участника группы

2. Несмияна Алексея, участника группы

3. Гермаш Александру Дорофеевну

4. Гермаша Николая Дорофеевича

5. Алдошину Александру Илларионовну

6. Чернобривца Филиппа

7. Бондаренко Екатерину Демьяновну

8. Савкунова Федора Федоровича

9. Савкунову Евдокию Федоровну дополнительно проверить и представить о них материалы на заседании РК КП(б)У 07.06.1945.

Секретарь

(підпис)

Підстава: Ф.П-218, оп.1, стр.28, арк.65, 65зв.

Сведения о личном составе отряда им. Железняка.

<...>

Шевченко Михаил Иванович – материалами проверки установлено, что он до лета 1943 г. работал пастухом в Грушковской экономии как военнопленный. Скотобаза была расположена около леса «Галоче». В августе 1943 г. в разговоре с гражданкой Яворской М.В., проживающей в железнодорожной будке на окраине леса «Галоче», он сказал ей, что скоро придет Красная Армия и он как капитан Красной Армии должен будет держать ответ за свои действия в период оккупации и поэтому решил пойти в партизаны... В январе 1944 г. Шевченко с группой в составе Драчука, Никифорова, Тимофеева, Соколова и ещё одного человека, фамилия которого не установлена, остановились на отдых в селе Ольховато, где были обнаружены полицией, в результате перестрелки с полицией 4 из них убиты, Соколов взят в плен, а Никифорову удалось убежать.

Из имеющихся свидетельских показаний и выводов комиссии Шевченко был командиром группы /примерно 7-10 человек/ в большинстве из военнопленных. Эта группа распространяла листовки, что подтверждает Чарторийская Валентина /село Мечиславка/, Черноводская Анна /село Грушка/ и Выгнанная Вера.

Со слов Чорторийской Шевченко имел связь с ее братом Чорторийским Алексеем Ивановичем, который в настоящее время находится в РККА...

По показаниям Яворской Марии Васильевны /село Грушка/ Шевченко принимал участие в убийстве 3-х немцев в лесу Галоче по дороге Грушка-Голованевск осенью 1943 года...

Черноводский Михаил Семенович, Черноводский Василий Семенович, Выгнанная Мотрена Ивановна, Выгнанный Матвей, Бойко Анна Петровна, Черторийский Алексей Иванович, Забуранная Нина Ивановна, Бабинский Иван Федорович, Загорулько Владимир Иванович, Червоний Пркофий Иванович, Бойко Петр Исаакович, Черноводская Анна Семеновна, Черноводская Ефрасинина Семеновна, Шевченко Валентина Николаевна, Чорторийская Валентина Ивановна, Куценко Степан Артемович – советские патриоты, которые оказывали материальную помощь подпольщикам, распространяли листовки, собирали и передавали оружие, но непосредственного участия в боевых действиях партизан не принимали.

Педан Иван Кириллович, Урюков Николай Дмитриевич, Урупин Иван Филиппович, Крыжановский Борис Григорьевич, Юдин Николай, Хромалюк Мартинович, Коваль Иван это военнопленные, имевшие намерение вести борьбу с немецкими оккупантами, но на первых порах своей деятельности были раскрыты немцами и расстреляны еще до начала деятельности отряда указанного в отчете Бойко Г.П.

Фицак Александр Филиппович, Гребенюк Александр Т. – записаны в списки партизанского отряда им. Железняка, но фактически являлись участниками совершенно другой подпольной группы на Ульяновском сахарном заводе, связанной, по имеющимся материалам с группой №44 Гайворонского района...

Голота Макар Архипович, Лукашевский Семен Аполонович, Крыжановский Николай Порфиорович, Давидчук Александр Сидорович, Драчук Филип Тимофеевич, Костомаров Дмитрий Григорьевич, Никифоров Сергей Сергеевич, Баранов Михаил Михайлович, Тимофеев Сергей Сергеевич, Татчук Мефодий Петрович, Багин Николай – этих лиц знает население, как открыто выступавших против немецких оккупантов с оружием в руках, что выражалось в отдельных налетах на немецкие учреждения отдельных лиц.

Бойко Галина Петровна, Выгнанная Вера Матвеевна – до 1944 распространяли листовки, давали приют партизанам, а после расстрела их семей в феврале 1944 года ушли из Грушковского района и вернулись после освобождения района Красной Армией.

Приклади фільтраційних справ, які знаходяться у Державному архіві Кіровоградської області

ДЕЛО

№ 24211

Безприданна
Ксенія Іллініна

Нячато

Кончено

ЛИСТ

КИРОВОГРАДСЬКИЙ
ОБЛГОСАКІВ
ФОНД № 15007
КІСЬ № 2
АРХІВ № 24211

6/88 01 10/10/10
7085-11 01 11/01/10
ВІДСУМОВА

90918

Заповнюється оперативним співробітником перевіркою-фільтраційною комісією — со слом працівником

АНКЕТА

громадянина ССРСР, возвратившогося в ССРСР через Тольмачь границю

Фамілія, ім'я, отчество Если фамилия, имя, отчество изменены, то указать, почему и какую фамилию носил до изменения	<u>Безприданна Ксенія Іллініна</u> <u>родившиїся 1936 року в с. Іллініна</u> <u>Міжгір'я, Третьякова К. П.</u>
Год, месяц и число рождения	<u>1936, 10/10</u>
Место рождения (республика, край, обл., район, село по возможности, д.сленно)	<u>с. Кайгородовка Винницкого р-на Кировоградской обл.</u>
Последнее местожительство и адрес: а) до начала войны или призыва в армию б) до убытия за границу	а) <u>там же</u> б) <u>там же</u>
Национальность, родной язык, каковы иностранным языком владеет, в какой степени	<u>Украинск. р-д. язык русский</u>
Партийность. В какой организации состоял до оккупации (партия)	<u>н/ч</u>
Где находится перт, консомольские документы (кого, куда, кому даны, номера, обороты, оккупационные, где, кем)	<u>нет</u>
Образование, год окончания	<u>Школа Кайгородовская КСМ.</u> <u>1951</u>
Профессия, специальность	<u>н/ч</u>
Служба при Советском Союзе (где, когда, что занимал) Сведения о трудовой деятельности до оккупации или призыва в Южную Армию, начиная с 1940 г.	<u>со слом не служил</u>

Дата поступления	Увольнения	Наименование учреждения, предприятия	Должность, выполняемая работа	Адрес учреждения, предприятия (республика, край, обл., район, село)
30/1/41	1/4/41	Колхоз "Свободы" на территории с. Кайгородовка		с. Кайгородовка

24211

10/10/10

Отношения в военной службе (год мобилизации, последнее звание, взводный или рядовой во время войны, когда в армии или в плену)

не в/о армии

Участие в боевых операциях (где, когда, в составе каких частей, был ли ранен, пленен, награды за боевые заслуги)

91505 не участвовал

Свинцицкий Яков Евстафиевич, Одинцов Николай – медработники, которые оказывали медпомощь раненым и больным подпольщикам, но сами непосредственно участия ни в каком либо отряде участия не принимали.

Сикорский Яков Соломонович числится в списках партизанского отряда им. Железняк, а фактически материалов, в РО МГБ, прибыл в район из-за Буга в село Ефимовку Грушковского района, где был пойман полицией и расстрелян в 1943 году.

Веденеев Александр Сергеевич, Жеребцев Николай Тимонович – известны из их же показаний, что они хотя себя причисляют к отряду им. Железняк, но участвовали в боевых операциях не на территории Грушковского района, а в Джулинском районе Винницкой области и Христиновском районе Киевской области.

Об остальных лицах, состоящих в списках личного состава отряда Железняк, никаких сведений нет и установить что либо о их деятельности на территории Грушковского района не представляется возможным...

Підстава: ДАКО, фонд П-429, оп.3, спр.1416, арк. 4-14.

Справка

Я, гр. Божатарник Аксентий Иванович, постоянный житель с. Ольховата, Грушковского района выдал настоящую справку в том, что в период немецкой оккупации Грушковского района осенью и зимой 1943 г. в с. Ольховата появлялись три раза вооруженные группы лиц по 4-5 человек, отрекомендовывались как партизаны, переходившие в другие места из Голочанского леса, при этом останавливались на отдых, никаких листовок они не распространяли и патриотическую агитацию не проводили. Это мне известно потому, что указанные группы неизвестных лиц 3 раза останавливались на отдых в моей квартире, никаких они боевых операций не проводили. В феврале 1944 года группа в 3 чел. вооруженных лиц останавливалась в моей квартире, а в соседней останавливались еще 6 чел., их тогда в 11 час. дня обнаружила полиция,

окружив часть улицы, где находились партизаны – полицейские в числе до 300 чел. Вступили в перестрелку с партизанами, в результате чего было убито 4 партизана, один был взят в плен и 4 чел. убежали. Фамилии этих лиц я не знаю. Тогда же полицейские выстрелами из зажигательных пуль и поджогом руками – спалили 6 жилых хат и 4 двора-сарая.

Лично я не знаю и не было таких слухов, чтобы партизаны отобрали муку на мельнице у полицейских и увезли таковую в лес. Повторяю, что в момент боя полиции с партизанами в феврале месяце 1944 года немецкая полиция потерь не имела, а партизаны потеряли убитыми 4 человека, пленными 1 и 4 чел. бежали в лес. Это мне известно как очевидцу. Вскоре после этого немецкая полиция проводила репрессии по изъятию Советских военнопленных, были арестованы в пос. Гордова – 5 военнопленных, о судьбе которых мне и всем жителям с. Ольховата ничего неизвестно, арестовывались военнопленные и в с. Ольховата, но сколько человек – не знаю из местных жителей арестовывались 6 чел., по ст. Ольховата не знаю. Кроме того производились массовые грабежи местного населения – все это было на почве того, что были у нас партизаны.

О партизане Тимофееве я ничего не знаю и такого случая как самоубийство партизан в с. Ольховата в момент перестрелки с полицией – не было. За предоставление квартиры 3-м партизанам в феврале м-це 1944 г. был убит полицией старик БОЖАРАТНЫЙ Марк Яковлевич, 58 лет. В чем и выдана настоящая справка.

К сему: БАЖАТАРНИК

1945 г.

СПРАВКУ ПРИНЯЛИ:

Нач. Грушковского Р/О НКВД –
старший лейтенант:

(Пресняков)

Нач. Грушковского Р/О НКГБ –
Младший лейтенант:

(Федорян)

Підстава: ДАКО, ф.П-429, оп.3, стр.141б, арк.41

Стенограмма

беседы с командиром партизанского отряда им. Чапаева действовавшим на территории Ново-Архангельского, Хмелевского Тишковского и Подвысоцкого района Кировоградской области Фрединского Ефима Андреевича (ДАКО, ФП-429, оп.3, спр.69, арк.18-32зв.)

Беседу проводила научный сотрудник отдела пропаганды и агитации ЦК КП/б/У тов. Береза А.И.

Стенографировала Кибальникова А.С.

гор. Кировоград 17.IV.45 г.

Я родился в селе Бузниковатое Ольшанского района Одесской области в семье крестьянина-батрака. Отец умер, когда мне было 8 лет, кроме меня у матери было 4 ребят по возрасту младших меня. Мать моя земли не имела и работала по найму у помещика, я также был вынужден пойти работать по найму с 10 лет. Сначала я работал батраком у священника, в течении 8 лет. Затем от него я перешел на работу в больницу село Благодатное в качестве санитаря. Проработавши один год, я вернулся домой, это было уже в дни октябрьской революции. Советская власть дала моей матери земельный надел. И я начал заниматься сельским хозяйством.

В 1922 году я был призван в Красную Армию, рядовым. В 1924 году я из Армии был демобилизован, возвратился к себе на родину, где вскоре был избран председателем с/совета. Работал в этой должности два года. И еще, будучи в армии, я вступил в члены ВКП/б/. В 1926 г. Первомайский окружной комитет партии послал меня на курсы. Когда я работал у священника, я три зимы посещал школу, а летом у него скот пас, а зимой топил печи, чистил самовар и выполнял другую черную работу. Курсы, на которые послал меня Первомайский окружной комитет партии были организованы в гор. Кировограде, курс обучения был 8-месячный.

По окончании этих курсов я был послан Первомайским окружным комитетом партии на работу в Н. Архангельский район, в начале работал там завклубом потом меня послали работать председателем с/совета в Кальниболот Н. Архангельского района, где я работал

председателем с/совета до 1930 года. В 1930 г. в Калниболот я организовал колхоз, меня избрали председателем этого колхоза. Там я проработал до марта 1931 года.

В 1931 году я за невыполнение плана хлебосдачи был исключен из партии, после этого я поехал на Днепрострой, проработал там 5 месяцев и был восстановлен в партии, от туда вернулся в Н. Архангельский район. Работал в колхозе им. Чкалова председателем этого колхоза Тишковского района. За хорошую работу получил премию от Одесского облисполкома. Работал здесь до марта месяца 1933 г. Затем меня выдвинули на работу зам. директора Калниболотской МТС. В этой МТС я работал с 1933 до 1936 года, то в качестве зам. директора, то в качестве зав. хозяйством.

В 1936 году Райком партии послал меня в Одессу на курсы инструкторов Райкома партии. По окончании этих 3-х месячных курсов, я стал работать инструктором райкома партии в Н. Архангельском районе, проработал 6 месяцев инструктором, затем был избран 3-м секретарем Н. Архангельского РК КП/б/У. Это в 1937 году. В апреле месяце 1938 года меня избрали вторым секретарем Н. Архангельского РК КП/б/У.

В этой должности я работал до 1939 года. В 1939 году был призван в Красную Армию и отправлен на польский фронт, с польского фронта я поехал на финский фронт, участвовал в боях с финнами на Карельском перешейке. 9-го марта я был ранен, направлен в госпиталь, где и пролежал до октября 1940 года. За боевые действия я был награжден медалью «За отвагу». После излечения в конце 1940 г. я приехал домой, здесь вскоре меня избрали 2-м секретарем райкома партии Н. Архангельского района, где я и работал до оккупации нашего района немцами...

Вскоре после начала войны мы в нашем районе стали строить оборонную полосу на речке Синюхе, первый секретарь райкома партии был занят другими работами, я же занимался исключительно этим вопросом, мобилизовал людей на строительство оборонной полосы.

Одновременно нами было получено указание организовать истребительный батальон, мы этот батальон организовали, им ру-

ководил начальник НКВД, также нами было получено задание организовать народное ополчение мы и это задание выполнили и организовали полк народного ополчения. С этой целью мы разослали уполномоченных по селам своего района, приглашая добровольцев записываться в ряды народного ополчения, я сам с этой целью поехал в село Тимофеевку, где вызвал всех активистов. По плану я должен был завербовать всего 50 человек. Я стал вызывать людей беседовать с ними на эту тему, я видел, что некоторые относятся к делу формально, другие же совсем не хотели записываться, но все таки нам удалось организовать полк народного ополчения, я был назначен комиссаром этого полка, а командиром был назначен тов. Гричиенко, зав. Райзо. Затем всем бойцам народного ополчения мы сделали нашивки на рукава и стали собирать оружие. Нашли всего 9 винтовок, которые бросили отступающие части, назначили командиров взводов, назначили начальника штаба, но что делать дальше мы не знали. Затем мы получили распоряжение эвакуировать всех мужчин до 55-летнего возраста, значит, нам надо было эвакуировать и это ополчение. Вместо народного ополчения мы получили распоряжение организовать партизанский отряд, организация этого дела была поручена первому секретарю райкома партии, я лично этим делом не занимался.

Знаю только, что командира партизанского отряда очень долго подбирали. Сначала останавливались на мне, но ввиду того что я имел ранение моя кандидатура отпала, потом назначили председателя райисполкома, но он отказался, наконец остановились на кандидатуре товарища Ткаченко, вызвали его в обком партии, здесь его утвердили командиром партизанского отряда, дали ему денег и дали пароли. Однажды, когда я был на оборонных работах, меня вызвал первый секретарь райкома и предложил собрать, организовать людей в партизанский отряд и подыскать для отряда убежище.

Он дал мне указание организовать отряд в составе 55-70 человек. После этого я стал называть людей по своему усмотрению. Вызвал человек 15, они прибыли ко мне, и я начал с ними вести беседу по этому вопросу. В это же самое время пришло 100 подвод с ранеными, первого секретаря не было, и мне пришлось заняться мо-

биллизацией подвод для отвоза этих раненых подальше от фронта. В это время неожиданно приехали два человека от штаба Южного фронта с документацией и начали требовать от меня и первого секретаря немедленно организовать партизанский отряд. Командира партизанского отряда Ткаченко в то время не было, я его послал в лес Марьяновку, чтобы он там приготовил место для партизанского отряда. Представители Южного фронта собрали совещание, на котором был я и первый секретарь райкома партии и еще несколько коммунистов. И начали читать нам длинную инструкцию о том, как вести партизанскую работу. В это время немцы ворвались в Н. Архангельск и стали обстреливать райком партии. Мы все находящиеся в райкоме выскочили через окна и разбежались, на этом закончилась наша деятельность в райкоме партии.

Первый секретарь райкома партии ещё раньше предупредил всех коммунистов, что все члены партии должны остаться в районе для подпольной работы и не имеют права уходить в тыл. Если же кто это распоряжение не выполнит, то будет привлечен к строгой партийной ответственности. Вот по этой причине я и не ушел вместе с частями Красной Армии, хотя такая возможность ещё была, а остался в тылу. Это было 30 июля 1941 г. В связи с неожиданным приходом немцев все наши планы вывозки партийных документов, вывозки машин и отправки людей в тыл были сорваны. Правда машины я хотел отправить на несколько дней раньше, но начальник пограничной заставы капитан запретил мне это. Он мне сказал, какое право ты имеешь право отправлять машины, когда надо ещё хлеб косить и вывозить. И машины остались неотправленными. Когда ворвались немцы в Н. Архангельск, мы разбежались кто куда. Я вначале пошел с первым секретарем и председателем райисполкома, но так как я вследствие ранения не мог быстро ходить, они от меня ушли и только вечером я их случайно нашел первого секретаря и председателя райисполкома в поселке Кагарлык. В этом поселке собрались первый секретарь, председатель райисполкома, я и товарищ Ткаченко. Мы решили, что нам надо создать партизанский отряд. Мы зашли в Тишковский лес, куда ещё пригласили надежных товарищей, всего нас собралось человек 25. Среди них

были начальник НКВД и начальник НКГБ. Они стихийно поставили вопрос об избрании командира, я заявил, что командир у нас уже есть это товарищ Ткаченко. Но другие товарищи стали возражать против товарища Ткаченко и настаивать на выборе другого командира. Пришлось провести пере выборы командира. Командиром партизанского отряда в том совещании был выбран товарищ Гричиенко, меня же выбрали комиссаром. На вооружении у нас было всего 7 винтовок и несколько наганов.

В этом лесу мы просидели несколько дней, так как в лесу были немцы, и выйти из лесу было опасно. Затем положение наше усложнилось. У нас в лесу было несколько лошадей. Они стали ржать, у нас кончились продукты питания. В связи с этим мы стали ходить на разведку, это было замечено немцами, они стали стрелять по лесу из пулеметов и минометов, а также ночью освещать местность из прожекторов. Нам пришлось ночь из этого леса перебежать в другой.

Там мы также прожили несколько дней. Когда мы шли в Н. Архангельский лес, я и один председатель колхоза заметили, что навстречу нам едет на мотоцикле немец, у меня был с собой наган, я прицелился, выстрелил в этого немца и убил его. Затем мы быстро стали удирать. Из этого леса наши ребята стали разбежаться, говоря, что мы можем, мол, сделать, когда у нас только 7 винтовок. После этого мы долго ходили по району, одни принимали, а другие нет. Многие боялись нас пускать к себе и просили: «Уходите, через вас и нас повесят».

Так мы скрывались больше месяца: я, председатель райисполкома, первый секретарь и товарищ Ткаченко. Потом мы разошлись в разные стороны. Я имел намерение перейти линию фронта и присоединиться к частям Красной армии. Нашел одного красноармейца, стал с ним говорить по этому поводу и мы с ним решили вместе перейти фронт. Дошли до хутора П.-Бродского района, здесь староста колхоза стал нас расспрашивать: «Кто вы такие, куда вы идете?». Я сказал, что мы идем в Кривой Рог, к своим родным.

Здесь мы встретили несколько красноармейцев, которые нам сказали, что перейти через линию фронта очень трудно, немцы усиленно проверяют людей. Тогда я вернулся в Н. Архангельский

район. И все время до марта месяца скрывался в Н. Архангельском районе, то в Тишковском, то в Ольшанском. Скрывался то у сестры брата жены в Тишковском районе, у одних родственников проживешь двое суток на чердаке, затем переходишь к другим. Приходилось часто целый день сидеть без воды и хлеба.

В 1941 г. я пошел в село Трояны, так как знал, что туда посланы на подпольную работу наши коммунисты. Там я случайно встретился с нашими окруженцами-пленными, начал с ними беседовать, вижу, что один из них человек подходящий, я отвел его в сторону мы с ним разговорились более откровенно, он не сказал, что был политруком эскадрона 6-й армии, я также ему признался, кто я такой. И мы с ним условились организовать маленькую группу, мы условились, что он здесь займется подбором нужных людей из пленных, а я приду к ним такого то числа, когда я пришел в назначенное время через 15 дней, им было уже завербовано в нашу группу 10 человек из военнопленных.

В этот раз мы условились, что будем проводить саботаж в уборке обмолота и вывозке хлеба, а также где удастся гноить и жечь хлеб. Но кто-то очевидно узнал о наших планах и намеченных нами мероприятиях, возможно, что кто-нибудь из этих людей в пьяном виде проболтался. Их арестовали и расстреляли немцы. Парторгу удалось скрыться, а 10 человек были расстреляны. Потом я пошел к своей сестре в Добрянку, там я познакомился с одним командиром Красной Армии, его фамилия Ветров. Мы с ним договорились о том, что надо создавать диверсионную группу, эта группа была нами создана, в количестве 7 человек. Но она ничего не сделала, она состояла из пленных, они все разошлись.

В 1941 г. я лично в Ольшанском районе поджег большую скирду хлеба, затем я скрывался в селе Бузниковатое у сестры. Там меня никто не знал, и не знали, где я раньше работал. Периодически ночами я выходил в Тишковский район, так я скрывался до мая месяца 1942 г. В мае месяце 1942 г. я прибыл в Н.Архангельский район из Ольшанского района, здесь я впервые встретился поле с трактористом Яценко, я стал его расспрашивать «Кто здесь из коммунистов как себя ведет по отношению к немцам?», он мне расска-

зал, что такой-то коммунист держит себя более стойко, а такой-то испугался и работает на немцев, не разгибая головы.

Он мне организовал встречу с коммунистом Поповым в Н. Архангельске, через этого Попова я связался с гражданами села Н. Архангельска: Казаченко, Погорилый, Куйбеда, с коммунистом Левченко, с бывшим матросом Гаврилюком. С этими людьми я стал совещаться, что нам делать, чтобы мы могли вести подрывную работу против немцев. Мы решили, во-первых, выявлять тех людей, которые настроены в пользу Советской власти. Чтобы привлечь их для нашей работы. Кроме того мы решили выпускать листовки. Воспользовавшись тем обстоятельством, что в немецкой типографии работала наша девушка, бывшая комсомолка, мы через неё стали похищать шрифт.

<...>

Но мы свою работу не ограничивали только выпуском листовок. Я и другие товарищи, как например, Рябошапка, Синица, Гаврилюк, Курта, Томак, часто ночью выходили на дорогу и портили телефонную и телеграфную связь. Мы срезали столбы, резали провода, но все эти повреждения немцам удавалось быстро восстанавливать.

Тогда мы придумали устраивать короткое замыкание, брали тонкую проволоку, соединяли два телефонных провода в один, это замыкание немцам было труднее обнаружить и связь таким образом прерывалась на несколько часов.

В 1942 году я стал организовывать мелкие диверсионные группы, я планировал организацию возможно большого количества мелких групп, в составе 7-и или 10-и человек. С таким расчетом, чтобы эти люди днем работали в хозяйствах, а ночью выходили на диверсии.

К концу 1942 года мне удалось организовать такие группы в селах: Покровке, Марьяновке, Анновке и 2 группы в Ново-Архангельске. Каждая группа одна от другой была засекречена, о существовании всех групп знали только я, Гаврилюк и Синица.

Этим диверсионным группам я давал задание рвать провода, всячески портить связь и организовать саботаж в обмолаоте и вывозке хлеба. Часть групп эту работу проводила, они являлись к колхозным

старостам и предупреждали их о том, что необходимо задержать вывозку хлеба, сократить обмолот, для этого услатить людей на обмолот подсолнуха. Одним словом под всякими предложениями задерживать и дезорганизовать уборочные работы. Но были и такие которые отказывались это проводить и даже доносили, по такому доносу немцы арестовали товарища Попова и гестапо его куда-то увезло.

Кроме этого мы занимались подделкой документов немецкого образца. Эти документы мы давали нашим пленным, благодаря чему они имели возможность уходить на свою родину. Таких документов было у нас выдано 56 ...В основном это были пленные, но, к сожалению, один из этих людей с фальшивыми документами, выданными нами, был задержан, на допросе он рассказал немцам, кто выдал ему этот бланк, и в связи с этим гестапо арестовало товарища Попова.

<...>

В Ольшанском районе я имел связь с коммунистами тов. Криворучко, Витвицким и другими. Совместно с ними мы организовали группу, которая должна была проводить диверсионные работы. Эта группа два раза порвала связь и больше никакой работы не провела.

В 1942 году я организовал такую же группу в Тишковском районе в селе Богдановка. Вся её работа должна была быть направлена на саботаж. Но руководитель этой группы оказался человеком исключительно несмелым...Они никакой работы не проводили, только помогали в распространении листовок среди населения.

<...>

В марте 1943 года после того, как через нашу территорию Н. Архангельского района прошел какой-то крупный партизанский отряд, создались благоприятные условия для работы партизанского нашего отряда¹.

Тот отряд, который проходил через наш район, вел с немцами бой. Он навел страх на всех немцев, из Н. Архангельской Тишков-

---

¹ У лютому-березні 1943 р. через територію Кіровоградщини здійснило рейд партизанське з'єднання О. Наумова

ской комендатуры все немцы разбежались и дня три никого из них не было. После боя этот партизанский отряд куда-то ушел. Но куда никто не знал. Это событие очень ободрило и подняло настроение у наших людей. Мы стали организовывать людей у себя.

Через три дня после ухода этого отряда немцы начали проводить репрессии. Арестовывали и избивали тех людей, у кого эти партизаны останавливались или кушали. Часто брали ни в чем не повинных людей прямо с поля. Эти репрессии часть людей запугали, но все же большинство населения уверовало в то, что Германия не так сильна, как она об этом пишет. Все это создало благоприятный момент для организации партизанского отряда.

В марте месяце 1943 г. мы в количестве 9-и человек, а именно: я, Курта, Томак, Саница, Ардеев и Сусленко собрались на квартире у бывшего матроса Гаврилюка в селе Н. Архангельское. Мы решили, посоветовавшись между собой, пойти в лес, и организовать боевую группу. Из оружия у нас было 2 обреза и наган. Затем через два дня нам товарищ Рябошапка достал две винтовки и патроны. Мы пошли на <нерозбірливо> дачу, где раньше была помещицьа усадьба, а она находилась в лесу. Один старик указал нам на этой усадьбе место, где раньше был подвал, но во время революции этот подвал был засыпан, мы стали его отрывать. Землю мы выбрасывали в речку метров за 200. Так нам удалось отрыть этот подвал. Мы в нем поселились и жили. Днем мы в нем спали, а ночью выходили на дорогу.

Здесь также в первую очередь мы стали рвать линию телефонов и телеграфа... В марте месяце боевых действий у нас не было. В апреле месяце этого же года нас старик предупредил, что дальше здесь оставаться нам опасно, так как мы уже наделали много следов и есть подозрение, что нас могут выдать. Надо уходить куда-нибудь подальше. А это было село под Кагарлыкком. Мы перешли отсюда в Ольшанский район, там в селе Бузниковато была моя мать. Вокруг этого села были большие леса.

Мы там жили большей частью в лесу, но так как было еще очень холодно, мы часто приходили в село Бузниковатое, но не к моей матери, а к ее двоюродной сестре, одной старушке. Муж ее раньше

работал в органах НКВД и поэтому я знал, что она предана Советской власти.

В селе Бузниковато мы поймали начальника полиции, дело было так: мы пришли к старосте села Бузниковатое, пришли за его патронами и автоматом, старосту мы побили, в это время к нему на квартиру пришел начальник полиции, этот начальник полиции приехал на отдых из Дебальцева, мы связали ему руки повели его и старосту к квартире одного полицая, старосту мы заставили постучать в окно к этому полицая, этот полицай был очень вредный человек. Нас в это время было 7 человек. И два отреза. Этот полицай нам дверь не открыл, а сам выскочил в заднее окно и удрал, когда мы увидели, как он побежал по огороду, мы ворвались в его дом, забрали винтовку и мундир, наган, потом пошли к другому полицая, забрали у него винтовку, затем начальника полиции мы вывели за село и расстреляли.

В мае месяце мы обратно перешли в Н. Архангельский район, отсюда мы как-то пошли в село Овсяники, Ольшанского района, полицая там не оказалось, мы порвали телефонную линию, зашли в помещение, где принимали сепараторное молоко, разбили сепаратор. Возле этого помещения стоял комбайн, мы также его разбили. Потом опять ушли в Н. Архангельский район.

Здесь мы жили то в убежище, то в лесу, один раз я пошел в село Н. Архангельское к своим подпольщикам, ночью мы вышли втроем на улицу, видим два полицая показались из переулка, мы направились к ним, остановили их и повели за село, фамилия одного из них была Синица, он стал нас очень просить не убивать их, говоря, что они больше не будут служить немцам. Мы их раздели, сняли шинель и отпустили. Первое время мы старались их не расстреливать, чтобы не озлоблять полицию. А убивали только немцев. Так мы раздели еще одного полицая по фамилии Ефременко. Но в селе Эршева полицаем был очень плохой человек. Мы его расстреляли прямо в лесу. Кроме того мы портили много линий связи и в марте месяце обошли всех старост своего района с целью их запугать.

Например, мы пришли к старосте колхоза Левченко, придя к нему, мы потребовали: «Приготовь два центнера муки и двух ба-

ранов». Он испугался, стал говорить, что этого сделать нельзя, если немцы узнают то его будут судить, но мы ему сказали: «Если не выполнишь, мы убьем всю твою семью, бросим в дом гранату».

После этого, когда мы пришли к нему в назначенное число, у него все то, что мы потребовали, было уже приготовлено для нас.

<...>

В июле месяце к нам пришло еще 6 человек, из села Н. Архангельское. Среди них было 2 девушки и 4 хлопца, работа пошла веселей. У одного бывшего полица мы забрали револьвер, потом в Хмелевском районе поймали полица, расстреляли его и отобрали автомат. Затем в июле месяце мы обратно пришли в Голованевский лес.

Там мы жили 2 недели, за это время поймали 4-х полицаев и их расстреляли. Один раз поймали двух и другой раз двух. Затем мы пошли в село Свернево, с целью набрать там в Райгоспе продуктов. Подходим к этому селу, смотрим по дороге идет один полица без оружия, мы его спрашиваем «Откуда ты идешь?», он отвечает: «Из Головановского, ходил туда получать жалованье».

В это время идет и другой полица, мы остановили его, привели их в Головановский лес, забрали деньги, отняли мундиры и отпустили их. Но вдруг в это время один из них говорит : «Давайте жить по-хорошему, мы вас не тронем, а вы нас не трогайте, а если тронете тогда держитесь». «А раз так» мы отвечаем, «тогда мы вас и не отпустим», взяли их обоих и расстреляли.

<...>

В августе месяце в Головановском лесу у нас собралась группа человек 50, правда часть из них подчинялась мне, а другая часть никому не подчинялась. В это время немцы устроили на нас облаву. Они обложили нас с трех сторон, два часа был бой, было убито наших 16 человек, а немцев, как потом говорило население, было убито 12 человек. Из нашего отряда никто не погиб. А были убиты те люди, девушки и парни, которые скрывались в лесу, чтобы не быть завербованными и угнанными в Германию. Большинство из них было без оружия. Мы их в свой отряд не принимали, мы ставили вопрос так: достаньте оружие, тогда приходите в наш отряд.

Из Головановского леса мы пошли в Зеленую Брам, Подвысоц-

кий район... По пути туда мы в Сверневой у одного полицая достали много патронов. Нам один рабочий из колхоза сказал, что у этого полицая есть много патронов. Мы зашли к нему и забрали эти патроны, в то время у нас был один автомат и 27 винтовок.

В Зеленой Бrame на нас наскочили немцы, бой шел два часа. Мы все время отстреливались, для нас этот бой кончился благополучно, у нас не было ни одного убитого, а у немцев убитые были. Как нам рассказывали люди из ближайшего села, немцы туда привезли 8 человек убитых.

Затем мы пошли в Н. Архангельский район. Здесь нам удалось достать пулемет, это было так: в селе Сабово стоял лагерь военнопленных, в этом лагере работал переводчиком один человек из села Диковичево, мы узнали, что он каждый вечер ходит домой с пулеметом, проследили, когда он пришел домой, поставил пулемет дома, а сам куда-то ушел. В это время мы зашли в его квартиру, напугали мать и сестру, взяли с собой пулемет и патроны, патронов был всего один диск, пулемет был русский, ручной. Через пять дней мы достали еще другой пулемет. В Н. Архангельском районе жил один рабочий, сам харьковский, я встретился с ним, как-то ночью при одном переходе, мы с ним разговорились, и он мне сказал, что может нам кое-чем помочь. Во время отступления Красной Армии он подобрал один пулемет и его сохранил, этот пулемет он передал нам.

...В августе месяце мы решили обстрелять машины, следующие с Умани на Кировоград. По этой дороге шло много машин с подкреплениями и снарядами для немецкой армии. Мы ночью, в количестве 27 человек засели в Тишковском лесу. Видим: идут 4 машины. На расстоянии 50 метров от нас мы открыли огонь, я видел, как два немца выпрыгнули из машины и упали. Эти 4 машины остановились, но только мы хотели к ним подойти, как немцы дали автоматную очередь. Бой шел 20 минут. В это время стали подъезжать ещё машины со стороны Новоархангельска. Я дал команду своим людям уходить в лес. После мне рассказывали, что в результате этой проведенной нами операции было убито 8 чел. немцев, которых они привезли в Тишковку хоронить, а две из этих обстрелянных нами машин остались в Тишковке на ремонт. После этого мы боялись за-

ходить в Тишковку, обошли на дорогу Хмелевое-Н. Архангельск. Там мы также обстреляли колонну немецких машин. По дороге двигалось 50 машин на Хмелевое, наша задача была остановить, задержать эти машины часов на десять. Чтобы они не могли доставить на фронт снаряды и людей вовремя. Мы этой цели добились, когда мы начали обстреливать эту колонну, шофера разбежались кто куда. И эти машины простояли с вечера до следующего утра на этой дороге.

Постоянного лагеря у нас не было, продукты питания мы доставали от своих хороших людей из окружающих сел, а также от старост. Кроме отряда, который действовал в боевом порядке, мы имели группу своих людей в Покровке, Марьяновке, Н. Архангельске и других селах. Мы имели свои условные знаки, которые оповещали нас о том, когда к этим людям можно заходить без опасения, если нам нужны были продукты. Мы шли в эти села и смотрели, если около ворот висит веревочка на условном месте, значит к ним можно заходить.

Но чтобы не обижать наших друзей, мы брали продукты в общественных хозяйствах, так в Марьяновке взяли 4-х овец, также брали у старост: мясо, сало, яички, но брать что-либо у колхозников я запрещал. И не разрешал даже брать хлеб.

В августе месяце мы пришли в село Калиновку Новоархангельского района, здесь мы наскочили на немцев, мы шли смело, пели песни, немцы, заметя нас, устроили засаду и нас обстреляли, там был убит один из моих товарищей, товарищ Гордеев. На следующий день мы опять пошли в эту Калиновку, только зашли в огород, видим улицей идут два немца, когда немцы поравнялись с тем местом, где мы засели, мы им крикнули «руки вверх!», оказалось это были два немецких офицера, мы повели их в лес, который находился в полкилометра от Калиновки, там была усадьба, где когда то жил помещик, на ее территории находился глубокий колодец, но воды в нем не было, мы их раздели догола, расстреляли и бросили в колодец, забрали их мундиры, документы и револьверы. Эти мундиры и наганы носили наши люди, я же сам часто носил полицейскую форму.

Иногда мы приходили на тока и предупреждали людей, чтобы они саботировали и задерживали обмолот хлеба. Это мы проделали в селе Бузниковатое, в Бородинке, в Журавлинке.

В селе Журавлинке староста был очень предан немцам, мы пришли туда под вечер, собрали людей у молотилки и стали им говорить «На кого вы работаете, разве вы не понимаете, что вы работаете на немцев», они нам отвечали: «Немцы нас заставляют работать, потому мы и работаем». Мы стали рассказывать о том, что Красная армия уже не далеко, что она уже перешла через Днепр, что вы должны помогать Красной Армии, громить врага, а для этого надо срывать мероприятия, которые проводят немцы. И работать как можно хуже. В конце этой беседы мы им сказали: «Предупредите своего старосту, что если он будет вас заставлять хорошо работать на немцев, мы все равно его убьем». Эта наша агитация принесла свои плоды.

Этот староста, напуганный нами, совсем удрал из села, а люди на 50% стали работать хуже, позже стали выходить на работу.

В июле месяце в этом районе опустилась десантная группа в Скалхуторах, возглавлял эту группу капитан Девятов, и с ним было 6 человек, две девушки и 4 мужчин. Нам удалось связаться с этой группой, капитан Девятов сказал мне, что он должен выполнять разведывательную роль. И сообщать о продвижении врага, а остальные люди должны подрывать поезда, чтобы дезорганизовать железнодорожное движение. Для спуска они выбрали это место, как находящееся далеко от железной дороги.

У этого капитана была своя рация, через него мы узнавали последние известия, они также жили в лесу и собирали нужные им сведения. Раз они вели бой с немцами, затем они перешли в село Талинки и там жили до ноября или декабря месяца 1943 г. Их там никто не выдал, впоследствии они соединились с частями Красной Армии.

Сам капитан Девятов был очень хорошим человеком, но некоторые и его отряда сильно пьянствовали. Капитан Девятов оказал нам большую услугу, нам он дал 19 штук гранат и патронов. Кроме того, он постоянно информировал нас о положении на фронтах и

на большой земле. Мы ему также оказывали помощь, помогали доставать продукты питания и наладить связь, окружили его людьми, которым он мог доверять, и он шел к этим людям, как к себе домой.

В сентябре месяце мы поставили своей целью задерживать скот, который немцы гнали в Германию. В это время они много скота эвакуировали из-за Днепра. Чтобы не дать им угнать этот скот, мы два раза обстреляли колонну людей, ведущих этот скот в районе села Н. Архангельске.

На этот раз мы распустили 800 голов скота, часть из них немцам удалось собрать, а другая часть так и осталась в нашем районе.

Затем мы провели ещё такое мероприятие, немцы очень боялись заболевания скота ящуром, когда они принимали скот на базе, обязательно вызывали для осмотра скота ветврача. Мы предложили врачу из нашего района, распространять слух, что скот болен ящуром, он сначала боялся делать это говоря, что другой врач, когда будет проверять скот, может его подвести. Мы узнали, кто будет ещё проверять скот, оказалось, ветврач Подвысоцкого района, мы предупредили и его о том же. Тогда наш ветврач заготовил 50 шт. табличек, на которых написал «ящур карантин». Таким образом, мы задержали этот скот.

Затем мы обстреляли на дороге Кировоград-Тишковка другую колонну скота, из этой колонны много скота разошлось по селам. В этот раз мы разогнали 400 голов скота, в другой раз 300 голов, в третий раз 600 голов. Конечно, большую часть скота немцам удавалось собрать, но некоторая часть его все-таки оставалась в районе.

Также в Терновке Тишковского района мы разогнали колонну скота в 800 штук. В этом же месяце мы два раза обстреляли автоколонну машин на Тишковской дороге, в селе Мартиновичево мы убили двух немцев.

Мы специально поехали туда, там была машина для приготовления колбасы, мы сняли двух часовых и забрали полцентнера колбасы.

Капитан Девятов как-то сказал мне, что нужно заполнить две карточки и после этого он меня свяжет со вторым Украинским фронтом, но вскоре после этого разговора они отсюда ушли и этого сделать так и не удалось.

В сентябре месяце мы поехали на сахарный завод. Один из наших партизан сказал, что там живет комендант, у которого очень много имущества, мы поехали на завод с целью конфисковать это имущество и одеть своих партизан. Не доезжая села Ярошевки, мы встретили 2 немецкие подводы, на которых сидело 3 немца и одна женщина, мы им крикнули по-немецки, чтобы они остановились, они остановились, мы их всех расстреляли, пару лошадей забрали, а другую пару бросили.

Затем мы еще 2 раза на маршруте в Тишковском районе обстреляли автоколонну немцев, в этот раз шло сто машин по направлению Кировограда, немцы открыли сильный огонь, но у нас потерь не было, а сколько убили немцев, мы не подсчитали. Мы ушли в лес.

В сентябре месяце у нас в отряде было партизан человек 35-40, но из них основных было 30 человек.

Однажды к нам в отряд пришел капитан Труш из военнопленных, я его с удовольствием принял так, как он был человек с военным образованием. Я ему предложил остаться у нас в отряде и быть командиром отряда, а я буду комиссаром, он очень легко на это согласился. Я его знал еще с финского фронта, он сам не здешний, а жена его из Ново-Архангельска и мне было известно, что он кадровый военный. Потому я сказал: «Вы будете у нас командиром, Вы ведь окончили академию». И он как будто бы согласился, но он побыл у нас всего 3 дня и удрал.

Таких случаев было много, придет к нам человек, побудет в отряде 2-3 дня и удирает. Пока у нас все хорошо, тихо, они у нас живут, а как только обстреляют нас, им станет страшно, и они уходят.

Как-то по дороге Кировоград-Ново-Архангельск немцы везли тяжелую пушку, мы в это время шли в лес, видим в этом направлении свет, смотрим, идут машины, мы сделали засаду в канаве на окраине леса. Впереди прошла легковая машина, за ней шла пустая машина, которая тащила пушку, а за этой машиной шли ещё две крытые машины.

Когда мимо нас прошла легковая машина, мы открыли огонь по машине, тянувшей пушку. Своей целью мы ставили вывести пушку из строя. Машины остановились, когда мы подошли к ним, то там

8 убитых немцев, мы подошли к пушке и прикладами разбили все приборы, но в связи с тем, что у нас не было опытных артиллеристов, мы замок с пушки снять не могли, затем мы стали раздевать убитых немцев, отобрали пистолеты, вооружение, в это время показался немецкий броневик, он открыл по нас огонь, мы бросили все и ушли.

Потом был бой в селе Ржево, Ново-Архангельского района. Как-то ночью мы двинулись на Калниболотскую дорогу с целью обстрелять немецкие автомашины и наскочили на засаду в лесу. В лесу было 2 хаты, туда на 8 мотоциклетах приехало 15 немцев. Мы, идя по этому направлению, выслали вперед разведку. Наша разведка обнаружила возле этих хат 8 мотоциклов и, заглянув в караулку, увидела спящих там немцев. Когда наша разведка донесла нам об этом, мы подошли к этой хате и стали стрелять, как только мы дали залп, немцы выскочили во двор и разбежались. Мы разбили все мотоциклы прикладами, зашли в хату, забрали там 2 винтовки и ушли, в этом деле у нас был убит один партизан.

Затем мы пошли на Калниболотский шлях, встретили там колонну автомашин, которые двигались против кольца Звенигородка-Корсунь-Шевченковский, на помощь окруженным, там было примерно машин 40, мы их обстреляли, шофера удрали.

Отсюда мы пошли дальше, увидели одну машину, которая двигалась по направлению поля, мы её также обстреляли, один немец был убит, а другой продолжал отстреливаться.

Помню такой случай: я приехал в село Ржева, туда же прибыли з СД, они следили за руководителем какого-то партизанского отряда из Кировограда, они имели сведения, что он убежал и прячется в этом районе. Они там поселились и жили на нелегальном положении, но наш разведчик нам донес, что там живут какие-то темные личности и за кем-то следят. На 4-й день после того как ночью мы пошли в это село и застали одного из них на гулянке с девушкой, мы взяли его побили, заставили его открыть квартиру в которой находилось два других СД, вывели всех на Калниболотскую дорогу и стали их допрашивать, двое из них все время говорили, что они ничего не знают, а старший из них стал говорить, что они

посланы Скирдой² предупредить партизан о том, чтобы они не очень активно действовали, так как от этого будет сильно страдать население, что кой-кого надо сдерживать, мы их обыскали и обнаружили у них карточки некоторых наших коммунистов, которые он выкрал у этих коммунистов. Имея эту улику, мы стали допрашивать их более строго, зачем, мол, вы взяли у наших коммунистов эти карточки, тогда один из всех, который до сих пор молчал, признался, что они уже выследили и выдали многих партизан, коммунистов и бывших работников НКВД в Александрии, Кировограде и Первомайске и с этой же целью посланы сюда, мы, конечно, всех троих расстреляли.

<...>

В октябре месяце мы убили коменданта немца села Марковского. Это дело было так: мы послали в село Шляховское трех партизан, один партизан был из этого села, здесь у него была знакомая девушка. Они пошли с целью кое-что передать и взять продукты. Эти партизаны зашли к ней на квартиру, в это время в Шляховку приехал комендант, около квартиры этой девушки бродили овцы, один из партизан взял одну и потащил её на квартиру. Кто-то это увидел и сообщил коменданту. В это время партизаны резали овцу, а девушка, на квартире которой они были, закрыла квартиру и куда-то ушла. Вдруг к квартире подъезжает на бричке комендант-немец с переводчиком. Партизаны увидали его в окно. Он стал стучаться, они ему не открывают, тогда он сломал замок и вошел в хату. Партизаны убили этого коменданта и этого переводчика, а сами сели на бричку и удрали. Эта девушка после этого случая убежала к нам в лагерь, ее фамилия Холоденко. Немцы же сожгли ее дом. И еще дом.

У нас в селе Н. Архангельске был районный начальник полиции по фамилии Стеценко, бывший член партии, при немцах он вел активную борьбу с коммунистами. И расстреливал их. Мы узнали, в одно время, что он находится в селе Кагарлык у старосты. Мы вызвали этого старосту и сказали ему, что мы сейчас у тебя возьмем

---

² Скирда М.М., затверджений після війни як перший секретар Кіровоградського підпільного обкому КП/б/У

Стеценко. Стеценко в это время у него спал. Староста стал нас уговаривать не делать этого в селе, говоря, что из-за этого пострадает население всего села. Он нам сообщил, что послезавтра Стеценко справляет именины своего сына и приехал к нему за мясом, маслом и другими продуктами, но что завтра утром он поедет за свежими фруктами в другой хутор. Тогда мы решили перебраться в другой хутор и там его поджидать. Приехали в этот хутор, сделали засаду в двух хатах, ждем, а его все нет. Наконец, во второй половине дня видим, едет наш Стеценко, приехал и пошел прямо к старосте. Как только он приехал, я послал трех своих хлопцев с автоматом к одному кулаку, все они были одеты в казачью форму, они пришли к этому кулаку и стали требовать у него сала. Этот кулак был очень хитрый человек, он сказал, что сала им даст, а сам в это время свою дочь послал к старосте, сказать, что к нему пришли какие-то подозрительные вооруженные люди. Узнав об этом, начальник полиции, немедленно с пистолетом в руке прибежал к этому кулаку. Наши хлопцы тут же убили этого начальника полиции Стеценко и самого хозяина-кулака. После этого случая немцы подняли большой шум. Но поскольку наши хлопцы были одеты в казачью форму, они думали, что это сделали казаки-добровольцы, в это время как раз в Калниболоте находился отряд добровольцев-казаков, и все население подтвердили, что это были именно казаки.

Расскажу о таком случае: у нас в селе Бельведеры старостой был Сергиенко. Многие старосты нам подчинялись и исполняли наши требования, за исключением двух, в числе которых и был этот Сергиенко. Мы решили ему за это отомстить и расстрелять его. Но когда бы мы ни присылали в село разведку, его вовсе не оказывалось дома. Один раз к ним в село приехало много немцев, мы решили, что раз немцы в селе, то он должен быть дома так как в это время он чувствовал себя спокойнее. Мы вечером вошли в это село. Подошли к его дому, и я постучал в окно. Его жена спросила: «Федя это ты» я ответил «Да это я». Она сразу открыла. Ещё перед этим я расставил своих людей вокруг дома, с одной и другой стороны поставил пулеметы. Когда жена открыла двери, я трех своих хлопцев направил в хату, а сам остался в сенцах. Когда хлопцы вошли в

хату они увидели там старосту и ещё одного немца. Мои хлопцы забрали старосту и немца и вывели их на улицу. Я часть ребят заставил их стеречь, а сам с несколькими хлопцами пошел к хате одного полица, который жил недалеко. Подойдя к его хате, я заглянул в окно, этот полицай сидел за столом и играл в карты, я стукнул в окно, он закричал «Кто это стучит? я тебя как стукну, так голова слетит». Мы вошли к нему и набили его, но не расстреляли, так как один из наших ребят сказал, что он хороший человек, но набили мы его здорово. А старосту Сербененко и немца привели к Синюхе, раздели их, старосте привязали на шею камень и сбросили его в Синюху, он утонул, но через месяц, когда пришла Красная Армия, он выплыл. А немцу, для развлечения сказали, если переплывешь Синюху, то значит будешь жив. Он стал что-то бормотать: «Комрад, комрад». Но мы его столкнули в реку, когда он поплыл, мы в него выстрелили и убили.

Затем в селе Крутоярки Н. Архангельского района поймали 4-х немцев и расстреляли. В другой раз поймали 2-х казаков и тоже расстреляли, и еще поймали 4-х казаков и расстреляли.

После того, как мы расстреляли этих последних казаков, мы сели тут же закурить. Вдруг оглянулись и видим, что один из этих казаков поднялся и побежал.

Очевидно, он был только легко ранен и ему удалось от нас уйти. Он добежал до села и там заявил о случившемся немцам. Мстя за это, немцы взяли в этом селе 24 человека мужчин, о 8-ми из них до сих пор ничего не известно, остальные остались живы, многие из них находятся сейчас в Красной Армии, это было в декабре месяце 1944 года.

Затем в селе Кобылянки мы расстреляли 6 человек немцев, после этого немцы стали нас усиленно преследовать и мы перешли в село Богдановку. Расположились здесь на ночь. Возможно, что кто-нибудь нас выдал, немцы нас окружили и давай стрелять. Они нас застали врасплох, но на том конце села, где находился и я с частью своих ребят, немцев еще не было. На этот раз перед ночлегом мы разделили отряд на две группы, одной командовал тов. Гутинцев, а другой я. Он занимал 4 хаты, на одном конце села, а я на

другом. Немцы зашли со стороны леса и окружили те хаты, где находился Гутинцев. Завязался бой, при выходе из этого кольца было убито 8 наших партизан. Немцы отсекали нас от леса. В этом бою погиб лучший мой друг, бывший инструктор райкома партии Н. Архангельского района, тов. Кравченко Иван Илларионович. Немцев же было убито 12 человек. Когда немцы отсекали нас от леса, все стали разбегаться в разные стороны. Я же и большинство моих ребят побежали в лесосмугу, т. е. защитную полосу насаждений вдоль железной дороги. И только через три дня к нам пришли три наших товарища. Как нам говорили, на этот раз немцы потеряли убитыми 8 человек и 20 человек ранеными. За это немцы сожгли на этом хуторе 16 хат. Почти половину хутора.

<...>

Я вел дневник, в который записывал о всех наших операциях. Свой дневник я поручил начальнику штаба Синеце. Однажды мы с ним достали сапожного товара и тов. Синеца решил сшить себе сапоги. У нас в одном селе были пленные, которые хорошо шили сапоги. Он туда и направился ещё с 2-мя партизанами. Я ему дал поручение зайти в село Покровку и узнать там о работе подпольной группы. Они сделали в Скалхуторе дневку. Они зашли к старосте. Дочь одного кулака, фамилия ее Солопун, увидала, что пришли партизаны, побежала в Калниболото и там заявила полиции, что к ним в село пришли партизаны. Немцы тот час же пришли в это село и направились к хате, в которой находились партизаны. Двое наших партизан успели надеть валенки, взять пистолеты и выскочить из хаты. Им удалось удрать, Синеца несколько задержался, как только выбежал на двор, немцы его окружили и забрали. Целый месяц они держали его в гестапо, но он никого не выдал из своих товарищей, так как если бы выдал, то наверное человек бы 100 пропало. Его немцы заковали цепями и возили по хуторам, а потом расстреляли. После этого расстреляли ещё одну женщину и старосту, на этих тоже указала Солопун. Мы приходили несколько раз в это село, чтобы ее убить, но она пряталась. Сейчас на нее материал уже заведен в НКГБ.

В общей сложности мы убили 115 немцев: офицеров, рядовых

и полицаев. Зимой мы жили по хуторам, днем мы спали, а ночью все время ездили, у нас было 2 пары лошадей, отбитых у немцев, они стояли на хуторе Богдановка у одного хозяина. Иногда мы пользовались просто случайными лошадьми, приходили к хозяину или старосте колхоза и говорим «Давай две подводы». Если он упирается, мы стукнули, и все, через два часа есть две подводы.

В 1943 г. уже работать было легче, в это время нам охотно оказывали помощь и поддержку уже и те люди, которые раньше помогали только под угрозой оружия. Многие стали гордиться тем, что оказывали нам услуги.

Если, например, просишь у какого-нибудь хозяина лошадей, то он сам с удовольствием провезет за километров 30, а потом рассказывает в своем селе всем по секрету: «Вот каких хлопцев я возил».

В 1942 году у нас был радиоприемник, работал в течении 3-х месяцев, затем испортился и исправить мы его не смогли. Затем в 1943 году мы с разбитой немецкой машины взяли радиоприемник, но долго им не пользовались, так как на квартиру его никто не принимал, но всего полтора месяца им пользовались. К тому же радист у нас был плохой. И плохая слышимость. Мы по своему радио первый раз услышали новый Советский Гимн.

Партийной организации у нас в отряде не было, членов партии было всего 6 человек. В 1943 году я узнал, что где-то здесь находится Скирда, но связи со Скирдой установить не удалось.

У нас в отряде были случаи мародерства. Например, некто Ардеев любил заниматься мародерством, затем к нам в отряд пристали двое из Н. Архангельска, они также любили брать, что не следует. Мы к ним принимали соответствующие меры.

Один из них стащил часы, а другой кое-что из одежды, мы их выгнали на улицу и всыпали по 25 шомполов каждому и выгнали из отряда.

Был еще такой случай к нам пробрались двое, один из них латыш, а другой украинец из Харькова. Один наш человек из села Жуковка сказал нам, что эти два человека хотят с нами встретиться, что они говорят, что немцы их насильно взяли. Мы их встретили и спросили: «Кто вы такие». У одного из них одни часы были на

руке, а другие в кармане. Мы начали их допрашивать сначала потихоньку, а потом строго. У меня были хорошие помощники по допросу: тов. Гаврилюк матрос и Ваня Кравченко, ребята здоровые, плечистые. Когда начали серьезно допрашивать тот, у кого на руке было двое часов, признался, что он работает переводчиком, что его послали в отряд, чтобы все разузнать, мы его расстреляли.

В селе Диковичево мы соединились с частями Красной Армии, кроме вышеперечисленных действий, я вызвал к себе заведующего радиоузлом, заведующего кинотеатром и предложил этим товарищам спрятать и сохранить свою аппаратуру, это было сделано, кроме того, в одной МТС было запрятано и сохранено много запасных частей и карбюратор, кроме этих действий, я давал задания старостам удерживать скот, который немцы направляли в Германию и раздавать колхозникам хлеб, хлеб хранился в общественных амбарах, немцы его разбирали или при отступлении сжигали, мы давали задание растаскивать его по домам и по штандарам. К тем старостам, которые не выполнили наших указаний, мы применяли меры физического воздействия: мы их вызывали, устраивали над ними суд и постановляли дать каждому по 50-70 шомполов. Тех же старост, которые не поддавались и этим мерам воздействия, мы уничтожали.

Підстава: ДАКО, ф.П-429, оп.3, спр.141б, арк.41.

Наказ командира партизансько-диверсійного загону ім. Кірова

ПРИКАЗ № 8

По вооруженному партизано-диверсантскому отряду им. Кирова от 1 ноября 1943 г.

Кировоградская область, как и другие, является плацдармом сражений нашей непобедимой Красной Армии с варварским немецким фашизмом. Вскоре будет освобождена вся область, в которой находится наш отряд. В связи с данной обстановкой нашему отряду необходимо перейти к решительной борьбе с отступающим фашизмом, оказывать содействие Красной Армии.

Приказываю:

1. Командирам отрядов и групп решительно перейти к совершению диверсионных актов, особо обратить внимание на подрыв мостов железной дороги, а также железнодорожных путей, уничтожение средств связи, складов с военной амуницией, боеприпасами, горючим и тд.
2. Уничтожать мосты шоссейных дорог путем подрыва и поджега.
3. Усилить диверсии на производствах путем поломок производственных станков, сжигания электромоторов.
4. Командиру группы т. Клименко усилить диверсии на электростанции путем вывода из строя контрольных приборов, вспомогательных моторов, коротких замыканий.

Особо обратить внимание на аэродром при посадке больших групп самолетов противника. Не позже 15 ноября 1943 г. сорвать работу котла № 3, работающего на местном топливе.

5. Начальнику штаба т. Боцману подготовить взрывчатые материалы для взрыва железнодорожного моста (Балашовского), подобрать группу в 5 чел. во главе с т. Болошенко М.И. и не позже 25 ноября 1943 г. организовать взрыв путем сбрасывания минных ящиков.
6. Командирам отрядов и групп, работающих на производствах, на железной дороге, подготовить группы для защиты объектов в то время, когда Красная Армия овладеет железнодорожным узлом и крупной станцией Знаменка.
7. Начальнику штаба довести данный приказ всем командирам отрядов и групп не позже 10 ноября 1943 г.

Командир отряда А. Безымянный.

Підстава: Ф. 429, оп.3, стр.60. арк.17.

Звіт про бойову діяльність партизанського загону

20 грудня 1943 р.

За період с мая по декабрь 1943 г. партизанский отряд (ком. Карпеченко О.В.) проделал следующую работу по борьбе против немецко-фашистских захватчиков.

В мае разбито три автомашины и убито три полицейских. В июне пущен под откос фашистский поезд с военным грузом; разбит паровоз, 18 вагонов – движение на железной дороге было задержано на 13 часов. Была подорвана железная дорога, в результате чего было убито 3 охранника железной дороги (около Диковского разъезда) В июне был убит староста и шпион гестапо.

В июле были пущены под откос 6 фашистских поездов с разными военными грузами, вследствие чего было уничтожено 6 паровозов и около 73 вагонов врага, было задержано движение поездов на 72 часа на участке Знаменка-Кировоград, Знаменка-Бобринск. В июле было убито 7 шпионов и гестаповец из с. Гутницкая (там стоял отряд гестаповцев и оттуда рассылали шпионов по другим селам).

В августе пущено под откос 11 фашистских поездов, уничтожено 11 паровозов и около 132 вагонов. Задержано движение поездов на 218 часов. В октябре было подбито и сожжено три автомашины.

Таким образом, отрядом пущено под откос за все время 17 поездов, уничтожено 18 паровозов, 203 вагона с разным военным грузом, убито около 70 солдат и офицеров немецко-фашистской армии и гестаповцев. 7 раз вели бой с карательными фашистскими отрядами.

Во время прорыва фашистского фронта частями РККА в нашем районе деятельности отряд вместе с другими отрядами совместно с 31 танковой бригадой полковника Новикова участвовал в разгроме немецкого обоза под Дмитриевским лесничеством, в боях по взятию сел: Дмитровка, Васино, Водяно, Калиновка и г. Знаменка. В боях за вышеуказанные села наш отряд участвовал десантом на танках и от частей Красной Армии получил отличную оценку. Наш отряд летом 1943 г. оказал огромную помощь в приеме и в дальнейшей работе десантным группам: группе, которой командовал Камыш, группе Сутулова, группе Зайченко и группе Иванкова.

Ко дню прихода частей Красной Армии наш отряд состоял из 80 человек и располагал 2 пулеметами, 13 автоматами, 60 винтовками, 1 противотанковым ружьем Симонова. Имена людей, которые героически участвовали в борьбе против немецко-фашистских захватчиков, навсегда будут жить в сердцах советского народа: Капитанов Алексей Георгиевич (подрывник), гвардии капитан Деря-

бин Сергей Михайлович (командир взводу, а потім начальник штаба), Патрикеев Александр Тимофеевич (командир взводу), Московский Александр Михайлович, Филиппов Василий Николаевич, Продан Федор Николаевич, Харитоненко Николай Афанасьевич, Саблин Иван Иванович, Марченко Иван Иванович, Карпов Иван Иванович (врач отряда), Архипенко Николай Иванович и многие другие. В отряде участвовал преданный сын партии Ленина и Советской Родины – сын секретаря Президиума Верховного Совета СССР – Горкин Юрий Александрович.

Командир партизанского отряда	Карпеченко
Комиссар партизанского отряда	Джатиєв

Підстава: Ф.П-429, оп. 3, стр. 89. арк. 11-13

Інформація про діяльність кіровоградської підпільно-диверсійної організації ім. Ворошилова (керівник В.В.Федоров)

В серпні 1941 року в окупованому м. Кіровограді організувалися підпільні групи, якими керували тт. Федоров В.В., Конарєв І.В., Бажан О.О., Медведєв, Волощенко Ф.С., Волощенко І.І., Ігнатов І.А., Рибалкін В.Н., Лахман П.І. та ін. Ці групи діяли розрізнено і проводили масово-політичну роботу серед населення, організовували саботаж на господарських роботах, чинили диверсії.

В лютому 1943 року на базі цих груп була заснована організація ім. Ворошилова, командир Гончаров (Іванов), а після його арешту (листопад 1943 року) Федоров (Громов) Василь Васильович, начальник штабу Бажан Олександр Олексійович.

Організація діяла до січня 1944 року (звільнення м. Кіровограда від тимчасової окупації) у м. Кіровограді та суміжних районах області. Проводила агітаційно-масову роботу серед населення та в таборах військовополонених – розповсюджено 17500 листівок та відозв; проводила підривну роботу – організовувала диверсії та саботаж на підприємствах, залізниці, в установах та в сільському господарстві.

Діяла в тісному контакті з партизанськими загонами і мала зв'язок із секретарем Кіровоградського підпільного обкому КП(б)У т. Скирдою М.М., постачала партизанам зброю, харчі, боєприпаси, медикаменти та поповнювала загони підготовленими людьми; давала відомості про дислокацію ворожих військ, їх баз озброєння, зривала відправку людей у фашистську неволю, звільняла військово-полонених із таборів та переправляла в ліс до партизанів.

Підстава: ФП. - 429, оп.3. спр.58, арк.114-115.

Моя робота в отряді

В 1941 році при відході Ч.Армії за Дніпро мене воєнком т. Літвінов і Скринька залишив в тилу, поручивши вести тилову підпільну роботу. Залишившись дома, мене примусили німці працювати на своїй старій роботі в МТС, чебто ст. механіком МТС. Кінець 1941 і 1942 рік пройшов без певних групіровок, не було партизанських отрядов, а можливо, і були, але я про них не знав.

В началі 1943 року, чебто по весні, затримала жандармерія всіх комуністів нашого району, які томились не один тиждень у тюрмі в м. Чигирині, а в той час уже появлялись появлялись перші парашутисти над лісом і у других місцевостях. Я рішил самостоятельно пішов в жандармерію і потребовав аристованих для уборки двору МТС і розборки трохвійних машин, мою просьбу задовольнили жандарми і дали забрати з-під аресту. 35 чоловік комуністів, в тому числі ... Курченко Іван, Удотенко Сивоконь Грибенко кер. справ РПК Фадич і другі дали два поліцаї для охрани. Так я деяких довірливих мені комуністів поставив до відому, що я предоставляю вам можливість утикти, організував їм стрижку бритя обличчя і ремонт обуви поліцаїв, як вів у майстерню. З них ніхто не рискнув уйти. Ці комуністи чувствували, що їх звільнять скоріше так воно і вийшло, що їх звільнили.

2) Пізніше я зв'язався з Руденком Віктором, який кріпко був повязаний з партизанським отрядом «Іванкова» (Звідкіля я певні завдання і виконував їх).

016 81

736 9-11

МГБ—УССР
УПРАВЛЕНИЕ МГБ ПО ОДЕССКОЙ ОБЛАСТИ
Специальное РО МГБ

СОВ.СЕКРЕТНО

УЧЕТНО-НАБЛЮДАТЕЛЬНОЕ
ДЕЛО № _____

На репатрианта Сосунин Б
Валентина Сергеевна
(фамилия) (имя, отчество)

из Севастополь зоны оккупации

Переведено „ „ 19 ____ года

в агент-розсыл. дело или дело-формуляр № _____

ФОНД № 17-5907 Штат № „88“ Спец. № 1948 г.
Опись № 2 Книга
Архив № 349
Арх. №

54286

13910

**Приклади
фільраційних справ,
які знаходяться
у Державному архіві
Кіровоградської області**

obecná veřejná nemocnice
ve Vys. Mýtu.

Potvrzení.

Správa v.v. nemocnice ve Vysokém Mýtu potvrzuje tímto, že pan Valentin Federovič Bezušenko byl ošetřován v našem ústavu od 9. května 1945 do 19. června 1945. Uvedený byl předán do ústavu se zraněním levé ruky. Byl střel při přestřelce s Němci když bojoval jako partyzán v obvodu Bílý Kůň.

Vysoké Mýto, 19. červen 1945.

Správce:
Tomš

В Германію по лінії МТС не відправлялено ні жодного чоловіка лише тому, що були заготовлені документи з підписом і печаткою німецькою, де зазначалося, що вербовці і відправці в Германію не підлягає. Поступило розпорядження від німців відправити трактори в Ставидла, про що я дав знати в отряд. Мною було дано завдання трактористам трактори відправити в ліс і залишити там замаскіровані. Із числа трактористів Пучко Василь не дігнав трактора до ліса і залишив в Соцжниках, де було німцями обнаружено трактор, і мені утрожала опасність розстрілом. Після чого мене все ж таки примусили трактори відігнати по призначенню. По-моєму ліпень мене придав Савченко, проводник села Вдовіченко постійно їхали машинами повуж його двір і він замітив.

Оскільки я завдання одержував від Руденко Віктора та Січового С., як транспортування масла, муки, виїзд в розвідку своєю машиною до Дніпра.

Крім того, мені було поручено Калашниковим достать піщушую машинку, яку я дістав, но поступіло мені розпорядження через Руденка в отом, що відправляти машинку в ліс не потрібно, а приховать нужно, я це зробив. Сховав пищущу машинку, мікраскоп, телефон настольний. Повступу Червоної армії машинку здано політвідділу Нской часті, а останні вещи залишились в МТС що буде потрібно.

Крім цього, закопані на нафтобазі паси від комбайнів, молотарок та інше. Дрібні роботи много пророблено, не хочу я їх описувати, і вас заважать не хочу. Якщо буде потрібно я можу і документально доказать основні факти, може стверджувать Руденко Іван Гнатв. Батько Віктора, Січовий С., Ничистенко Іван Вдовиченко Василь Філипович та інші.

Красноармеец

підпис

Чигирин. Пушкіна №16 Демиденко Грицько

Підстава: ДАКО, ФП-429,оп.3, спр.78, арк.3-5.

**Витяг з характеристики Балицького Г.В.,
представленого до нагородження званням
Героя Радянського Союзу**

Досвідчений партійний працівник (до війни – помічник секретаря Чернігівського обкому КП(б)У, пропагандист) проявив свої організаторські та вольові якості у партизанському загоні, ставши для бійців взірцем відваги, сміливості та героїства. Своє бойове хрещення тов. Балицький отримав, коли, взявши із собою 2 бійців, у грудні 1941-го року перебив охорону трьох складів з боєприпасами та зброєю на відстані 4-х км від ст. Мена та знищив ці склади. Біля цієї ж станції підірвав 24-метровий залізничний міст, обеззброїв 13 поліцейських. Особисто тов. Балицький відбив у поліцаїв у селі Турья станковий кулемет «Максим», а у селі Самотуги Холменського району взяв у полон двох маляр із ручним кулеметом.

Бійці загону Романов та Поліщук висловили своє переконання, що, коли Балицький накаже їм вскочити у палаючий танк, вони неодмінно це зроблять. Так, мабуть, вчинять і ті, хто хоча б один раз побувають з ним у бою.

Група підричників, яку очолював Балицький, пустила під укіс у 1942 році 11 воєнних ешелонів поблизу міст: Чернігова, Бахмача, Брянська. Тоді повністю було знищено 12 паровозів, 125 пасажирських та товарних вагонів, знищено 1548 солдатів і офіцерів, рух поїздів на цих ділянках колії було затримано на 8 діб.

Хронологічно можна висвітлити:

6 червня 1942 р. – між ст. Злинка-Закопитне група замінувала полотно колії. Було підірвано ешелон противника у складі 44-х цистерн з авіабензином та одного вагона з охороною – 16 німців.

22 серпня 1942 р. – між військовим містечком і роз'їздом Закопитне пущено під укіс ешелон із живою силою та боєприпасами. Знищено 245 солдатів і офіцерів та 7 вагонів.

23 серпня 1942 р. – між військовим містечком та селищем Червоний Куток пущено під укіс ешелон із будматеріалами.

27 серпня 1942 р. – під станцією Закопитне пущено під укіс ешелон з середнім та старшим складом німецьких льотних та танкових

частин. Поїзд направлявся у Брянськ із Брест-Литовська. Вбито 327 офіцерів, 1 генерал, 1 підполковник. Поранено 370 офіцерів.

12 вересня 1942 р. – у районі міста Чернігів пущено під укіс ешелон з живою силою та боєприпасами. Вбито 175 німців, велика кількість їх поранено.

13 вересня 1942 р. біля станції Зяблівка пущено під укіс ешелон з вугіллям та паливом.

17 вересня 1942 р. біля станції Добруші пущено під укіс ешелон з військово-будівельним матеріалом.

18 вересня 1942 р. – біля станції Зяблівка пущено під укіс ешелон з живою силою – експрес «Харків-Берлін». Вбито 327 солдатів та офіцерів, багато поранених.

19 вересня 1942 р. – поблизу станції Добрушево-Ларищеве пущено під укіс ешелон із автомашинами та боєприпасами. Знищено 7 вагонів та 6 площадок з автомашинами.

27 вересня 1942 р. на Брянській залізниці пущено під укіс ворожий ешелон із живою силою. Знищено 509 німецьких солдатів і офіцерів. Велика кількість поранених.

Крім безпосереднього керівництва цими операціями, тов. Балицький особисто приймав участь у мінуванні.

На підставі матеріалів, представлених командуванням партизанського загону, подаю клопотання про присвоєння тов. Балицькому Г.В. звання Героя Радянського Союзу.

Начальник українського штабу
партизанського руху,
комісар державної безпеки

(підпис)
Строкач

19 лютого 1943 р.

Підстава: Ф.Р- 7714, оп.1. стр.36, арк.2-4.

Автобіографія

Я, Проценко Іван Сергійович, народився 7-го січня 1912 року в селі Березівці (нині село Роздільне Долинського району Кіровоградської обл.) в сім'ї селянина-бідняка, а з осені 1929 року селянина-колгоспника.

З 1929 року, закінчивши Новогригорівську – І семирічну школу, працював у своєму селі культурмійцем по ліквідації неписьменності й малописьменності серед дорослого населення. Влітку 1930 року, по мобілізації комсомолу, посланий на короткотермінові педагогічні курси. Після їх закінчення, 15 вересня цього року, Долинським райвно був призначений завідуючим Олександрівської початкової школи Ф-Щулічинської сільради.

Восени 1935 року, працюючи завідуючим Ганнівської початкової школи, призваний на військову службу й зачислений у полкову школу 41-го артполка Криворізької 41 стр. дивізії, звідки восени 1937 року демобілізований в запас у званні сержанта-артилериста.

Після демобілізації працював завідуючим Любомирівської початкової школи Казанківського району й влітку 1938 року закінчив екстерном Олександрійську медшколу. Поступивши в цьому ж році на заочний відділ Запорізького учительського інституту, факультет української мови й літератури, переїхав працювати по фаху в Гомельську семирічну школу Криворізького сільського району. Весною 1939 року, працюючи в цій школі, прийнятий кандидатом у члени ВКП /б/.

Восени 1939 року, через сімейні обставини та відповідного на це дозволу ЦК ВКП/б/ України, переїхав працювати в рідну Долинщину на посаду завуча й учителя української Марфівської семирічної школи, звідти в грудні 1940 року, по наказу райкому партії, перейшов працювати інспектором шкіл Долинського райвно. Влітку 40-го року, закінчивши учительський інститут, заочно навчався в педінституті, закінчити який не дала війна.

10 липня 41-го року мобілізований у діючу армію. З 15 по 26 серпня, будучи командиром міномета мінвзводу 2-го зап. стр. полку, приймав участь у жорстоких боях при обороні Дніпропетровська. 27 серпня наш мінвзвод був переданий у мінбатарею 984 стр. полка /275 стр. дивізія 6 армії/, який зайняв діючу обо-

рону на лівому березі Дніпра, супроти вже захопленого гітлерівцями Дніпропетровська. Тут, у фронтовій землянці, 15 вересня я прийнятий в члени ВКП /б/. В кінці вересня наша 275 дивізія була перекинута під Красноград, де великі сили ворога прорвались у напрямі Харкова.

Майже місяць, планово відступаючи, наша дивізія й сусідні частини 38-ї армії в жорстоких щоденних боях знищували сили ворога й затримували його відбірні механізовані частини, що намагалися якнайшвидше оточити Харків. В кінці жовтня, перейшовши на лівий берег Сіверського Дінця в районі Ізюма, наша дивізія перейшла в другу лінію оборони на поповнення. А 19 листопада 41-го року її було перекинута в район ст. Ямполь Донецької області /лівий край оборони нашої 6 армії/, для підтримки сусідньої 12 армії, яку намагався оточити ворог. У триденному жорстокому бою ворог був зупинений, а під час зимового наступу в 42 році в міжріччі Бахмут і Торець був відігнаний кілометрів за 15 від річки С-Дінця. Під час зимового наступу мені присвоєно звання старшого сержанта.

У квітні 42 року, за самовіддану боротьбу з ворогом, сім чоловік із нашого міндивізіону було нагороджено орденами, в тому числі був нагороджений і я орденом Червоного Прапора. А через місяць, коли присвоїли звання молодшого лейтенанта, я був призначений командиром взводу управління міндивізіону.

11 липня 42-го року, під час прориву ворога на Південному фронті, куди входила і наша 37 армія, 275 стр. дивізія, прикриваючи відхід армії на новий рубіж оборони, була оточена ворогом. За сім днів прориву з оточення більшість її складу загинула в щоденних нерівних боях, поранені, в тому числі і я контужений, попали в полон.

Перебуваючи в концтаборах для полонених, восени 1942 року відправлений на роботу в шахти, окупованої гітлерівцями північної Франції, департамент Па-де-Кале. При допомозі французьких комуністів-шахтарів зв'язався із Спілкою російських патріотів й приймав активну участь і французькому русі Опору фашизму. Вищезгадану спілку, а пізніше Центральний комітет радянських полонених /ЦК РП/, створив у Франції в 1943 році французький комуніст-росіянин Шибанов Г. В., з яким мені випало побачитися в

серпні 1964 року в селищі Дмитрове Олександрійського району. Це була хвилююча зустріч.

У квітні 44 року, коли шахти у Франції частково були виведені з ладу шахтарями-підпільниками /франтирерами/, а пізніше розбомбовані авіацією союзників, наш концтабір був розформований і нас, полонених, вивезено в Німеччину, концтабір Гаммер. Звідси я попав у робочу команду 504, яка працювала на шахті м. Альтенбоге, земля Рур-Вестфалія. В цьому концтаборі нами була створена «Спілка радянських патріотів», в яку входив і наш полонений полковник Левакін М. Ф., післявоєнне листування з яким у мене свято зберігається.

В серпні місяці 1945 року нас, офіцерів, репатрійовано на Батьківщину й передано в склад 40 зап. стр. полку 12 зап. стр. дивізії, звідки я, згідно Указу Верховної Ради СРСР від 12.IX.1945 р., був демобілізований з армії в листопаді цього ж року.

Після демобілізації Долинського райвно призначений учителем і завучем Ф-Шулічинської семирічної школи, потім був переведений на посаду інспектора шкіл, на якій пропрацював дев'ять років і був нагороджений грамотою Міністерства освіти.

Восени 1956 року, перед виходом на пенсію за вислугу років, перейшов працювати учителем української мови й завучем молодших класів у Долинську середню школу № 1. Працюючи в цій школі, був поновлений у члени КПРС, одержав нагородну книжку про нагородження орденом Червоного Прапора в час війни й медаль «За перемогу над Німеччиною...». За педагогічну роботу нагороджений значком «Відмінник народної освіти». Пізніше одержав чотири військово-ювілейних медалі й значок «25 років Перемоги...».

3 січня 1972 року пенсіонер по старості. По змозі приймаю участь в громадсько-корисній і агітаційно-масовій роботі. За досліджений і опублікований у райгазеті матеріал про волинське підпілля під час гітлерівської окупації, в травні 1975 року нагороджений значком Українського товариства охорони пам'ятників історії та культури. А за щорічне внесення в Радянський фонд миру грошей в сумі 100 крб., правління цього фонду в липні 1978 надіслало мені щиру подяку.

26. II. 1980 р.

підпис

Підстава: Ф. Р – 257, оп. 1, спр. 2, арк. 5-6.

**Спогади зв'язкової партизанського загону ім. Сталіна,
що діяв на території Підвисоцького району,
Западенко Ганни Пилипівни**

Командир Іван Цветков

В нашій партизанській групі було вісім партизан, а командиром було призначено Івана Михайловича Цветкова. Він був середнього зросту, темно-русий, з красивими рисами обличчя, добрими сірими очима, висококультурний. Цветков розповідав про себе, що народився у 1922 році, закінчив 2 курси інституту залізничників, в кінці червня 1941-го його мобілізували на фронт. Тоді, влітку, військові частини 6-ї та 12-ї радянських армій вели запеклі бої з фашистськими військами, але перевага була на стороні фашистів, і наші війська поступово відступали. 2 липня 1941-го деяким частинам шлях до відступу було відрізано. Наші бійці потрапили в оточення, але криваві, запеклі бої з окупантами продовжувалися попри безнадію. Лише деяким дивізіям вдалося вирватися з оточення. 7 серпня 1941 року фашистські загарбники захопили Підвисоке. Тут під час страшних боїв був тяжко поранений Цветков. Його, без свідомості, закривавленого підвисоцькі жінки та дівчата перенесли до хати Ясона Гончарука і там таємно лікували. Цветков, із простреленими ногами, з осколками в тілі, намагався перейти лінію фронту, але і здоровій людині це не так просто було здійснити, що вже говорити про інваліда.

Врятовані підвисоцькими жителями червоноармійці організували бойовий загін, влилися до партизанського загону, командиром якого був Петро Йосипович Матвеев.

Цветков запам'ятався мудрим, відважним, діловитим командиром, чудовим товаришем. Під його керівництвом ми успішно виконували всі доручення командира партизанського загону Матвеева. Дуже відповідальні доручення виконували, зазвичай, 5 партизанів. Останнє завдання було важливе і дуже небезпечне. Цветков особисто все наперед продумав, і наша партизанська група з 5 чоловік за декілька кілометрів від залізничної станції детально все підготувала на рейках, як наказав Іван Михайлович. Коли ж до цього місця пі-

дійшов німецький потяг зі зброєю та військовими, партизани пустили його під укіс. А самі, за наказом Цветкова, швидко і непомітно відійшли від місця події.

На дуже значній відстані від залізничного полотна, аж у Новоархангельському районі, неподалік села Серезлівки (нова назва села Ганнівки), партизанів наздогнали поліцаї на конях і почали прострілювати кукурудзяне поле, де переховувалися наші. Одного партизана вбили, Цветкова тяжко поранили. Він наказав партизанам швидко відходити, а сам намагатиметься затримати розлючених поліцаїв. Командир викликав вогонь на себе, відбивався до останнього патрона. Так загинув у Новоархангельському районі, на українській землі вірний патріот Батьківщини, чудова людина, уродженець Смоленської області Іван Цветков.

Підстава: Спогади учасників Великої Вітчизняної війни, інв. № 715, арк. 5, 20.

Я врятувала партизанський загін ім. Сталіна від кровопролиття

В жовтні 1943 року прийшли до мене два знайомі хлопці-партизани: Іван Пархоменко та Степан Дорошенко, щоб забрати сіль, яку я діставала для них всілякими способами на Перегонівському маслозаводі. Ту сіль я зберігала у бухгалтерії. У понеділок на призначену зустріч хлопці не змогли б прийти, тому що в цей день вони будуть за 60 кілометрів від Перегонівки, аж у Свердликовському лісі. Я пообіцяла партизанам, що в понеділок принесу сіль сама в свій рідний Свердликовський ліс, на «Чалу гору», до крислатої груші.

В понеділок із вузлом солі я вирушила в дорогу, треба було пройти пішки чималу відстань. На віддалі 2-3 кілометрів від Свердликового мене наздогнала підвода з озброєними поліцаями. Слідом цієї проїхала інша, теж із поліцаями. Дядько, власник першої підводи, попросив, щоб поліцаї дали мені місце. Я не відмовилася від пропозиції доброго підводчика, бо дуже боліли ноги. До того ж, сонце починало спускатися, а я поспішала до «Чалої гори». Коли наблизилися до села Свердликового, почалося круте підвищення, поліцаї пішли пішки, а я з дозволу дядька їхала на підводі. Із гори я

побачила довжелезну колону парокінних підвід, на яких їхали поліцаї з гвинтівками. Власник підводи розповів, що поліцаї з сіл трьох районів нашої області направляються до Свердликового лісу, щоб вночі несподівано і раптово напасти на партизанів і вибити їх із лісу.

Я чимдуж полетіла до «Чалої гори», вибирала тільки мені знайомі стежки, щоб встигнути попередити хлопців про небезпеку. На призначеному місці мене вже чекали Іван зі Степаном, які дивувалися, що я не можу вимовити ні слова. Мені здавалося, що моє серце б'ється у горлі. Я переповіла їм слова мого попутника про наміри зібраних у Свердликовому поліцаїв. Хлопці, подякувавши мені за сіль, за вчасне попередження, хутко побігли повідомляти партизанський загін про напад, який готується.

Підстава: Спогади учасників Великої Вітчизняної війни. інв. № 715, арк. 12 зв., 13.

Спогади колишнього комісара підпільно-диверсійної організації ім. К.Є. Ворошилова, робітника заводу «Червоний Профінтерн» Поленцова Івана Івановича.

Я с ужасом встретил сообщение о вероломном нападении фашистской Германии на нашу Родину. Как и во всей стране, в Кировограде принимались конкретные меры по отпору врага. Областной и городской комитеты партии проводили большую работу по эвакуации людей, промышленных предприятий, мобилизации органов власти, созданию народного ополчения и истребительных отрядов. Истребительные отряды, начиная с первого дня войны и вплоть до захвата немцами города, проводили значительную работу, несли патрульную службу, вели работу с провокаторами, паникерами и немецкими диверсантами, охраняли объекты, поддерживали порядок в прифронтовом городе.

Командиром такого отряда был и я. Нас неоднократно созывали в горком и обком партии. 14 июля 1941 года в помещении театра Кропивницького проводилось совещание актива, которое мне хорошо запомнилось. Чувствовались тревога, озабоченность, напряженность, как перед грозой. Выступавший тов. Скирда М.М. настоятельно требовал конспирацию. По его словам, в создавав-

шихся группах не должно было бы быть больше 3-4 человек, письменных указаний не раздавать. Внимание и ответственность!

5 августа 1941 года фашисты оккупировали наш город, но уже 7 августа 1941 года состоялось первое подпольное совещание патриотов по ул. Андреевской (19) 25, на котором присутствовали Петр Кириллович Василина, одоббивший предложение собрать людей, но не в большом количестве. Присутствовали на совещании Гончаров И.В., Крамаренко В.А., Линовиченко С.С., Сидоренко И.П., Баранов П., Линовиченко З.М., Гончаров А.И., Поленцова А.И. Выступление тов. Василина было кратким, нацеленным на необходимость проведения активной диверсионной работы. Он подчеркнул, что фашисты дальше Днепра не пойдут, а там найдут себе могилу, еще Петр Кириллович обратил внимание на обязательность выполнения директив ЦК ВКП(б). В тот же день было определено название новой организации: подпольно-диверсионная организация им. К.Е. Ворошилова.

21 августа под руководством рабочих завода «Красный Профинтерн» Комарова, Хащенко Л.С., Волощенко М.И., Сидоренко И.П., Антимонова В. была совершена диверсия на аэродроме, в результате которой сожжено 5 самолетов и склад с боеприпасами. Организаторами и руководителями подпольной и диверсионной работы на указанном заводе были тов. Цемен Алексей Федорович, работавший техническим директором, секретарь комсомольской организации подполья Ткач Н.П., необходимо назвать также Сидоренко И.П., Конарева И.В., командира отряда. Всего в подпольной работе принимали участие свыше 50 человек заводчан, патриотов нашей Родины. Некоторые подпольщики специально устраивались работать на завод. Заводчане, поддерживавшие связь с подпольной организацией, проводили большую агитационную и разъяснительную работу среди населения, находили контакт с теми немецкими военными, кто не хотел становиться убийцей. Самым активным среди названных немцев был унтер-офицер Гарри (Отто) Симон, который в послевоенное время вместе с семьей посещал Кировоград.

Профинтерновцы выполняли рискованные задания: участвовали в вооруженных нападениях на полицейские участки, физиче-

ском устранинні немєцких офіцерів (слідует вспомніть подпольщика Конарева І.В.), в диверсіях на дорогах, залізничних станціях (отличались Сидоренко І.П., Антімонов В., Казарєзов і Горащенко).

Немецька фірма «Уніон» доставляла на наш завод двигатели автомашин і танків для ремонту. Подпольщики выводили техніку із строю: засыпали машинам пісок, опилки замість смазки, выводили із строю радіатори, друге унікальне обладнання.

Большу допомогу в нашій роботі оказував тов. Цемен, у якого була не зареєстрована немцями пішуща машинка. Це дозволяло распечатувать сводки Совінформбюро, листовки, документи. Неоцінимої важності роботу в цьому напрямленні выполняла активна комсомолка Ткач Н.П. Стоїть вспомніть і 50-літню работницю Хитренко Ф.П., которая выводила із города людей в партизанський отряд, 14-літню звязную штаба Кожевнікову Л.І. (роботающую директором 5-ой кировоградської школи). А такі подпольщики, як Тихонов В.Л., Ладний, Хитренко В.П. бесперервно выводили із строю лінії звязи. В 682 операціях, проводимих організацією ім. К.Е.Ворошилова, видне місце отведено рабочим «Профінтерна».

Неудивительно, що серед схвачених гестапо патріотів було немало і наших заводчан, которых расстреляли или удушили в газових камерах. Среди павших борців – Цемен со своєю сім'єю, Шкварко, Чернышов Владимир Савельич со своєю сім'єю, Марар і його син Кустовой Николай, Ткач Ніна. Остались в пам'яті і те рабочие, кто, пренебрегая опасностью, оказував практичну допомогу нашій організації: Конюх Іван, Мельник П.П., Савченко Геннадий, Рошков Іван, Бернард Антон, Момот Василий Степанович, Кулик Іван, Будницький, Конфедератенко Іван, Толчинен, Бабенко Іван Григорьевич і другі, чьи имена, к сожалению, память не сберегла.

21.05.1980

Поленцов І.І.

Підстава: Спогади учасників Великої Вітчизняної війни. інв.№ 709, арк.2-4.

**Центральный Комитет
Всесоюзной Коммунистической Партии (б).**

Особый сектор

23 марта 1944 года
№ А/805

Кировоградский обком КП(б) Украины пересылается полученное на имя т. Сталина заявление Зайченко М.И для рассмотрения. О последующем распоряжении просьба сообщить заявителю.

У часть Особого сектора.

Підстава: Ф.П-218, оп.1, спр.24, арк.10.

**Наркому обороны т. Сталину
гражданки с. Андросова
Аджамского района
Кировоградской области
Зайченко Марфы Ивановны**

Прошу – примите от меня следующее донесение. 1941 года 8-10 сентября немцы заняли нашу деревню и продвинулись за Знаменку. В это время пролетевший красный истребик приземлился неподалеку от нашей деревни. Моя дочка с другими сельчанами побежала к самолету. Там оказался летчик, раненный в горло. Он просил подать ему револьвер, чтобы застрелиться. Но никто ему оружия не дал. Дочка, вернувшись домой, рассказала мне о случившемся. Я несмотря на то, что немцы могли сильно наказать за это, забрала летчика к себе домой. Оказалось, что летчик Шилов Сергей, родом с Урала, вылетел на задание с кременчугского аэродрома. Спрятав летчика дома, я его кормила, перевязывала 5 дней. Но температура поднялась до 40 градусов, и я поняла, что дело плохое. Достала в колхозе повозку с лошадьми, передела летчика в свою одежду и повезла в немецкую больницу, доказывая всем, что это мой зять. Лежал он в больнице 28 дней. Через день я его проводывала, кроме того, чтобы Сергея вылечили, доктору дала пуд белой муки, молоко,

масло. Выписал летчика не доктор, который куда-то уехал, а его помощник (русский). Пришлось подкупить и помощника. Если бы выписывал врач, летчика отправили бы в немецкий лагерь. Забрала Сергея к себе домой, где он и пробыл еще 3 месяца, пока полностью не выздоровел. Я начала искать ему документы, чтобы он добрался к своим через фронт. Сколько я ни подкупала водкой председателя сельсовета т. Бородатого, он меня обманул. А секретарь сельсовета т. Пугач хотел сдать меня немцам. После я обратилась к председателю колхоза Крикуненко Сакию Самсоновичу, чтобы он дал справку о том, что летчик якобы 3 месяца работал в колхозе и по окончании работ может отправляться домой. Председатель помог. Я дала летчику свою одежду, 8 шт. ракет, карту (их я сразу спрятала, когда Шилов попал ко мне), и он пошел в сторону Кременчуга. После его ухода один русский военнопленный принес мне записку, что летчик добрался до Кременчуга и с моей одеждой все нормально. Это все, что я знаю о Шилове Сергее (отчество забыла).

Підтверджують жителі села Андросова: Крикуненко
Милевська
Дубина
Бурков
Чабаненко
Гончаренко
Турчин
Кравцова

Підстава: Ф.П-218, оп.1, спр.24, арк.6-7.

ТАЛОН НА ЗЕМЛЮ

газета «Кіровоградська правда»,
05.03.1944 р. інв. № 1438. арк.3

Непривітне восени узлісся Чорного лісу. Оголене гілля дерев і кущів повито синюватим мороком. За ними темніють лісові хащі, наводячи жах своєю таємничістю. Проте для партизанів ліс був рідним батьком. У широких і глибоких хащах лісу знаходили притулок численні партизанські загони.

Не дарма німці зі страхом дивилися на Чорний ліс. Звідти не раз вилітали на конях партизани, несучи з собою смерть і грізну кару німцям та їхнім посіпакам – поліцаям. А населення ближніх сіл радо зустрічало народних месників.

Одного листопадового дня на узліссі вартував із дозором Гриша Артем'єв. Уважно стежили партизани за шляхом, що вів у села Плоське і Заломі. Це був історичний Чигиринський шлях, яким колись ходили гайдамацькі загони на польських панів.

Ось зіркі очі Гриші запримітили на шляху підвода. Вона наближалася до узлісся.

– Фриц їде, – з усмішкою сказав Гриша.

– Ні, це хтось з партизанів, – відповів йому товариш.

Треба перевірити – вирішили обидва і притаїлися за високим чагарником. Через кілька хвилин, коли підвода наблизилася, два вершники вимчали з лісу і опинилися біля підводи.

Гриша не помилився. На підводі сидів німець з пихатою мордою, на якій яскраво читалися його бажання та настрої. Він, цей фашистський мерзотник, «представник» німецьких загарбників, уже почував себе господарем завойованої України. У тихий осінній день німцеві так солодко мріялося... Він бачив себе у новому будинку, оточеному садом, володарем рабів-українців... Бурякового кольору німецька пика набирала грізного вигляду. О, він покаже українцям, що значить німецький пан...

А як же зразу зів'яла ця нахабна пика, побачивши партизан!

Хлопець, який правив кіньми, розповів, що німець відбирав у

селян масло, крашанки, курей. Тепер із награбованими харчами німець прямував у село Єфімове.

Тут і увірвався переможний шлях німецького грабіжника. Привели його до штабу в ліс. Німець відразу неначе злиняв. Знайшли у нього цікавий папірець – талон на 25 гектарів землі. В час останньої тотальної мобілізації кожному німецькому офіцеру давали такі талони. А грабувати дозволяли без усяких талонів.

Похмурий і грізний погляд нашого командира був відповіддю на німецьке нахабство. Не доведеться жодному з німецьких розбійників панувати на Україні. Мюлер, спійманий партизанами, не буде паном 25-ти гектарів. Йому відпустили землі – три аршини.

М.П.

Підстава: Спогади учасників Великої вітчизняної війни, інв.№ 715, арк. 5, 20.

МАЛА Б КРИЛА...

В агомим проявом окупаційного режиму був масовий вивіз мешканців Кіровоградської області до Німеччини на роботу. Загалом із Кіровоградщини до Німеччини було вивезено близько 50 тисяч осіб. Виїзд здійснювався у добровільному порядку, про що свідчать декілька заяв українців до окупаційної преси та органів окупаційної влади.

З 1943 р. вивезення молоді до Німеччини стало примусовим. Причиною було те, що війну було оголошено тотальною, а відтак було заплановане різке збільшення виробництва промислової продукції, особливо військової амуніції.

У Німеччині доля оstarбайтерів була різною. Важкою вона була у тих, хто потрапляв до сільськогосподарських маєтків, або німецьких куркулів. Праця була звичною, але виснажливою, дуже часто жити доводилося поряд із худобою у хліву, терпіти знущання господарів, на яких розповсюджувався Закон про сільськогосподарські двори, а отже, у багатьох молодші сини служили у СС.

Також важко працювали ті, то опинявся на промислових підприємствах, особливо наприкінці війни, коли їх розсосереджували, ховаючи від ударів союзної авіації. Листи наповнені скаргами на погане поводження з ними, важкий режим роботи, адже тривалість робочого дня сягала до 14 годин, годували суто символічно.

Режим проживання дуже нагадував концентраційний табір, високою була травматичність на виробництві, платня була мізерною, а з неї ще вираховували гроші за одяг та їжу.

Не легше було остарбайтерам і при поверненні додому, переважна більшість із них повинна була пройти перевірку на лояльність до радянської влади. Ті, хто не міг це довести, опинялися вже у радянських таборах.

Через це абсолютно зрозумілою є туга українців за рідною землею та власною родиною. І підбірка документів добре ілюструє окремі долі остарбайтерів як віддзеркалення спільної долі українського народу.

У фондах ДАКО нараховується близько 14 тис. фільтраційних справ на колишніх остарбайтерів, які, повертаючись додому, повинні були пройти додаткову перевірку у органах НКДБ. Не всі з них повернулися додому одразу. Але більшість із тих, хто повернувся, на все життя запам'ятали важкі часи німецького полону.

**До редакції газети «Українські вісті»
від громадянина села
Червона Кам'янка Олександрійського
Кіровоградської області
Лимаря Сергія Тарасовича**

Запитання до редакції

Я бажаю поїхати у Великонімеччину. Маю сім'ю в складі двох чоловік: я – Лимар Сергій Тарасович, народження 1896 року та син – Лимар Михайло Сергійович, народження 1930 року. Національність – українець.

Але не знаю, чи можу поїхати на роботу зі своїм сином у Великонімеччину. На це запитання прошу редакцію мені відповісти. Прошу дати відповідь через газету «Українські вісті» або особисто на мій адрес, який написано вище.

1/04 1942 року.

**До п. Лимаря Сергія Тарасовича,
с. Червона Кам'янка
Олександрійського району**

Як пояснили нам у відділі праці – Ви можете зі своїм сином виїхати до Німеччиним на сільськогосподарські роботи (але не на фабричні).

Для цього Вам належить зареєструватися у відділі праці (який, напевне, є і в м. Олександрії).

З Кіровограда новий ешелон робітників до Німеччини має виїздити 4-го травня 1941 року. Тим, хто бажає виїхати цим ешелonom, слід до 4 травня зареєструватися в кіровоградському відділі праці.

м. Кіровоград

Редакція «Українських вістей».

15.04.1942

Підстава: Ф.Р-2504, оп.1, спр.4, арк. 1-2

Листи з німецької неволі

Сьогодні ми друкуємо листи з німецької неволі. Вони одержані з фашистської каторги ще в часи окупації.

Плач і стогін чуємо ми в листах нашої молоді, яка мучиться на каторзі.

Радянський народ і Червона Армія чують цей стогін полонених і спільними силами б'ють фашистського звіра, щоб скоріше визволити їх з-під ярма.

Вже на пруській землі ведуть боротьбу наші воїни.

Вже тисячі невольників звільнено з каторги.

Хай вогники надії заблищать в очах наших матерів. Скоро ви в обіймах зустрінете своїх дітей. Вам поверне їх Червона Армія – армія визволителька. Вона доб'є, покарає звіра за сльози і муки наших братів і сестер.

**За гіркими слізьми світу не бачу
(Лист від Лізи Скічко до батьків із с.Косари)**

Добрий день, мої дорогі, рідна мамо і тато, брати і сестри! Передаю вам свій щирий привіт з чужої сторони. Бажаю всього найкращого, життя і здоров'я.

Мамонько, моя рідна пташечко, якби ви знали, яке тяжке мое життя в далекому, чужому краю. За гіркими слізьми я світу не бачу. Мені однаково важко і вдень і вночі. Як хочеться побачити своїх рідних, походити по шовковій травичці, подихати запашним повітрям рідної сторони. Та не знаю чи вернусь додому, чи доведеться тут загинути. Я ще ж зовсім молода, але ви не пізнали б мене – так змарніла і постаріла за цей час.

Мій рідний братику Гриша, напиши мені хоч одне словечко, то й то мені буде легше. Передаю привіт, вам тато і мама, братикові, сестричці, бабусі, Федорі та Іванові. Пока до побачення.

Ліза Скічко

**Немає надії побачитися з вами
(Лист від Івана Покуля до своїх рідних,
що живуть у с. Грушівці)**

Добрий день, мої дорогі батьки і брати! Повідомляю вам, що я ще живий і здоровий. Живу за 25 кілометрів від Берліна, у таборах, які обгороджені дротом. Працюю на заводі по 10 годин. Їсти нам дають один раз на добу – ріденький суп і шматочок хліба.

Живеться мені дуже погано. Надворі уже настали великі холоди, а ходжу ще в тій одежі, в якій поїхав із дому. Я завжди дуже голодний. Якби мені сирий буряк, гарбуз або щось інше з городини, то я б поїв з лушпайками.

У мене вже немає надії побачитися з вами. Допмагайте мені чим хто зможе і як може. Шліть побільше посилок з чимось їстівним та побільше хорошого тютюнцю. За все це я буду вам дуже вдячний. Пока до побачення. Передайте привіт дорогій бабусі та всім родичам і знайомим. Про Васю скажіть, що живеться йому так само важко, як і мені. Ми разом спимо і їмо з одної миски.

Ваш Ваня Покуль

6 грудня 1942 року

Краще вмерти, ніж таку каторгу терпіти
(Лист від Надії до Наталки Воропай, що живе в с. Косара)

Добрий день, мамо! Сповіджаю, що я поки ще жива, але здоров'я моє дуже погане, бо стаєм до роботи – їсти хочеться, і спати лягаємо теж голодні. А працюємо ми з ранку до пізньої ночі. Якби ви знали, мамо, яка це важка робота. Їсти нам дають один раз на день, а їжа ця така, що в нас і свині не їли б її.

Підстава: газета «Коллективна праця», орган Кам'янського РК КП(б)У і ради депутатів трудящих Кіровоградської області від 04.01.1945, № 2 (2168), арк. 2 зв.

Анкета
на громадянина ССР, возвратившегося через
германо-польскую границу

Фамилия, имя, отчество	Майдыбура Николай Михайлович
Год, месяц, место рождения	23 марта 1923 г., д. Страдовка Хмелевского р-на Кировоградской обл.
Последнее место жительства	д. Страдовка Хмелевского р-на Кировоградской обл.
Национальность, родной язык, каким языком владеете	Украинец, украинским языком. Хорошо владеет немецким языком
Партийность	Член ВЛКСМ
Образование	10 классов
Судимость	Не судим
Данные о трудовой деятельности	Учился в школе

Отношение к военной службе	Не призывался
Участие в боевых операциях, награды	Не участвовал
Где и когда попал в плен, окружение	Гражданский
При каких обстоятельствах попал на оккупированную территорию	До 12 сентября 1942 года проживал на оккупированной немцами советской территории
Сколько раз, когда задерживался, допрашивался полицией, гестапо	Не вызывался
Когда и при каких обстоятельствах попал на территорию стран, воюющих с СССР	12 сентября 1942 года был вывезен немцами в рабство в Германию вместе с гражданским населением
Вызывался на допросы в полицию, судился немецким судом	Не вызывался
Сведения о роде деятельности	16.09.1942-16.09.1943 – кирпичный завод г. Нойвид, чернорабочий; 16.09.1943-1945 – у хозяина Марселя, чернорабочий
Служил ли в армиях воюющих в СССР стран или других воинских соединений	Не служил
Кого из советских граждан знает как изменников Родины, предателей и пособников фашистов. В чем выражалась эта деятельность	Не знает

Когда и при каких обстоятельствах вернулся в СССР или при был на границу	28.04.1945 был освобожден американскими войсками и передан советским войскам в г. Кривце. Прибыл в Гродно 25.08.1945
Сведения о семье	Майдыбура Михаил Ефимович, 59 л., отец Майдыбура Анна Михайловна, 25 л., сестра Майдыбура Леонид Михайлович, 28 л., брат Майдыбура Павел Михайлович, 17 л., брат, с. Страдовка
Кто может подтвердить изложенное в анкете	Нахождение в рабстве в Германии никто подтвердить не может
Куда опрашиваемый хочет ехать	По месту жительства

26 ноября 1945 года

г. Сталинское Кемеровской обл.

Заключение

26 ноября 1945 г

Из материалов проверочно-фильтрационного пункта видно, что Майдыбура Н.М. 12 сентября 1942 года был увезен немцами в рабство в Германию вместе с гражданским населением. Других каких-либо к/м не добыто.

Председатель филътркомиссии –
начальник УНКВД К/об генерал-майор

(підпис)

Зам. начальника подполковник

(підпис)

Начальник окр. СМЕРШ

(підпис)

Підстава: Ф.П. - 5907, он.20. спр.160, арк.1-2.

**Список колгоспників Козирівської сільської ради
Аджамського району, яких відправили до Німеччини
примусово у 1943 році.**

№ з/п	Прізвище, ім'я, по батькові	С-ки років	Примітки
1	Коваль Марія Федорівна	23	В своїх листах вона висловлювала невдоволення. Писала: «краще б я вийшла заміж, як Маруся Ткаченко» (Маруся Ткаченко померла); або ж «була, як Василь Бондар» (Бондар Василь повісився). Вона бажала собі краще зробити так, ніж жити у Німеччині.
2	Тягун Палажка	20	Всі вони прохали своїх родичів вислати їм посилки. Але ж посилки приймали лише вагою по 200 гр. Листи від них мало у кого збереглися.
3	Кухаренко Микола Григорович	17	
4	Кушнір Наталка	25	
5	Мироненко Іван Петрович	17	В листах вони просили вислати їм хліба. Якщо немає, то хоч насіння або тютюн.
6	Обійдихата Петро Григорович	–	

06.03.1944

Голова Козирівської сільради

(підпис)

Підстава: Ф.П-218, оп.1, стр.12, 12 зв.

РЕГИСТРАЦИОННЫЙ ЛИСТ
На прошедшего регистрацию в лагере № 802,
дислоцированного в населенном пункте г. Канфемберг
(Австрия)

Фамилия, имя, отчество	Мазуренко Прасковья Федоровна
Год, месяц, место рождения	1923 г., Кировоградская обл., г. Кировоград
Последнее место жительства и работы на территории СССР	г. Кировоград, ул. Герцена, на производстве
Специальность	Токарь
Национальность	Украинка
Состоит в ВКП(б) или ВЛКСМ	б\п
Образование	6 классов
Судимость	Не судим
Почему оказался на территории другого государства	В мае 1943 г. по мобилизации немцев вывезена в Германию
Подвергался ли арестам, допросам, штрафам немецкими властями	В г. Кировограде в 1943 году за уклонение от вывоза в Германию задерживалась полицией, сидела 1 месяц в тюрьме
Содержался ли в спецлагерях противника	Не содержалась
Проходил ли службу в немецкой армии, госпиталях, учреждениях, предприятиях	В Австрии, в г. Марнонгау работала у хозяина с 08.05.43 по 06.05.45

Какие отобраны документы при регистрации	Паспорт I I-юж 725668, рабочая книжка, рабочая немецкая карта
Где проживают близкие родственники	Кировоград, ул. Герцена, 10, мать – Зиновьева Мария Григорьевна
Постоянное место жительства	Кировоград, ул. Герцена, 10

Правильность данных сведений подтверждаю

(подпись) П. Мазуренко

Регистрационный лист заполнил

ст. сержант Згурский

Председатель регистрационной комиссии НКВД СССР

ст. лейтенант Бурцев.

Підстава: П-5907, оп.20, спр.111, арк.1-2.

Спогади Монастирської Фані Семенівни

03.01.1946

Это была действительность, оставшаяся в тяжелом, далеком прошлом. Не в силе я рассказать, тем более описать так четко, ясно, понятно о всем пережитом, как это воспринималось мною. Может, не все знали о том, как угоняли многих, подобных мне, в страну коварства, лжи и лицемерия. Смутно возобновляются перед моими глазами картины: Бреслав, названный впоследствии мною городом мук русского народа.

Нас загнали в конуры, т. наз. бараки. Впервые в жизни я увидела трехэтажные нары, около них сидела группа девчат. Девчата ли это? Пожелтевшие, истощенные лица, безынтересные взгляды, безразличные движения. Все их внимание устремлено в железный лист, на котором лежала маленькая печеная картошка. Напрасно некоторые из нас, новоприбывших людей, старались привлечь внимание к себе, чтобы кое-что расспросить их. На наше счастье, в барак вошла еще группа девчат-старожилов, но, к сожалению, скоро нас всех начали выгонять на площадь, выталкивая в спину, угощая пинками.

Нас – около 2,5 тыс. человек, выстроили на площади, обведенной высокой проволокой. Из конторы вышли несколько мужчин. Один из них высокий, молодой человек (переводчик) обратился к нам:

– Вы заслужили большое внимание от немецкого командования, и должны будете в Германии работать для того, чтобы быстрее и успешнее окончательно покончить с иудобольшевизмом. Но не думайте уваливать от работы, вредить или удирать. Имейте в виду одно: немцев не перехитрить.

В это время вышел из конторы другой мужчина с собакой и медленным, важным шагом начал подходить к группе ранее вышедших немцев. Они все вместе подошли к нам. Переводчик распорядился снять всем с голов платки, раскрыть рот и показать свои зубы. Выбрав таким образом внешне красивых девчат, они повели их на осмотр в контору. Два дня нами бросались, куда кому захочется. Ночью 11.11.1942 года нас снова повели темными улицами Брест-слава. Гнали, как овец, и громко смеялись, когда кто-нибудь из нас просил идти медленнее, так как все устали. В эту же ночь нас погрузили в вагоны.

Еще темно было, когда нас высадили на небольшой станции «Nieder Petersdorf». Здесь нас передали в руки полицаев и женщины. Позже мы узнали, что она была лагерфюрерша. Пачками нас стали бросать на уже знакомые нам нары. Изнуренные, мы падали на соломенные матрацы. Проснулись от назойливого крика полица «ауфштейн». Вывели всех во двор. От холода содрогалось тело, мы стали ждать распоряжений. Расспросы, переспросы, вызовы. Распределение по работам длилось долго. Уже было 12 часов дня, кормить нас не собирались. Мы только переглядывались друг с другом, не зная еще хорошо окружающих. Только молча смотрели на проволоку, которой был обведен весь двор.

Нас группировали в отряды по 50 человек, под конвоем повели в незнакомом направлении. Потом жандармы повели нас в канцелярию, там находились 2 мужчин. Позже мы узнали – это был директор военного завода и переводчик Альбрехт Николай, бывший житель Ленинграда, отец которого был немец. Вся его семья с приходом немцев уехала в Германию (кроме 2 братьев, по словам пе-

реводчика, служивших в РККА). Сам Николай, как я потом узнала, работал в каком-то министерстве, проводил работу среди русских рабочих. Вот эти двое присутствующих начали с нами допрос-беседу, после чего полицай проводил регистрацию.

- С какой области приехали?
- Ворошиловградской.
- Как вам жилось у большевиков? Плохо?
- (молчание)
- Почему молчите? Может, среди вас есть жида?

В эту минуту мне показалось, что взгляды обращены на меня, и краска залила мое лицо. Беседа продолжалась и регистрировали каждого в отдельности. Записывали имена и фамилии матери, деда, бабы. К этому я не была готова. Поэтому мне необходимо было ментально что-нибудь сообразить, ибо мои предки и фамилия их были типично еврейские. Я вместо имени матери указала имя ее подруги, чтобы еще больше запутать следы, сама записалась женой товарища по институту – Брыля Ивана Федоровича.

После всего нас привели в лагерь и дали обед, который состоял из брюквы и нескольких картофелин в мундире. У некоторых остался еще вывезенный из дома хлеб. Проголодавшись, мы его весь съели, не зная о лагерном законе – есть без хлеба (чтобы надолго хватило). В это время слышали от надзирателей «русише швайне». Позже нас отвели на завод, где изготовляли снаряды, сразу пристроили к работе. Меня – к вагонетке, груженной снарядами, и сказали толкать ее. Как загнанный звереныш, возгрозив очки на нос, выглядывала я из тяжелых вагонеток.

Нас начали приучать к лагерно-фабричной дисциплине всякими «методами немецкого внушения и воспитания». Мы не имели права выходить за границы проволочного ограждения. На ночь барак запирали на ключ. Первое время нас удивляло, что у рабочих, находящихся здесь, поляков, чехов, немцев, какой-то коричнево-красный цвет волос, ладони у этих людей – оранжево-желтые. Со временем наши волосы тоже стали приобретать такой же цвет. Газ горячей толовой массы показывал свое химическое действие на наших руках и волосах.

Постепенно я начала знакомиться с товарищами по работе. Тяжелая жизнь, голод, принудительный труд, рвение к своим, мысли о родных, институте, друзьях, сражающихся сейчас на фронте, против которых нас заставляли делать снаряды, воспоминания о прошедшей свободной жизни в далекой, но родной Советской Стране помогли мне найти среди разношерстной массы работавших искренних, настоящих друзей-единомышленников, с которыми можно идти на все. Васильченко Ганнуша, Беденко Мария, Оселедько Галя, Пуль... Мария и мужчина, который о себе ничего не рассказывал, кроме того, что учился в Московской академии наук и живший тогда под псевдонимом Ликучев Алексей, – вот та группа, которая верила в победу Красной Армии. Под руководством Алексея, знавшего химию, старались портить или замедлить выпуск снарядов. Мы, присмотревшись, старались делать все, что не разрешали мастера. Правда, скоро решили, что этого мало. Мы устроились работать в разные смены. Работали и в газовом цеху, хотя по медицинским показаниям нам там находиться нельзя было. Алексей приказал в сырую массу больше бросать органических веществ, даже тряпки, мел, всего, что было под руками. В случае, если кто-то попадется, сказать, что все произошло случайно. Маруся Пуль подливала воду в горячую массу, что строжайше запрещалось. Галина и Мария Беденко организовали неправильное выштохивание снарядов. Мое дело было – задержать выпуск снарядов. Алексей в подземном бункере перемешивал тол с песком. Иногда, если работали ночью, удавалось полностью загружать песком снаряды. Это уже в последнее время, когда готовая продукция от нас непосредственно шла на фронт. Нас утешало то, что, возможно, есть и другие группы, а все это – хоть незначительная, миниатюрная, но польза.

Одно время нам пришлось прекратить работу. К нам в марте 1943 года прибыла группа девчат из Днепропетровска. Мы их встретили как родных, но отношение приехавших было холодное, недружелюбное, насмешливое. Они были хорошо одеты, знали немецкий язык. Две девушки оказались полунемками, брат которых служил в немецкой администрации. На следующий день узнали, что новенькие не пойдут в цеха. Одна из них – Аня стала переводчицей.

С этого времени организовались 2 группы: одна наша, другая прибывшие, среди которых были антисоветские типы. Однажды нас заставили возить во дворе снаряды. Это группа вышла, в противоположность нам, разодетые. Никто из них не работал. К одной девушке Тасе подошел немецкий офицер и предложил ей свои перчатки, при этом спросил у нее, откуда она. Та ответила, что из Днепропетровска – полунемецкого города. Я обратилась к своим подругам: «С каких это пор Днепропетровск – полунемецкий город?» После Тася меня преследовала, угрожая расправой. Вражда усилилась, когда к днепропетровчанкам приехал брат. Им выделили комнату в немецком бараке, питались они со служебной кухни.

Были случаи, когда немецкий рабочий высказывал нам свое недовольство тяжелой, угнетенной жизнью. Он знал, что так ненавидеть фашизм как мы, русские люди, больше никто не может. Террор, непосильный труд и голод ощущал простой немецкий рабочий, но фашистские клещи все крепче и крепче стискивали его, и исчезало стремление сопротивляться.

Во время пребывания в Германии мне не приходилось встречаться с людьми, вышедшими с немецких концлагерей, но уже после освобождения я многое узнала. Сколько жизней погибло там! Сколько нечеловеческих мук перенесли они! Я видела их татуированные руки, эти узники рассказывали, как ежедневно ожидали своей очереди в крематорий, где живьем сжигали людей, как они ежедневно наблюдали за валящим с труб крематория черным дымом с запахом жареного мяса.

Мы ждали, верили и надеялись на победу советского народа. Мы думали о том, что пусть не доживем, но будут счастливы другие, которые увидят победу над фашизмом и станут людьми – полноправными гражданами великой семьи народов.

Підстава: інв. № 20. арк., 40-50. Спогади осіб, які повернулися з Німеччини до Новгород. р-ну.

Як я попала в Германію... Лист Сочивець Тетяни Максимівни

Із 1939 року я працювала в м. Києві. Через те, що м. Київ було зайняте німецькими окупантами, життя стало нестерпним, і я вирішила йти до батьків. Але ця дорога була далекою. Зима... Холод... Я змушена була залишитись у своєї тітки, яка проживала у селі Малім Чернігівської області Остерського району. Весною мене разом із багатьма іншими мешканцями села вигнали озброєні поліцаї, на давши можливості зайти до хати, щоб попрощатись. Тільки вже на дорозі за нами бігли матері, сестри. Вони плакали, кричали. Їх швидко розігнали палками, а нас пригнали до станції, посадили в брудні товарні вагони. Більше ми не бачили своєї рідної землі, адже усю дорогу нас тримали під замком. Через десять днів довгої і тяжкої дороги нас привезли в Германію. В одному з міст нас розібрали поміщики у тій кількості, яка їм була потрібна. Прибувши на місце, я побачила страшну картину. Приміщення наше було мале, темне, холодне, з трьома ліжками. У ліжках лежала лише одна солома. У цій маленькій кімнаті нас було дев'ятеро осіб. Увечері замість вечері нас замкнули три замки: один був на дверях, два замки – на вікнах. І так продовжувалось моє життя далі...

12-годинний робочий день. Не звертаючи увагу на несприйнятливий погодні умови (дощ, сніг, холод) ми змушені були працювати щоденно напівроздягненими. Праця наша оплачувалась дуже дешево – десять карбованців на місяць. Роботу ж ми виконували дуже тяжку. Крім цього, можна було в будь-яку хвилину у якості доплати отримати фізичне покарання.

Харчували дуже погано. Давали зіпсовані продукти. Часто обід готували на два дні. З цієї причини їжа була холодною і кислою. На сніданок давали чорну каву і шматок чорного хліба. Картоплі не давали, адже рахували, що це дороге харчування. В основному нас годували «брюквою». Цією їжею також годували худобу.

Неділя була особливим днем. У вихідний день на обід готували картоплю, приходили на півгодини раніше, що давало можливість помитись і прибрати у приміщенні.

На хворобу не звертали увагу. Лікарі не давали відпустку. Сам поміщик приходив і виганяв із ліжка, а той, хто не міг підвестися, залишався без їжі. Це була для мене та сама тюрма: жодного листа, жодного слова з рідної землі не можна було почути. У таборі приходилось спати в бараках на землі, без ліжка. Опалення не було.

Пригадую велику кількість хворих, було багато смертей.

Завдяки нашій Червоній армії, нашим братам і сестрам, які допомагали Червоній армії, ми були звільнені від німецької тюрми. Тепер ми разом будемо з ними працювати в соціалістичному господарстві.

Підстава: «Колекція спогадів колишніх оstarбайтерів, уродженців Новгород-ківського району», інв. № 20, арк. 30, 30 зв.

Спогад про перебування у Німеччині Холодило (Долинський район).

28.04.1945

Восьмого августа 1942 года меня забрали в Германию. С этого времени я увидела жизнь, которую Гитлер нес народу. Эту жизнь можно назвать смертью.

Меня посадили в закрытый товарный вагон, и с того времени я перестала видеть свою Родину. Две недели везли в страну смерти, кушать давали раз в сутки одну кружку воды и 200 г. хлеба. Когда привезли в распределительный лагерь, одели так: на ноги дали деревянные колодки, на грудь поцепили нашивку со словом «ост» и номером. Несколько дней меня и людей, приехавших со мной, продержали в лагере, потом перевели в другой лагерь в городе Рудерсдорф. Потом – снова переезд на цементную фабрику. Работа была страшно тяжелой, пришлось грузить цемент в вагоны. Не могла все выполнять, за что и была бита надзирательской нагайкой. Тяжелая работа забирала здоровье, я теряла сознание, но надсмотрщики только смеялись, говорили, что притворяюсь. Работать приходилось по 12 часов и больше. Кормили так плохо, что были мы всегда голодные. Нам давали суп из всяких отходов, очень жидкий – одна вода.

Нахлебавшись всяких отбросов, я должна была без отдыха работать до окончания смены. После работы приводили в лагерь, в сырые, грязные бараки. Этого почти не замечали от усталости. Короткий сон – и снова работа.

Когда я заболела, мастер меня избил, я пролежала 3 дня. Потом полицаи отвели меня, чуть живую, в холодную камеру в лагере. Мастер назвал меня саботажницей и лодырем, после сказал, что переведет меня на другую фабрику.

В марте 1944 года я попала на фабрику в городе Штраусберг, но и здесь жизнь не получилась. Ежедневно фашистские грязные руки избивали наших людей. Смерть ежеминутно ожидала каждого из нас. Много народу погибло голодной смертью, многих сожгли, расстреляли, сделали калеками. Я каждую минуту вспоминала Родину, семью, друзей, которые не знают этих мук.

Когда наши войска воевали на реке Одер, мы с подругами узнали, что лагерь собираются перевозить в другое место. Поэтому мы бросили работу и сбежали в лес. Дождались мы освобождения 21 апреля, после чего вернулись, правда, не все на Родину из фашистского ярма.

Підстава: колекція спогадів, № 54.

ЦЕ ТЕЖ БУВ ФРОНТ

З жовтня 1943 р. Степовий фронт розпочав визволення Кіровоградської області від німецьких військ та їх союзників. 8 січня 1944 р. був визволений обласний центр. У березні 1944 2-й Український фронт розпочав наступ до кордонів Молдови, завершивши визволення території Кіровоградської області. На Кіровоградщині розпочалося відновлення господарського та суспільно-політичного життя.

Документи, що зберігаються у Державному архіві Кіровоградської області, досить докладно висвітлюють цей процес. Серед цих документів переважають ті, що стосуються відбудови сільського господарства та промисловості. Проте не слід забувати, що війна не закінчилася, і місцевій владі разом із військовими частинами доводилося вирішувати проблеми розмінування території, підготовки призовників до Червоної армії, мобілізації населення на роботи в інтересах армійських підрозділів (зокрема будівництво доріг, відновлення Кіровоградського аеродрому).

Також потрібно було оцінити збитки, завдані війною та діяльністю окупаційної влади, а також людські жертви. Засудження нацизму неможливе було б без документації найбільш кричущів законів людяності з боку німців та їх поплічників. Відповідно, з другої половини 1944 р. такі комісії почали працювати і у Кірово-

градській області. Акти державної комісії з розслідування злочинів окупантів свідчать про численні військові злочини як окупантів, так і тих, хто з ними співпрацював.

Важливим завданням для влади стало налагодження постачання містом продуктів харчування, відтворення системи соціального захисту, ліквідація безробіття та безпритульності, боротьба зі злочинністю. Робота у цьому напрямку розпочалася практично одразу після визволення області і тривала до початку 1950-х р.

Наступним кроком стало відновлення колгоспної системи та системи хлібозаготівель. Слід сказати, що цей процес проходив досить важко. Завдання радянського керівництва були набагато складнішими, ніж, наприклад, у німецької окупаційної влади. Мова йшла про повну відбудову всієї суспільної та державної системи. У той же час збитки, завдані війною Кіровоградщині, були величезні. Виявилися зруйнованими більшість промислових підприємств, машинно-тракторних станцій, розорені колгоспи та радгоспи. Область зазнала значних людських втрат, що не могло не відбитися на перебігу відбудови.

Документи архіву свідчать, що, незважаючи на численні труднощі, кіровоградці сумлінно і самовіддано працювали над відновленням краю і змогли підняти область із руїн та попелу.

Секретно

**Секретарю
Кіровоградського
областного комітета КП(б)У
тов. Горенкову**

Доклад

**о результатах разминирования г. Кіровограда за время
с 8 по 18 января 1944 года**

270-я отдельная инженерная бригада специального назначения (командир бригады – полковник Васильев Н.С.) приступила к разминированию города Кіровограда 8 января 1944 года силами

опергруппы - бригадой в составе 7-го электротехнического батальона, 149-го батальона инженерных заграждений и отдельной роты спецминирования. Остальная часть бригады действует в районе г. Кировограда, участвует в наступательных боях.

В первый же день при разминировании установлено, что подготовка к уничтожению города была проведена противником заблаговременно в большом объеме с широким применением электрического способа подрывания. Расположение и количество фугасов и авиабомб, подготовленных к подрыву электрическим способом, со всей очевидностью раскрыли подлый замысел врага разрушить город одновременно, включив ток от осветительной сети, к которой были подсоединены обнаруженные фугасы и авиабомбы. Мгновенный подрыв всех фугасов также мог быть произведен противником и после занятия города нашими частями с использованием передвижной электроустановки, вне городской черты.

Заминированы были почти все промышленные и коммунальные предприятия, объекты железнодорожного транспорта и искусственные сооружения, общественные учреждения, аэродром и многие жилые дома. На перекрестках улиц обнаружен ряд минных очагов.

В цехах завода «Красная Звезда» сняты фугасы и авиабомбы, общим весом свыше 5 тонн. Автомастерские по Театральной улице были заминированы 8 тоннами, на канатной фабрике обезврежены 3 тонны взрывчатых веществ и 180 противотанковых мин. Только на аэродроме обнаружено фугасов из взрывчатых веществ и авиабомб, установленных для подрыва, общим весом в 80 тонн. Плотина КРЭС на р. Ингул была подготовлена к разрушению 14 фугасами и авиабомбами, весом более 5 тонн.

Встречены ловушки-сюрпризы большой мощности. Так, например, в помещении табачной фабрики обезврежен 900-килограммовый сюрприз нажимного действия с электрозамыкателем, замаскированный под ступеньками лестницы. Стоило лишь стать на ступеньку ногой, и фабрика вместе с соседними зданиями была бы уничтожена. К взрыву также был подготовлен железнодорожный мост через р. Ингул, трикотажная фабрика, театр, концлагерь, мельница на Театральной улице, паровозное депо, железнодорожные склады.

Целый квартал жилых домов по Крымской улице враг заминировал фугасами из противотанковых мин и артснарядов.

Всего обезврежено 2124 подрывных приспособлений общим весом в 145 тонн. Разминированием предотвращено свыше 50 важных объектов. Очень важным обстоятельством следует считать то, что своевременно обезврежены фугасы большой мощности, помимо ликвидации непосредственной угрозы подрывов, исключена возможность детонации их от взрывных волн при систематических бомбежках города противником, несмотря на все попытки немцев вызвать эту детонацию.

Личный состав частей и подразделений бригады выполнил боевое задание по разминированию г. Кировограда под огнем и бомбежками отважно и мужественно. На разминировании отличились многие десятки бойцов, сержантов и офицеров частей капитана Петрова, капитана Чихичина и майора Кулеша. Разминирование города продолжается.

Начальник штаба 27 отдельн. инженерной
бригады операт. назначения
майор

Дудолодов

Начальник элек.-технического отдела 27 отдельн.
инженерной бригады операт. назначения
инженер-майор

Греков

Підстава: П 429, оп.4, стр.85, арк.1-2.

Протокол № 24
Засідання бюро Кіровоградського обкому КП(б)У
від 5 червня 1944 року
Присутні члени бюро
Порядок денний:

38. Про Скібенко О.Н.

Скібенко Олексій Никифорович – 1884 року народження, українець, службовець, член ВКП(б) з 1932 року, партійний квиток № 0828668 (був закопаний у землі і зіпсувався).

До війни працював контролером на поїзді станції Знам'янка. Залишався на тимчасово окупованій німцями території і з травня 1942 року до приходу Червоної Армії працював теслею рем. контори станції Знам'янка. Не арештовувався, хоч і був зареєстрований на біржі праці як член ВКП(б).

За весь час окупації участі в диверсійній роботі не брав, проявляв боягузтво, з партизанським загonom, діючим у тому районі, не зв'язувався. Як член ВКП(б) себе не виправдав.

Рішенням Знам'янського міськкому КП(б)У від 15 квітня 1944 року Скібенка О.Н. з членів ВКП(б) виключено.

(Доповідав – Кузьменко, Скібенко присутній).

52. Про Волошину Г.А.

Волошина Ганна Арсентіївна – 1917 року народження, українка, освіта нижча, кандидат у члени ВКП(б) з 1940 року, кандидатська картка № 2220669 на руках.

У 1941 році Волошина Г.А. працювала у Кам'янському РК КП(б)У техсекретарем. За час перебування на тимчасово окупованій території працювала на цукровому заводі у м. Кам'янка, мала зв'язок з партизанами, допомагала партизанському загоні медикаментами та розвідкою ворожих військ.

Рішення Кам'янського РК КП(б)У від 10 травня 1944 року Волошину Ганну Арсентіївну кандидатом у члени ВКП(б) залишити.

Підстава: П-429, оп.4, спр. 15, арк.75, 83.

РЕШЕНИЕ

Исполнительного комитета Кировоградского областного Совета депутатов трудящихся от 13 декабря 1943 года.

«О привлечении местного населения для восстановления и содержания шоссейно-грунтовых дорог»

На основании постановления Военного Совета Второго Украинского фронта от 7 декабря 1943 года № 031 о привлечении населения для восстановления и содержания дорог для бесперебойного

подвоза грузов, снабжения войсками фронта, исполком Областного Совета решает:

1. Обязать председателей исполкомов райсоветов и начальников райторготделов Новогеоргиевского, Чигиринского, Онуфриевского, Александрийского, Новопражского, Знаменского, Петровского, Новгородковского, Елисаветградковского районов провести следующие мероприятия:
  - а) в 5-дневный срок закрепить за сельсоветами, колхозами и держать в проезжем состоянии участки дорог по маршрутам, согласно прилагаемого перечня;
  - б) выделить в каждом колхозе дорожных бригадиров, которым передать дорожные участки, а также выделить и закрепить на каждый километр 10 человек колхозников из числа трудоспособных и одну подводу;
  - в) установить, что каждая дорожная бригада должна иметь специальное задание по выполнению дорожных работ с доведением ежедневного задания до каждого участка бригады;
  - г) все дорожные бригады по району выполняют задания войсковых частей, специально производящих дорожные работы, которые ведут оплату привлеченных колхозников на дорожные работы на основе платной трудгужповинности;
  - д) в период распутицы и снегозаносов производить мобилизацию всего трудоспособного населения для выполнения дорожных работ, рассматривать распутицу и снегозаносы как стихийное бедствие.
2. Исполком Областного Совета обращает внимание председателей Исполкомов райсоветов и начальников райдоротделов, что приведение дорог в проезжее состояние имеет большое значение в обеспечении боеспособности нашей Красной Армии.

Підстава: Ф.Р- 2860, оп.1, спр. 48, арк. 1, 1зв.

Решение № 204
Исполкома Кировоградского областного совета
депутатов трудящих

от 13 марта 1944 г.

О выделении рабочей силы для подсобного хозяйства
7-й Гвардейской стрелковой армии

Исполком областного совета депутатов трудящих РЕШАЕТ:

1. Согласно постановлению Совнаркома СССР от 3 апреля 1942 года за № 507, мобилизовать для подсобного хозяйства 7-й Гвардейской стрелковой армии из города Кировограда население в количестве 200 человек и в порядке организованного набора рабочей силы 450 человек, всего – 650 человек.
2. Выделение рабочей силы по мобилизации в г. Кировограде провести в следующих населенных пунктах: Кущевка – 100 человек, Завадовка – 100 человек. Всего – 200 человек.
3. Выделение рабочей силы, в порядке оргнабора, произвести по Кировоградскому сельскому району в следующих сельсоветах: Грузковский – 100 человек, Клинцы – 100 человек, Карловка – 50 человек, Новопавловка – 50 человек, Каменовка – 100 человек, Первозвановка – 50 человек. Всего – 450 человек.
4. Обязать председателя исполкома горсовета т. Бойко в указанных населенных пунктах учесть свободную рабочую силу и мобилизовать, согласно установленного плана совместно с представителем воинской части – в срок до 1 апреля 1944 года.
5. Обязать председателя исполкома Кировоградского райсовета т. Бондаря через правление колхозов всю свободную рабочую силу, согласно установленного плана, передать воинской части – в период до 1 апреля сего года.
6. Обязать представителей воинской части оформить договорами выделение рабочей силы и каждые 5 (пять) дней информировать областное бюро по мобилизации – о ходе оформления договоров и о выходе на работу выделенной рабочей силы.

Председатель исполкома
Кировоградского облсовета
Депутатов трудящихся (підпис) (В.Ищенко)

Секретарь исполкома
Кировоградского облсовета
Депутатов трудящихся (підпис) (П.Сидоренко)

Підстава: Ф.Р-242, оп.1, спр.3, арк.36, 36 зв.

Справка об издевательствах немцев на оккупированной территории с. Клинцы Аджамского района

Студникова Клавдия Федоровна, работая на дороге, была так избита, что это привело до лишения рассудка. И несмотря на усиленное лечение, до настоящего времени остатки болезни сильно ощущаются. Первый раз Студникову избili на работе. Второй – дома за прогул, поскольку она после травм на следующий день не могла выйти и работать. Увидев у себя дома пришедших, Студникова потеряла сознание, не помнила, что с ней было и какие издевательства ей наносились. Лечилась Студникова за свой счет, несмотря на то, что побои ей наносили немецкие солдаты.

(без підпису)

Справка

5.06.1943

Студникова Клавдия Федоровна с реактивным психозом пробыла в психотерапевтическом отделении инфекционной больницы с 27.05.1943 по 31.05.1943. По состоянию здоровья нуждается в продолжительном лечении, так как выписана из больницы не по излечению болезни, а в связи с ремонтом строения. Стадникова нуждается в постороннем уходе матери или других родственников.

Доктор (підпис) Пудов

Підстава: Ф.П-218, оп.1, спр. 24, арк. 23-25.

**Акти, довідки
про звірства німецько-фашистських загарбників та про
нанесені матеріальні збитки Кіровоградській області
під час війни 1941-1945 років.**

Справка о зверствах немецких оккупантов в г. Кировограде

Управление НКГБ по Кировоградской области после освобождения области от немецко-фашистских захватчиков провело расследование о зверствах немецких оккупантов в городе Кировограде.

Допросом свидетелей-очевидцев, потерпевших, а также обвиняемых предателей и пособников немецких оккупантов установлено: в августе 1941 года немецкие оккупанты, захватив гор. Кировоград, приступили к осуществлению изуверского плана Гитлера по истреблению советских граждан.

После освобождения от немецких фашистов Кировограда были выявлены многочисленные факты чудовищного истребления немцами мирных советских граждан, в том числе женщин, стариков и детей. Немецко-фашистские власти и их карательные органы повесили, расстреляли и замучили тысячи советских патриотов, разгромили имущество государственных учреждений, культурных и общественных организаций. Сожгли и разрушили лучшие строения города. Всего по городу Кировограду уничтожено 595 коммунальных домов с жилой площадью 212967 кв. метров, 682 частных дома с жилой площадью 119976 кв. метров, 55 промышленных предприятий, в том числе такие крупные, как завод «Красная звезда», КРЭС, завод «Профинтерн» и др., 3 больницы, 3 поликлиники, 31 школу, Водоканал. Общая сумма убытков, причиненных немецко-фашистскими захватчиками народному хозяйству города Кировограда, составляет 602114 рубл.

Истребление советских граждан на временно оккупированной немцами территории сопровождалось чудовищными зверствами, пытками, применением электрического стула, ручных оков, расстрелом, закапыванием живыми больных и раненых советских военнопленных.

Следствием установлено, что зверства, насилие и грабежи в го-

роде Кировограде во время пребывания в нем немецких оккупантов чинились офицерами и солдатами немецкой армии и особенно руководителями немецких карательных органов, в частности:

1. Шеф «СД» гаупштурмфюрером Брауншмидт.
2. Зам. шефа «СД» штурмфюрером Нидер,
3. Зам. шефа «СД» штурмфюрером Электроман.
4. Комендант тюрьмы «СД» Травничек.
5. Комендант лагеря военнопленных № 305 капитан Куклер.
6. Начальник КРИПО г. Кировограда Фиалковский.

Как это видно из материалов следствия, под руководством указанных лиц, а также при их личном участии выполнялся план Гитлера по истреблению советских граждан. Следствием установлено, что заместитель шефа «СД» Электроман осенью 1943 года лично Гитлером был награжден «Железным Крестом» за «чистку» Кировоградской области от партизан и коммунистов, что также подтверждает активную роль Электромана в деле истребления советских граждан.

С первых дней оккупации город Кировоград покрывался целой сетью тюрем, лагерей и застенков, которые были заполнены тысячами советских людей: «СД» – улица Большая, № 41 и Московская, 45, Гестапо – Кущевка, школа № 30, тюрьма «СД» – улица Полевая, бывшее здание педтехникума, застенки жандармерии – улица Большая (дом почтовиков), лагерь военнопленных № 305 ул. Шевченко, тюрьма В-Быково и др. В этих тюрьмах, лагерях и застенках немцами был установлен самый зверский, невыносимый для человека режим содержания. Здесь была чрезмерная скученность, отсутствовали элементарные условия содержания арестованных и военнопленных.

Арестованных избивали по всякому поводу и без повода, травили собаками, морили голодом, у них отбирали личные вещи и всячески над ними издевались. Арестованным и военнопленным, имевшим несчастье заболеть в лагере или тюрьме, никакой медицинской помощи не оказывалось, и масса их умирала от различных заболеваний, а часть из них закапывалась живыми.

Чиновники немецких карательных органов на допросах подвер-

гали арестованих зверским пыткам и избиениям, причем в качестве орудия пытки в «СД» применялся электрический стул.

На протяжении двух с половиной лет господства немецких оккупантов в городе Кировограде, в упомянутых выше тюрьмах, лагерях и застенках, производились массовые расстрелы советских граждан, причем, расстреливались лица без суда и следствия, без различия пола и возраста. Расстреливались женщины, старики и малолетние, ни в чем не повинные дети, расстреливались и закапывались в ямы живыми больные военнопленные.

Особенно многочисленные расстрелы были в начале оккупации, когда за город вывозили на расстрел тысячи семей евреев и цыган, а затем, перед изгнанием оккупантов из Кировограда, когда немцы стали «разгружать» свои тюрьмы. В дни перед освобождением частями Красной Армии города Кировограда расстрелы производились днем и ночью.

Дворы тюрем, балки и овраги в районе крепости, Соколовских хуторов и других мест города Кировограда покрылись многочисленными могилами советских граждан, погибших от рук фашистов.

Как установлено следствием, немецкими оккупантами только в городе Кировограде расстреляно и замучено, по далеко неполным данным, около 6 тысяч душ еврейского населения и более тысячи душ цыган. В пригородах Кировограда, Кущевке и Глинище расстреляно более четырех тысяч человек советских патриотов. В балке, около Соколовских хуторов, расстреляно около тысячи арестованных, вывезенных из тюрьмы «СД».

За двором тюрьмы «СД» по Полевой улице, в огороде, расстреляно более двух тысяч человек, также уничтожено до 600 человек, которых сбросили в колодец.

В крепости расстреляно более 4000 человек, в Терновой Балке – более 500 человек, отдельной группой расстреляно 35 детей арестованных. Тяжело больных (в количестве 200 человек) из тюрьмы «СД» зарыли живыми. Во дворе дома почтовиков расстреляно более 20 человек. Таким образом, по этим, далеко не полным данным, немецкими извергами расстреляно, заживо похоронено и замучено около 20 тысяч советских граждан.

С целью уничтожения советских военнопленных немцы создали невыносимые условия их содержания в лагерях, а больных и раненых военнопленных – в «госпиталях». Их морили голодом, избивали, медицинской помощи не оказывали. Чрезмерная скученность и отсутствие элементарных санитарных условий вызывали среди них массовые эпидемические заболевания, приводившие к большой смертности.

Как установлено следствием по расследованию фашистских злодеяний, в лагере и так называемом «госпитале» для военнопленных заживо похоронено и погибло от инфекционных заболеваний более 50 тысяч человек советских военнопленных.

Всего немецко-фашистскими оккупантами расстреляно, заживо похоронено, а также умерших от инфекционных заболеваний советских граждан, в том числе военнопленных, свыше 70 тысяч человек. Зверство, пытки, издевательства и истребление советских граждан немецкими оккупационными властями и их пособниками подтверждаются также протоколами экспертизы медицинского освидетельствования трупов расстрелянных советских граждан.

Изложенное выше подтверждается свидетельскими показаниями по настоящему расследованию в количестве 28 человек, протоколы допроса которых переданы Государственной Чрезвычайной Комиссии.

Зам начальника УНКГБ
по Кировоградской обл.

Михальчук

1 марта 1946 года
г. Кировоград

Підстава: Ф.Р-6656. оп.2, спр.1, арк. 1-7.

ПО ОНУФРІЇВСЬКОМУ РАЙОНУ

Армія німецько-фашистських окупантів на територію Онуфріївського району вступила 6 серпня 1941 року, була вигнана військами Червоної Армії 23 листопада 1943 року.

У період німецької окупації у селі Онуфріївка було організовано

районний центр, де були сконцентровані усі німецькі заклади й організації. На території району було організовано німецьку жандармерію: районна міліція і 4 міліцейські дільниці.

Серед населення організовували звірства над радянсько-партійним активом, євреями, а також людьми, які виявляли незадоволення стосовно німецької влади головним чином каральні органи. Однак, варто зазначити, що звірства чинили і німецько-фашистські війська.

Установлено, що за період німецької окупації Онуфріївського району німецько-фашистською окупаційною владою розстріляно, закатовано і страчено близько 3600 радянських людей. У тому числі жителів Онуфріївського району – 87 осіб, військовополонених – більше 3500 громадян.

Із вищезазначеного видно, що винищення радянських людей на території Онуфріївського району, головним чином, відбувається за рахунок військовополонених.

На початку вересня 1941 року німці створили у селі Павлиш, на території МТС, табір для радянських військовополонених. За неточними підрахунками (якщо рахувати кількість колон, а в кожній колоні – 1000 осіб) через цей табір пройшло 140 000 радянських людей.

Сотні і тисячі людей залишились на території табору навіть, не перенівши голоду, знущань і побоїв німецьких катів. Сам табір мав вигляд великої чотирикутної ділянки поля, огороженої в декілька рядів колючим дротом з кулеметними вишками у кутках. У цей табір могло вміститись близько 7 тисяч осіб. Проте були дні, коли до табору приганяли з Кременчука по 11 і навіть по 17 тисяч полонених у день. Була велика скупченість людей. На таку кількість людей була лише одна польова кухня, яка готувала баланду з просяної шелехи, і одна бочка для підвозу води. Цілими днями стояли черги полонених, щоб отримати кружку баланди або ковток води. Щоденно від голоду і спраги у таборі помирали сотні людей.

У кінці листопада 1941 року у цьому таборі сталась трагічна подія, варта сотень людських життів. Цілий день ішов проливний осінній дощ. Голодні, вимучені люди, які знаходились за колючим дротом, дуже промокли. Серед військовополонених було багато босих і майже роздягнених людей. Щоб знайти спасіння від холоду,

люди руками гребли великі купи багнюки, дістаючи таким чином суху землю. Так вони намагались зігрітись. Настала темна осіння ніч. Близько 10.00 год. вечора подув холодний північний вітер, і раптово вдарив мороз. Тисячі промоклих і вимучених людей стали мерзнути. Табором пролунали пронизливі крики і стогони. Усе село чуло цей відчайдушний крик нещасних людей, приречених на смерть. Проте жодні прохання і крики не допомагали. Німці відкрили вогонь по полоненим.

Спалахи пострілів, освітлені ракети прорізали непроглядну осінню ніч. Сміливі і рішучі радянські люди грудьми прорвали дроти і зробили прохід в огорожі. У цей прохід направилися тисячі людей. Німці заволопились. Вони відкрили вогонь із кулеметних висоток. Усе ж темрява сприяла втечі. Близько 2000 осіб військовополонених у ту ніч вийшло з табору, близько 400 трупів було підібрано у дворі МТС, на ближніх городах, на дорозі, на шляху до сіл Омельник, Онуфріївка і місто Олександрію. Після цієї події табірний режим став ще суворішим. Військовополонених розстрілювали за найменші проступки. Великі братські могили, які є на МТС, вміщують близько 3500 осіб радянських людей, замучених німецькими катами.

Із Павлиського табору для військовополонених німці систематично виділяли здорових фізично, а, крім цього, «підозрілих» полонених, і переводили їх в особливий табір, який вони облаштували на території 4-ї бригади колгоспу «Комінтерн» с. Павлиш. У цьому таборі проводились усі можливі езекуції над військовополоненими. Начальником цього табору був поліцейський офіцер військ СС фон МАЛЬМС у званні гауптмана (капітана), табірна охорона складалась із фашистських вироdkів – членів організації гітлерівської молоді. Вони виокремлювались особливо жорстоким поведінням із радянськими людьми. Підставою для розстрілу військовополоненого могли бути такі причини: спроба втечі, невчасний вихід на роботу і в стрій, підозра в приналежності до комуністичної партії або комсомолу, хвороба військовополоненого. Часто п'яний комендант табору фон МАЛЬМЕ влаштовував справжнє полювання на людей. Він виставляв військовополонених, а потім,

проходжуючи перед строем, вибирав собі чергову жертву. Хто мав хороше взуття або обмундирування, того обов'язково розстрілювали, а його речі комендант пропивав. Кожного дня цей звір робив перевірку полонених у такий спосіб: він брав велику важку палку і, йдучи повз людей, бив тією палкою кожного по голові, відраховуючи - айн, цвай, драй і т.д. Лише після такої перевірки полоненим дозволяли лягати спати. За декілька місяців у таборі було знищено біля 100 осіб. Вони поховані у великій братській могилі на ярмарковій площі в с. Павлиш.

Крім цього, у таборі військовополонених був такий трагічний випадок: біля механічної майстерні МТС знаходилось бомбосховище, побудоване ще до війни. Воно могло вмістити до 100 осіб. Рятуватись від холоду у це бомбосховище пришло біля 150 осіб військовополонених. Вони сиділи на долівці. Ослаблені люди вже не могли пробратися до виходу. Більшість загинуло від виснаження і задухи. Їх, сидячих, засипали землею у бомбосховищі. Після ліквідації табору, весною 1942 року, на місці бомбосховища було виявлено 70 трупів людей, які померли сидячи.

Сотні трупів майже не закопувались. Їх знищували собаки. Щоб уникнути розповсюдження епідемії, місцеве населення ховали трупи військовополонених глибше, створюючи братські могили. Деякі полонені намагалися втекти з табору. У більшості випадків місцеве населення сприяло цьому, переховуючи утікачів. В окремі сім'ї прийняли і приписали у с. Павлиш близько 80 осіб колишніх військовополонених з табору. Доречно зазначити випадок визволення із табору громадянкою Павленко Варварою Іванівною азербайджанця Апасова Олексія, а громадянка Швачка Марія допомогла кубанцю – танкісту Радченку Івану, сім'я Пахна Трохима – пілоту-винищувачу – Михайлову та ін.

Комсомолки Галя Патерило, Віра Павша і Галя Стрижак активно працювали у німецькому тилу, здійснюючи антифашистську агітацію у с. Куцеволівка. Вони писали і розповсюджували листівки для молоді із закликом не їхати на каторжні роботи до Німеччини. Ці відважні дівчата були викриті й арештовані поліцією. Їх довго допитували, мучили, знущались над ними. Але, за свідченнями самих

поліцейських, комсомолки до самої смерті залишилися вірними клятві, яку вони давали, і не видали жодного зі своїх товаришів. Їх вивезли у Кіровоград, у в'язницю «СД», де й розстріляли.

Звірські розправи німецько-фашистськими окупаційними військами були і в с. Млинок Онуфріївського району. У цьому селі розстріляли 16 осіб, у тому числі: жінок – 1, чоловіків – 12, людей похилого віку – 3. Перед відступом німецьких військ із с. Млинок населення, рятуючись від примусового вивезення до Німеччини, ховались у погребях, на горищах, у траншеях і т.д. Одна з таких груп осіб заховалась в траншеї. Побачивши це, німецькі солдати закидали гранатами людей, які переховувалися, а уцілівших – постріляли з автоматів.

Установлено, що у розстрілах радянських людей при поліції і жандармерії безпосередню участь брали:

1. Сихоненко Василь Степанович, 1897 року народження, уродженець м. Кіровограда, працював начальником Онуфріївської поліції.
2. Чайка Олександр Тимофійович 1924 року народження, уродженець с. Онуфріївки, у період окупації був поліцейським катом.
3. Прокопченко Борис Федотович, 1923 року народження, уродженець с. Куцеволівка; у період німецької окупації служив поліцейським при райполіції. Усі вони втікали разом із відступаючими німцями

Відступаючи під ударами Червоної Армії, німецькі фашисти, де могли, виганяли в свій тил усе мирне населення. Так вони чинили і на території Онуфріївського району. 16 листопада 1943 року польова жандармерія німецької моторизованої дивізії «Тотен Кофп» (мертва голова), почала вивозити в свій тил населення с. Зибкового. Жителі усіма можливими засобами противилися намірам німців. Чоловіки і жінки, старі й молоді ховались на горищі, в підвали, ями і різні сховища. Народ із нетерпінням чекав приходу Червоної Армії, не бажаючи залишати свої рідні місця.

Німці, терплячи поразку за поразкою, лютішали. Перед відступом із будь-якого населеного пункту вони проводили обшук у всіх

будинках, дворах і спорудах. Усіх, хто не хотів евакуюватися, фашисти вбивали на місці. Так вони вчинили і в с. Зибковому. Знайдених у с. Зибковому (Тропин Григорій – 60 років, Тропина Марія – 60 років, Гнидикова Катерина – 34 роки, її син – Василь – 1,5 роки, Алексеев Іван – 6 років, Сучкова Матрьона – 55 років, Дегтарьов – 70 років, Хрущов – 70 років, Стрельцов Є. – 50 років, Гаврилов Х. – 40 років, його син – 14 років, Башакова – 20 років, її тритрічна дитина, Жиліна Ісідора і Жиліна Олена – по 40 років), вивезли в с. Дівоче поле Олександрійського району, зібрали в одному дворі і розстріляли з автоматів.

Серед радянських людей були патріотичні подвиги і проявлення героїства. Так, наприклад, комсомолец Головченко Микола, учень 9-го класу Павлиської середньої школи (житель с. Попівка), не міг пробачити німецьким окупантам знущання над радянськими людьми. Він намагався усіма засобами допомогти Червоній Армії. Встановивши зв'язок із одним із німецьких офіцерів, Микола роздобув у німецькому штабі важливі оперативні документи, які він мав намір передати радянській розвідці, але його викрили. Після жорстокого побиття гітлерівці розстріляли Миколу Головченка у с. Попівка.

Німецько-фашистська окупаційна влада разом із їхніми спільниками нанесли матеріальні збитки на суму 1.480.711,3 тис. крб. Усього було зруйновано житлових громадських будинків у районі – 1457. З них: будинків колгоспників 1138, громадських будинків – 319 на суму 22.420,6 тис. крб, надвірних споруд колгоспників – 719.

Розграбовано і знищено сільськогосподарського інвентарю колгоспів за відновлювальною ціною на суму 4.227,8 тис. крб, МТС на суму 23.875,0 тис. крб.

Розграбовано і знищено під час війни посівів і урожаю на суму 86.345,9 тис. крб. Знищено садів (у гектарах) 157 га, на суму 10333,3 тис. крб. Заподіяно збитків лісам 891 га, на суму 21007 тис. крб.

Розграбовано та знищено запаси зерна, кормів, продуктів і матеріалів на суму 8491,0 тис. крб.

Розграбовано та знищено громадську худобу і птицю. Загальна сума становить 47256,3 тис. крб. Усього заподіяно збитків по колгоспам Онуфріївського району на суму 527.663.5 тис. крб.

Із багатьох громадських будівель, зруйнованих німецькими фашистами у нашому районі, звертаємо особливу увагу той факт, що знищення будівлі Млинківської середньої школи з військової точки зору є абсолютно безглуздим. Будівля школи була однією з нових споруд у нашому районі. Будівництво школи закінчилось у 1940 році. Школа була обладнана за останнім словом техніки: всілякі кабінети, спортивні зали, наочне обладнання. Із цієї школи пішов на фронт учитель Тимофій Максимович Шашло (нині – Герой Радянського Союзу).

Увірвавшись у с. Млинок, німці перетворили будівлю середньої школи в конюшню: розграбували обладнання, знищили карти, спалили книги, а потім підірвали саму школу.

У с. Павлиш німці свідомо чинили підриви: знищили будівлю вокзалу, водонапірну башту, блок-пост, пакгаузи, залізничний міст на річці, будівлю лікарні, спалили конюшню 4-ї бригади колгоспу «Комінтерн», а крім того, спалили 13 будинків колгоспників.

У селі Сметанівка німці спалили механічну маслобійню, млин, будівлі колгоспних майстерень: кузню, столярну майстерню, свинарник і конюшню колгоспу «Комунізм».

У с. Онуфріївка знищили будівлю колгоспної майстерні, а також зруйнували інші споруди (близько 30 будівель): дві свиноферми, цегляний завод, зірвали 2 моста і одну дамбу.

Кількість худоби (за видами) знищеної й вигнаної окупантами, характеризується таким чином: великої рогатої худоби разом із молодняком 14713 голів, свиней – 10858, овець і кіз – 10378, коней – 6191, домашньої птиці – 159752, бджіл – 2227 сімей на суму 47.258., 3 тис. крб.

Підстава: Ф.Р-6656, оп.2, спр.1, арк.78.

Акт³

Составлено 21 ноября 1944 г. в присутности 5 чоловік председателя с/совета тов.Катеруша М.К. та секретаря с/с Лисиченко О.Д.

Переходящий лагерь военнопленных было спалено немцами і згоріло военноплених в 1941 году, в октябрі м-ці спалено 240 чоловік военноплених похоронені на участку Липки Вишняковської с/ради. Убитих 60 чоловік военноплених і похоронено в одной ямі вместе з горівшими. На участкі насельоного пункта Лозоватка був лагерь военноплених, де знаходилося 570 чоловік, з них залишилося 75 чоловік живих; решта 495 чоловіквоєноплених було похоронено на участку Лозоватка ростріляних замучених голодом і працею від Німецьких фашистів. 75 чоловік воєноплених живих отправлено в Германію.

При переході переходящего лагерьа военноплених було замучено і ростріляно німецькими фашистами на населеному пункті Вишняковського с/совета Елесевополь 8 человек, на участку Новомиргородка 10 чоловік, на участку Лозоватка 243. Граждани, які були видані, взяті як заложники бувшим старостою села т. Тихоненка Грицька Андреевича та поліція при їхнім руководцтві німецької влади Приймаченка Василь Романович було вивезено 5 чоловік і розстріляно на полі Карловського с/с таких тов.:

1. Павлов Иосип Антонович, 1884 року народження, українець бивший член КП(б)У і партизан 1918 року.
2. Завада Ігнат Л. по національності – поляк рядовой, колгоспник, безпартійний, мав 70 років.
3. Прохоров Иван Ф., по національності – білорус безпартійний, рядовой к-ник, народження 1912 року.
4. Бастраков Федор, по національності Великорус, рядовой колгоспник, безпартійний, народження 1893 р.
5. Трутненко Стипан Федорович українець безпартійний слу-

³ У зв'язку з тим, що документ написаний російсько-українським суржигом, правка його фактично буде означати переклад однією з мов, тому у документі збережена орфографія оригіналу

650 3-2234 МВД-СССР 3607711 18 1946

Управление Министерства Внутренних Дел УССР
по Московской области

Органи ББ ЧМВД МО
(подразделение органа)

ФИЛЬТРАЦИОННОЕ ДЕЛО
№ _____

Петлюшев
Викторий Викторович

Начато " 12 " 1946 г.
Окончено " " " 1946 г.

На _____ листах

17-5802
80
412

Арх. № 14333
Телефон УМВД МО 3-25 70

Арх. Оп-27108

**Приклади
фільтраційних справ,
які знаходяться
у Державному архіві
Кіровоградської області**

VORWORT

Wie der deutsche, so dient auch der ausländische Arbeiter der
Stirn und der Faust durch seinen Arbeitseinsatz im Groß-
deutschen Reich dem Neuaufbau Europas und dem Kampf
um die lebenswichtigen Voraussetzungen für eine glückliche
Zukunft und Wohlfahrt der Völker im europäischen Raum. Der
ausländische Arbeiter muß sich dieser Aufgabe und Aus-
zeichnung stets bewußt sein. Auf diesem Gedanken beruht sein
Einsatz, seine Arbeitsleistung und seine persönliche Haltung.

**DER GENERALBEVOLLMÄCHTIGTE
FÜR DEN ARBEITSEINSAZ**

**ARBEITSBUCH
FÜR AUSLÄNDER**
(VERORDNUNG VOM 1. MAI 1943)

Nr. A 226 011 / 464

Mikolai
(Vorname - männlich - weiblich)

Petluchov
(Zuname)

(Geburtsname bei Frauen)

Der Paß oder das Grenzlegitimationspapier des Ausländers ist aus-
gestellt von der _____
in _____ und hat die
Nr. _____

Petluchov Mikolai
(Eigenhändige Unterschrift des Inhabers)

жащий завідуючий елеватором ст. Помошна, який приймав участь при розкулачуванні по Вишняківському с/совету в 1928 році – 1929 році.

6. Камардаш Терентій Терентійович українець, безпартійний, народження 1892 р., котрий був призначений для отправки скоту в Германію старостою (к-пу) гром.двору №26 Сіваченко Федор Оліфірович. Котрий громадянин Камардаш Т.Т. відмовився і було вбито німецьким коміндантом на тереторії Федорівського с/совета. Свідетелі по местожительству села Вишняково того с/совета Кіровоградського району Кіровоградської області

В чом і росписуються 21 ноября 1944 р.

<...>

Підстава: ДАКО, ФР-293, оп.7, спр.15, арк.16, 16зв.,16а, 16а-зв.

**Довідка, надана головою Верблюжзької сільради
Новгородківського району Кіровоградської області,
про період окупації с. Верблюжки німецько-фашистськими
загарбниками.**

03.05.1945

Село Верблюжка було окуповане німецькими загарбниками в годину дня 7 серпня 1941 року. 27 жовтня 1943 року військами Радянської Армії було звільнено даний населений пункт. Але о 9-ій годині вечора 29 жовтня 1943 року моторизовані частини ворога прорвали оборону наших військ у північному напрямку, і село знову опинилося під владою фашистів. Остаточне звільнення від ворога відбулося о 10-ій годині вечора 10 грудня 1943 року.

10 серпня 1941 року ескадрилья радянських пілотів бомбардувала німецький транспорт на території села Верблюжка. Бій був тяжкий, це залишилося у пам'яті верблюжців надовго. Дворічна фашистська окупація залишила тяжкий слід. Спалені хати, насильно вивезені до Німеччини, в рабство, 36 молодих жителів села. Доля їх не відома. У селян окупанти відібрали коней, овець, корів, птицю,

городину, зерно. Одяг зимовий, взуття теж відбирали гітлерівці, залишаючи жителів. Населення села рятувало від загибелі бійців та офіцерів Радянської Армії, які потрапили до оточення і перебували на тимчасово окупованій території нашої сільради. Бійців переховували по хатах, ставили на ноги поранених, давали їм документи своїх родичів, одягу, їжу, хоча це все було дуже небезпечно. Серед селян, які урятували не одне життя радянських воїнів, слід відзначити Литвин Марію, Босенко Олену, Уманець Олександра, Богун Олександрю, Дробот Ярину, Кочергу Олену.

Підстава: Ф.Р-2490, оп.1, спр.1 арк.46, 46зв.

Довідка, надана головою Сталінської сільради Хмелівського району Кіровоградської області (сучасна територія Новомиргородського району), про період окупації території сільради німецько-фашистськими загарбниками.

(дату не вказано)

До Сталінської сільради входять два населені пункти: Сталіно та Караказелеве, які були окуповані німецькими фашистами 29 липня 1941 року. Вранці 13 березня 1944 року радянські війська звільнили ці населені пункти. Місцеве населення радо зустрічало своїх визволителів, намагалися допомогти, чим тільки могли. Наприклад: під час відступу німецьких загарбників чоловіки села заховали всі транспортні засоби, що уціліли та не були відібрані окупантами, потопили свої човни, щоб німці не змогли переплисти річку Вись. При появі наших бійців човни дістали з води та надали їх нашим бійцям. Селяни радо вітали своїх визволителів.

За 2 неділі до свого відступу німці насильно угнали до Німеччини 50 мирних жителів. В останні дні свого панування фашисти лютували. Мінували місцевість, вдиралися в оселі селян, забирали все, що хотіли, жорстоко били людей. Також німці зруйнували міст та кладки через річку.

Але селяни не підкорювалися чужинцям. У дні 7 листопада, 1 травня, на Новий рік з'являлися листівки проти окупантів. Од-

ного такого разу німці заставили протягом 24 годин здати з села 50000 карбованців контрибуції, інакше загрожував розстріл тих, хто перший потрапить до лап фашистів.

Нелюди закатували члена підпільно-диверсійної групи, комсомолку Нех Олену Андріївну. Особливо страждали від німчури жителі села Сталіно, оскільки через це село проходила дорога Умань-Новомиргород, і рух військових колон, обозів не припинявся ні на мить. За найменшу підозру в тому, що дорога була навмисне пошкоджена, розпачувалося місцеве населення. Поліціями та старостою були: Лінченко Олександр Вікторович, 1912 року народження, Оладенко Яков Кузьмич, 1904 року народження, Стретікоз Олександр, 1922 року народження.

Наша армія, в складі якої є і наші земляки-сталінці, придушуть пораненого звіра у його логові.

Підстава: Ф.Р-2490, оп.1, спр.1 арк.63, 63зв.

Довідка, надана головою Підлісненської сільради Єлисаветградківського району Кіровоградської області (сучасна територія Олександрівського району), про період окупації території сільради німецько-фашистськими загарбниками.

28 лютого 1945

Село Підлісне Підлісненської сільради Єлисаветградківського району Кіровоградської області було окуповано німецькими загарбниками 10 серпня 1941 року, звільнено Червоною Армією 7 січня 1944 року. Підлісне 2 рази переходило із рук в руки. Вперше село було звільнене 8 грудня 1943 року, але після цього дня у село знову увійшли німці. І саме 7 січня повністю прийшло звільнення.

Окупанти по-звірячому ставилися до селян. Зразу розпочався грабунок, відбирали все. Почали відбирати у активних колгоспників, після – у всіх. З перших днів німці перевели все на свій лад: вибрали старосту сільської управи, старосту громадського двору, організували поліцію з 9 чоловік.

Із 20 червня 1941 року до звільнення в 1944 році партизанським загоном було знищено 3 автомашини, вбито 3 офіцера, один легковик партизани відбили у німців, також в 1943 році до партизанів потрапила машина з боєприпасами, взято у полон 2 німця, вбито 12. Після цього з Кіровограда до села виїхав каральний загін. Думалося, що знищать Підлісне (Федварь).

Під час окупації було вивезено 55 чоловік до німецької неволі, на працю. У тих, хто переховувався від настільного вивезення, забирали скотину і речі. На вулицях Підлісного поліцаї вели чергування. Не дозволялося ходити після 5 годин вечора. Комендант по-звірячому бив людей, які не своєчасно виходили на роботу. Робочий день тривав із 6 годин ранку до 9 годин вечора. Коли німці відступали з Підлісного, вони угнали і сільських чоловіків.

Підстава: Ф.Р-2490, оп.1, спр.1 арк.17, 17зв.

Списки евакуйованих, які проживають в с.Протопопівці Олександрійського району

№ з/п	Прізвище, ім'я, по батькові	Рік народ.	Діти до 14 р.	Звідки прибули (область, район)	Де проживає
1	Щербина Олекса Тр.	1908	–	Сталінгр.об. Маріупольський р-н	№ 2
2	Щербина Ганна Ан.	1921	–	–	№ 2
3	Щербина Василь	1929	–	–	№ 2
4	Соцькая Ганна Мих.	1920	–	–	№ 5
5	Нестеренко Яків Петр.	1905	–	Полтавська обл. Чутов. р-н	№ 20
6	Меланченко Яків Ів.	1902	–	–	№ 20
7	Тарусіна Марфа Ст.	1896	1	Харківська обл. Балаклеїв. р-н	№ 74

№ з/п	Прізвище, ім'я, по батькові	Рік народ.	Діти до 14 р.	Звідки прибули (область, район)	Де проживає
8	Тарусіна Марія Мирон.	1924	–	–	№ 74
9	Васенко Марія Явдок.	1894	2	–	№ 76
10	Васенко Ганна Гавр.	1925	–	–	№ 76
11	Васенко Уляна Дан.	1905	–	–	№ 76
12	Парієнко Варька Гнат.	1905	3	–	№ 98
13	Парієнко Марія Михайл.	1883	–	–	
14	Кочанова Ольга Григор.	1920	–	Ворошиловградська обл. Сергіїв. р-н	
15	Орлова Анна Андріївна	1920	–		
16	Орлова Марія Андріївна	1915	–		
17	Орлова Явдокія Павлівна	1911	1		
18	Морозова Ольга Григорівна	1900	–	м. Сталінград	
19	Алехіна Раїса Олександрівна	1918	1		
20	Півень Фока Остапов.	1905	3	Сталінська обл. Чистяковський р-н	
21	Півень Катерина Харл.	1906	–		
22	Стоянова Мотрона Вас.	1883	–		
23	Стоянов Михайло Харл.	1929	–		
24	Бублик Ілля Іванов.	1908	1	Сталінська обл. Ясиновата	

№ з/п	Прізвище, ім'я, по батькові	Рік народ.	Діти до 14 р.	Звідки прибули (область, район)	Де проживає
<...>					
62	Лисова Зоя Федорівна	1922	1	Сталінська обл. Ахтубінський р-н	№ 214
63	Асєєва Ганна Михайл.	1867	–	Харківська обл. Балаклєївський р-н	№ 273
64	Асєєва Одарка Данил.	1918	–	–	№ 273
65	Валабуєва Ганна Данил.	1913	2	–	№ 273
66	Здрачова Явдоха Пилип.	1898	2	–	№ 273
67	Здрачова Ганна Пилип.	1916	1	–	№ 273
68	Зеленська Настя Макар.	1906	1	–	№ 277
69	Задніпровська Таїса Андр.	1893	2	–	№ 277
70	Зеленська Марина Никиф.	1911	2	–	№ 277
71	Сотніков Максим Трох.	1882	1	–	
72	Сотнікова Людмила Макс.	1893	–	–	
73	Сотнікова Марія Максим.	1922	–	–	
74	Сотнікова Настя Максим.	1929	–	–	
75	Сотнікова Палажка Макс.	1929	–	–	
76	Грічин Петро Тимоф.	1884	–	–	
77	Грічин Василь Петров.	1910	2	–	
78	Грічин Марфа Макс.	1910	–	–	

№ з/п	Прізвище, ім'я, по батькові	Рік народ.	Діти до 14 р.	Звідки прибули (область, район)	Де проживає
79	Бінікова Уляна Макс.	1907	3	—	
80	Бініков Василь Кузьм.	1929	—	—	
81	Ясінська Ганна Федор.	1904	2	Сталінська обл. м. Слов'янськ	№ 343
82	Ясінська Гільда Казимир.	1928	—	—	№ 343
83	Новіков Леонід Йосипов.	1920	—	Ворошиловградська обл. Слав'яносербський р-н	№ 336
84	Новікова Ганна Степан.	1923	—	—	№ 336
85	Стоянова Ярина Андріїв.	1903	—	—	№ 336
86	Третьякова Олена Андр.	1912	2	Харківська обл. Балаклеївський р-н	№ 229
87	Крохмаль Михайло Дм.	1899	—	Полтавська обл. Зінківський р-н	
88	Авраменко Тимофій Петр.	1910	—	—	
89	Ливошко Михайло Порфил.	1927	—	—	
90	Власенко Іван	1908	—	—	
91	Палієнко Никифор	1905	—	—	
92	Даценко Савка	1899	—	Сумська обл.	
93	Авраменко Іван	1926	—	—	
94	Білівцова Олександра Омелян.	1909	—	Харківська обл. Балаклеївський р-н	№ 295
95	Ятченко Мотрона Тихонов.	1881	—	—	№ 295

№ з/п	Прізвище, ім'я, по батькові	Рік народ.	Діти до 14 р.	Звідки прибули (область, район)	Де проживає
95	Гнилицька Марфа Григор.	1909	1	–	№ 295
96	Никоненко Олександра Сам.	1881	3	–	№ 291

Підстава: Ф.Р – 2665, оп. 1, стр. 1, арк. 107, 109.

**Совершенно секретно
Председателю
Новгородского райсовета
депутатов трудящихся**

Здесь

**Докладная записка
(об итогах перерегистрации населения)**

На основании решения райсовета депутатов трудящихся от 20 марта 1944 года, Новгородским РО НКВД с 22 марта по 2 апреля 1944 года, была проведена перерегистрация населения Новгородского района.

Во всех сельсоветах были созданы перерегистрационные пункты, работники которых были проинструктированы сотрудниками РО НКВД и обеспечены всеми необходимыми формами.

Перерегистрации подлежали все лица оба пола с 16-ти летнего возраста. Все они обязаны были явиться с документами и отвечать на все поставленные вопросы. Однако, в процессе перерегистрации в некоторых сельсоветах: Верблюжском, Петровском, Серебрянском – допускали такие ошибки:

1. На перерегистрацию явился один член семьи со всеми документами и регистрировал их.
2. Некоторые регистраторы, видя, что спрашиваемый дает не-

правильные ответы на задаваемые вопросы и укрывает свое настоящее лицо, записывали так, как спрашиваемый отвечал. Так, регистратор колхоза «Пролетар» Малая, зная, что председатель сельсовета Лета в период немецкой оккупации был старостой сельуправы, пишет ему, что он работал в колхозе.

3. Спасовский сельсовет представил списки перерегистрации, в которых было заполнено лишь две графы, вследствие чего документы были возвращены для заполнения.
4. Кроме сельсоветов Новгородки I и II, никто не представил карточки на детей, не имеющих родителей.

Подводя итоги перерегистрации населения, картина по району выглядит так:

1. Учтено всего населения с 16-ти летнего возраста 13369,
из них:
  - а) мужчин 2282
  - б) женщин. 11087
2. Учтено детей, не достигших 16-ти летнего
возраста 9247
3. Всего населения вместе взято 22616
4. По национальности:
  - а) русских 326
  - б) украинцев 12992
  - в) белорусов 24
  - г) татар 7
  - д) молдован 5
  - е) евреев 1
  - ж) удмуртов 2
  - з) греков 1
  - и) поляков 8
  - к) немцев 3
5. Соцпроисхождение:
  - а) бедняков 14603
  - б) батраков 8
  - в) середняков 1456
  - г) кулаков 67

д) помещиков	1
е) робочих.	160
ж) служащих.	74
6. По образованию:	
а) с высшим	16
б) с незак/высшим	7
в) со средним	243
г) с незак/средним	417
д) с низшим	1226
е) малограмотных.	4767
ж) неграмотных.	6691
7. По партийности:	
а) членов ВКП(б)	28
б) кандидатов ВКП(б)	9
в) членов ВЛКСМ.	137
г) беспартийных	13195
8. По специальности:	
1) трактористов.	155
2) комбайнеров	26
3) механиков	11
4) шоферов	17
5) кузнецов	33
6) плотников	30
7) столяров	17
8) токарей	14
9) жестянщиков.	3
10) портных.	56
11) сапожников.	41
12) стрелочников	16
13) счетоводов	69
14) учителей.	107
15) агрономов.	24
16) фельдшеров.	9
17) врачей	1
18) медсестер	13

По всем сельсоветам имеются лица, которые уклонились от перерегистрации. Этим лицам мы в данное время устанавливаем, после чего они будут оштрафованы согласно решения райсовета от 20.03.1944 года. О чем Вам и сообщаяю.

Начальник
Новгородського РО НКВД
Капітан госбезопасности

(підпис) Кудрявцев

19 апреля 1944 г. № 106

Підстава: Ф.Р-268, оп.2, спр.1, арк.1-2.

ПОСТАНОВА № 1062 РАДИ НАРОДНИХ КОМІСАРІВ УКРАЇНСЬКОЇ РСР

6 липня 1945 року
м. Київ

Про розміщення дітей-сиріт, що повертаються з Німеччини,
в дитбудинках Нарком освіти УРСР

Рада Народних Комісарів УРСР постановляє:

1. Затвердити план розміщення в областях УРСР дітей-сиріт, що повертаються з Німеччини, в кількості 6650 дітей – згідно з додатком.

2. Зобов'язати виконкоми Вінницької, Волинської, Дрогобицької, Житомирської, Кіровоградської, Кам'янець-Подільської, Львівської, Миколаївської, Одеської, Ровенської, Станіславської, Тернопільської, Херсонської обласних Рад депутатів трудящих, Чернівецький та Ізмаїльський облвиконкоми:

- а) відповідно до плану розміщення дітей, що повертаються з Німеччини, виділити приміщення для організації нових дитбудинків та обладнати їх до 25 липня 1945 року;
- б) забезпечити фінансування цих дитячих будинків за рахунок місцевих бюджетів;
- в) організувати на підприємствах місцевої промисловості та промкооперації термінове виготовлення господарського, ку-

хонного, складського та столового інвентарю в кількості, що забезпечить потребу зазначених дитбудинків;

г) організувати при кожному створеному дитбудинку допоміжне господарство;

д) організувати при кожному з цих будинків майстерні для професійно-трудового навчання вихованців;

3. Зобов'язати Нарком. торгівлі УРСР (тов. Дрофу) забезпечити безперебійне постачання 6650 дітей, що повертаються з Німеччини, продуктами харчування за встановленими для дитячих будинків нормами.

4. Зобов'язати Нарком. освіти УРСР (тов. Тичину):

а) забезпечити новоорганізовані дитячі будинки керівниками та педагогічними кадрами і створити умови для організації навчально-виховної роботи в цих дитячих будинках;

б) виділити в III кварталі 1945 року з фондів Нарком. освіти УРСР одяг і взуття для радянських дітей-сиріт, що повертаються з Німеччини.

Заступник Голови Ради

Народних Комісарів УРСР

Л. Корнієць

Керуючий Справами РНК УРСР

В. Власенко

**Додаток до постанови
РНК УРСР № 1062 від
6 липня 1945 року**

**ПЛАН
розміщення дітей-сиріт,
що повертаються з Німеччини, по областях УРСР**

№ п/п	Назва областей	Кількість дітей	Строки прибуття
6	Кіровоградська	500	Червень – липень м-ці 1945 року

Керуючий Справами РНК УРСР

В. Власенко

Підстава: Ф.Р-2860, оп.1, спр. 228, арк. 60-61.

**Газета «Колективна праця» – орган Кам'янського РК
КП(б)У і райради депутатів трудящих від 24 серпня 1944 р.,
№ 20, інв.№ 898, арк.8**

На порозі нового навчального року

Скоро розпочнеться новий навчальний рік в школах. Знову класні приміщення заповняться життєрадісною радянською діворою.

Партія і уряд приділяють багато уваги відбудові шкіл у районах, звільнених від німецьких загарбників. На відбудову шкіл у нашій області державою асигновано 2400 тисяч карбованців.

У нашому районі пророблена велика робота по ліквідації наслідків фашистського «господарювання» в школах. 23 школи повністю відремонтовані і готові до навчання. Добре підготувались до нового навчального року в Жаботинській школі (директор т. Шамрай), в Ребедалівській школі (директор т. Назаренко), Михайлівській школі № 2 (зав. школою т. Черниш Є.П.), в Кам'янській школі № 1 (директор т. Шульщенко).

Цінну ініціативу проявив учительський колектив Кам'янської школи № 1. З допомогою батьківського комітету організовано збір стільців та столів для школи.

Але є ще 7 шкіл в районі, які не закінчили ремонту шкільних приміщень, не обладнали класних кімнат. Особливо незадовільно ведуть підготовку у Вербівській школі (директор т. Носевич), де з двох шкільних приміщень не відремонтоване жодне. В Телепинській школі (директор тов. Ревенко) не вистачає парт і столів і до виготовлення їх ще не приступали.

Партія і уряд в дні Вітчизняної війни проявляють велику заботу про школи. Працівники шкіл нашого району з новим піднесенням візьмуться за виховання радянських дітей.

**Газета Кіровоградської обласної ради депутатів трудящих
та РК КП(б)У «Кіровоградська правда»,
19 липня 1944 р. Інв.№, арк.**

Слідом за Червоною Армією і партизанськими загонами, які звільняли залізничний вузол Знам'янка, повернулися залізничники-

робітники і командири виробництва. Зразу закипіла робота. Машиністи і кочегари, інженери і техніки – всі стали до відбудовчих робіт. Трудове піднесення було настільки велике, що протягом 2 днів, під безперервним ворожим обстрілом і бомбардуванням з повітря, перша черга депо була відбудована, але не було інструментів для ремонту паровозів.

Парторганізація звернулася до старих майстрів із проханням вишукати інструмент: вихід із скрутного становища знайшли. Майстер т. Мартиненко приніс 5 вальцовок, бригадир т. Запаренко відшукав комплект слюсарного інструменту, інші товариші приносили ключі, терпуги, лещата і інші необхідні інструменти і матеріали.

Поряд із відбудовою депо успішно відбудовувалися і вагонні майстерні. Змінний вагонний майстер т. Заїрзаєв запропонував новий метод швидкої обробки поїздів. Працюючи за цим методом, вагонники у травні перевиконали план ремонту вагонних дахів на 936%, ремонт бортів платформ на 248%, гальмових рукавів на 335%.

Із числа передових виробничників треба назвати головного механіка депо т. Совинського, машиніста-інструктора т. Грибова, слюсаря-стаханівця т. Коржа та інших. Коваль т. Боресант виконав денну норму на 600 %. Агітатори негайно випустили спеціальну листівку-блискавку, в якій розповіли про методи роботи стаханівця.

Колектив паровозників у травні відремонтував 26 паровозів понад план, за що разом із вагонною дільницею одержав перехідний Червоний прапор НКСШ. Звістка про це викликала нове трудове піднесення. Виробничий план червня було виконано за 25 днів, з промивочного ремонту випущено понад план 21 паровоз і 1 паровоз випущено з підйомного ремонту. Проводячи відбудовчі роботи і успішно виконуючи виробничий план, паровозники зекономили понад 400 600 крб. державних коштів.

На честь Дня залізничника колективи депо Знам'янки і вагонної дільниці взяли на себе нові зобов'язання і розгорнули боротьбу за перехідний Червоний прапор Державного Комітету Оборони.

Секретар вузлового
парткому Знамянського
залізничного вузла
Д. Коростень

**Газета «Сталінська перемога» – орган Знамянського МК
КП(б)У, РК КП(б)У, міської та районної рад депутатів
трудящих, 04 листопада 1944 р.**

Вагонники в підготовці до Жовтня

Колектив вагонної дільниці, включившись в переджовтнєве соціалістичне змагання, виконав виробничу програму за жовтень місяць по середньому ремонту вагонів на 104%, по річному ремонту – на 103%, по ремонту вагонів під хліб – на 627%, по ремонту бортів платформ – на 222%. Лишок вагонів біжучого ремонту знизили проти норми на 60%.

По дільниці в переджовтневому соціалістичному змаганні перше місце зайняв збірний цех майстра – комуніста тов. Чайки, за що одержав цеховий передовий Червоний Прапор.

Резерв поїздних майстрів, який за жовтень місяць не мав жодного браку в роботі, зайняв друге місце по вагонній дільниці.

Дорошенко

Підстава: № 59 інв. № 894. арк. 43в

**Газета «Більшовицький шлях» – орган Олександрівського
РК КП(б)У та районної Ради депутатів трудящих,
07 листопада 1944 р., № 71**

Багатий урожай на визволених нивах

Над відродженням слави багатих урожаїв самовіддано працюють колгоспники бандурівського колгоспу «Червона нива» з перших же днів визволення. І сумлінна праця дала хороші результати.

По 17 цн озимої пшениці, 14,8 цн жита, 307 цн картоплі зібрано з гектара. Валовий збір зерна значно перевищує суму.

Високими виробничими показниками весь час відзначаються Оксана Оуд, Марія Кучер, ланкові Настя Комірна і Ганна Поліщук, іздовий Петро Хлівний і багато інших. Кожна колгоспниця і колгоспник прагнуть зробити якнайбільше і внести свій вклад для швидкого розгрому фашистського звіра.

Колгосп достроково виконав план хлібозаготівель. Для Червоної Армії у фонд перемоги здано надпланово понад 600 пудів дорідного хліба. Колгоспники дали на третю воєнну позику 46.000 крб., купили квитків IV грошово-речової лотереї на 29.000 крб. і внесли на танкову колону 80.000 крб.

– Хай наші заощадження послужать швидкому розгромові не-
нависного ворога – фашистських людоджерів, – сказали колгосп-
ники.

В честь великих перемог Червоної Армії на фронті колгосп-
ники зобов'язалися працювати по-гвардійському в тилу і добива-
тися великих виробничих перемог.

Терентьєв

Так працюють гвардійці в тилу

– Багатий воєнний урожай зібрали колгоспники району цього року. В'язальниця Секлета Супрун (с.Бовтишка) у жнива нав'язу-
вала в день по 10 кіп, а Параска Безлюдько, Марія Базарим і Ганна
Неленько (с.Розумівка) – по 12-13 кіп.

– До 10 вересня колгоспи району завершили виконання держав-
ного плану хлібозаготівель. Надпланово у фонд Червоної Армії
здано 100.000 пудів хліба.

– По 200 цн. цукрових буряків виростили на гектар дівчата-ком-
сомолки Любомирського колгоспу ім.Молотова. В середньому по
району зібрано по 140 цн. буряків з гектара.

Підстава: інв. № 896. арк. 3 зв

Газета «Сталінська перемога» – орган Знам'янського МК
КП(б)У, РК КП(б)У, міської та районної рад депутатів
трудящих, 12 грудня 1944 р.

Андрієвці

Загальною повагою серед колійців дистанції, де начальником тов. Лубенець, користується колійний обхідник С.І. Степаненко. Ще влітку не раз можна було побачити, як у вільний від роботи час Сергій Іванович запрявляв коней і виїжджав кудись у поле. Вже надвечір повертався він назад втомлений, але задоволений. Не поспішаючи, з допомогою домашніх, вивантажував шпали з підводи і акуратно складав їх біля будинку обхідника.

– Там ще є? – незмінно питала дочка.

– Та є. Міцно був побудований бліндаж. Бач, які новенькі шпали. Послужили вони вірою і правдою нашим воїнам. Ну, тепер і додому, по прямому призначенню.

Так, т. Степаненко перевіз з відстані 20 км. своєю конякою, розбираючи непотрібний тепер бліндаж, 160 шпал. Це стало великою підмогою в оздоровленні колії, закріпленої за ним дільниці.

Було ще зовсім тепло, коли Сергій Іванович думав про наступні холоди. Не чекаючи, коли на його кілометрах почнуть ремонт робітники дистанції, т. Степаненко організував свою ремонтну бригаду. До неї охоче вступила його дружина, дві племінниці і дочка. Дружно попрацювали вони все літо. Своїми силами родина т. Степаненка провела планово-попереджувальний ремонт двом кілометрам колії, чим повністю підготувала їх до зустрічі зими.

Широко використовує в своїй роботі метод знатного колійного обхідника Радянського союзу т. Андреева і обхідник цієї ж дистанції Іван Юхимович Романенко. Разом із дружиною та двома синами він якісно відремонтував планово-попереджувальний ремонт 1,5 км. колії. Він не страшисться снігових заметів та морозу, бо певен, що його дільниця колії ніколи не стане бар'єром для успішного руху поїздів.

Самовіддано працює на своєму кілометрі колійний обхідник Віра Путилівна. Своїми силами вона очистила 1,5 км. кюветів.

Виключна енергійність т. Путиліної була з основних причин того, що кожної неділі домашні господарки дружнім колективом виходили оздоровляти залізничну колію. Їх спільними зусиллями кілометр колії був приведений у зразковий порядок.

Готуючись до зустрічі снігових заметів, Віра особисто огородила свій кілометр снігозатримувальними щитами. 300 штук щитів, поставлених її руками, надійно захистять колію від зимової негоди.

Підстава: № 65, інв. № 894., арк. 73в

**Газета «За більшовицький колгосп» – орган Петрівського
РК КП(б) та райради депутатів трудящих
18 грудня 1944 р., № 90**

За рік після визволення

До початку Великої Вітчизняної війни МТС ім. Комінтерну мала великий машинний парк. Тракторів різних марок було 93, комбайнів – 57, тракторних сівалок – 52, плугів – 88, культиваторів – 52 і багато інших сільськогосподарських машин. Цими складними машинами станція обслуговувала колгоспи 11 сільрад, обробляючи 80 процентів усієї посівної площі. Була добре устаткована машинно-тракторна майстерня. Щороку зростала кількість досвідчених кадрів – трактористів і комбайнерів.

За час панування німецько-фашистських загарбників господарство МТС було повністю знищене, приміщення майстерень і контори зруйновані.

З першого дня визволення села героїчною Червоною Армією працівники МТС почали збирати та зносити розкидані в різних місцях уламки частин від тракторів і комбайнів. На подвір'ї МТС закипіла робота. До початку весняних робіт невтомною працею колективу було відремонтовано 45 тракторів, 29 сівалок, 62 плуги і 17 культиваторів. До жнив було відремонтовано 22 комбайни. Уже в цьому році МТС подала велику допомогу колгоспам у проведенні весняної сівби, збирання врожаю, осінньої сівби та оранки зябу.

Не покладаючи рук, працювали трактористи і комбайнери.

Комбайнер Петро Коломієць виконав завдання на 185 процентів, Семен Пензов – на 181, Лаврентій Барбара – на 166 і Йосип Ви-соцький – на 150 процентів. Тракторист Михайло Литвин виконав річну норму на 115 проц., виробивши трактором «ХТЗ» у переводі на м'яку оранку 461 гектар.

При МТС збудована тимчасова майстерня, на місці вишукана значна частина інструментів та устаткування. Працюють ковальський, слюсарний, токарний цехи.

М. Молдавський

Підстава: інв. № 894, арк. 13в.

ПРОТОКОЛ № 8.
засідання Виконавчого комітету
Кіровоградської Міської Ради депутатів трудящих

м. Кіровоград.

від 15 травня 1944 року.

Присутні: члени виконкому.

Запрошені: т. Мукосій – міськпрокурор; т. Мачеристов – голова Міськплану; т. Запорожченко – директор «Кірпаливо», т. Капкан – зав. Міськторгвідділом, т. Расторгін – нач. відділу УНКВС

Порядок денний:

1. Випічка та видача хліба населенню міста.

/Доп. т. Соболев/.

<...>

5. Про виконання постанов Міськвиконкому та Міському КП/б/ у/ по боротьбі з дитячою безпритульністю.

/Доп. т. Расторгін/

для відкриття буфету.

/Доп. т. Соболев/.

С л у х а л и:

І. Про випічку та видачу хліба населенню міста.

/Доп. т. Соловйов./

Висловились тов. Невінський, Бабенко.

Заслухавши доповідь директора Хлібзавода т. Соболева про випічку хліба, Виконавчий Комітет Міської Ради депутатів трудящих відмічає, що тов. Соболев:

- а/ не виконав попередні постанови Обкому КП /б/У та Облвиконкому, – хліб досі випікає не в достатній мірі та неякісний;
- б/ не виявляє достатньої ініціативи до налагодження виробництва та випічки хліба, зорієнтувавши свою роботу на так званій «давальчеській» основі, що є гіршим видом самопливу;
- в/ не приймає енергійних заходів до викорінення на заводі антисанітарного стану;
- г/ не приймає енергійних заходів до придбання палива і навіть не реалізує знижених нарядів, на день відчиту не реалізував 8 складометрів дров та занаряджених 8 т. нафти.

Виходячи з вищепереліченого, Виконавчий Комітет Кіровоградської Міської Ради депутатів трудящих зобов'язує тов. Соболева:

1. Довести щоденну випічку хліба в розмірі 15 тонн, як встановлено рішеннями Обкому КП/б/У та Облвиконкому.
2. Поставити перед своїм Главком питання про безперерйне занарядження палива.
3. Налагодити нафто-форсунки та випікати хліб нафтопаливом.
4. Повести рішучу боротьбу з розхалбаністю трудової дисципліни та з крадіжками на заводі.
5. Протягом двох тижнів провести внутрішню побілку заводу, викорінити антисанітарію.
6. Неякісний хліб бракувати та повести боротьбу проти конкретних бракоробів.
7. Зобов'язати директора КРЕСа постачати хлібозавод електроенергією в кількості 25 квт. на добу.

1. Просити облвиконком депутатів трудящих:

- а/ виділити Кіровоградторгу перевозити картоплі з далеких пунктів 4-5 тон горючого;
- б/ виділити Спїртзаводу для помола зерна нефті 10 тонн та автолу 500 кгр.

2. Контроль за виконанням цього рішення покласти на зав. Міськторгвідділом т. Капкана.

С л у х а л и:

1. Про роботу по боротьбі з дитячою безпритульністю та безнаглядністю.

/Доп. т. Расторгин/

Висловились: тов. тов. Росовська, Капкан, Лупенко, Бабенко

Заслухавши доповідь нач. відділу по боротьбі з безпритульністю НКВД т. Растрогіна, Виконком Міської Ради депутатів трудящих констатує: недосить проявлена забота як зі сторони керівництва, так і з боку окремих організацій. Дитприймник до цього часу немає меблі, посуду, як кухонної, так і столової, також немає ліжкових приладь. Торгвідділом не отоварюються повністю наряди.

З метою покращення роботи по дитприймнику, Виконком Міської Ради депутатів трудящих р і ш а є:

1. Зобов'язати зав. Міськторгвідділом:

а/ своєчасно відпускати продукти харчування по встановлених нормах.

б/ по прибутті до Міськторгвідділу промтоварів, в першу чергу забезпечити таким Приймник-Розподільник.

2. Зобов'язати Міськфінвідділ:

а/ виділити потрібну кількість меблі з фонду безгосподарчого майна;

б/ виділити необхідну суму для ремонту приміщення, яке займає дитячий розподільник.

3. Добитися перед відповідними організаціями про виділення фонду для дітей, які знаходяться на патроніруванні.

Доручити зав. міськ. ВНО скласти кошторис на необхідну суму на патронування.

4. Запропонувати нач. Дитприймником організувати майстерню, тобто: перукарню, взуттєву та столярну, в які запросити кращих майстрів міста для навчання в них дітей, які перебувають у дитприймнику.

Голова Виконкому Міської Ради
депутатів трудящих

/Бабенко/

Секретар Виконкому Міської Ради
депутатів трудящих

/Корешкова/

Підстава: Ф. 242, оп. 4, стр. 1, арк. 36-46.

Витяг
Протокол № 7
засідання виконкому Голованівської райради депутатів
трудящих від 5 червня 1944 року

Присутні члени виконкому:

Литвин, Петухов, Ойченко, Бугаєнко, Григор.

Голова виконкому

Литвин

Секретар виконкому

Ойченко

Порядок денний:

1. Про мобілізацію сільського населення на спецбудову, відповідно до Постанови виконкому Облради депутатів трудящих та Обкому КП(б)У від 27 травня 1944 року № 16-169.

С л у х а л и :

Про мобілізацію сільського населення на спецбудову, відповідно до Постанови виконкому Облради депутатів трудящих та Обкому КП(б)У від 27 травня 1944 року № 16-169.

Вирішили:

1. Мобілізувати на постійну роботу 100 чоловік з числа працездатного сільського населення для Криворізького спецбуду № 2 Наркому Чормета у віці: чоловіки – від 16 до 55 років, жінки – від 16 до 45 років по сільрадам: Голованівськ – 12 осіб; Межирічка – 5; Краснопілля – 2; Вербова – 4; Семибуби – 3; Крутеньке – 3; Липовеньке – 4; Клинова – 6; Грузьке – 6; Красногірка – 4; Розділ – 3; Молдовка – 4; Люшневате – 3; Капітанка – 4; Пушкова – 4; Розноша – 4; Новосілка – 4; Ємилівка – 5; Троянка – 5; Журавлінка – 4; Пл-Забугське – 3; Богутівка – 3; Орлова – 3; Наливайка – 3; Шепилова – 5; Свирнева – 5.

2. Зобов'язати голів сільрад та колгоспів мобілізацію провести не пізніше до 15 червня 1944 р.

3. Виконком райради депутатів трудящих звертає увагу голів сільрад та колгоспів на політичну і господарську важливість заходів, що проводяться партією та урядом з відбудови Криворізького ба-

сейну, та зобов'язує голів сільрад та колгоспів безвідмовно виконати дану постанову у вказаний термін.

Голова виконкому райради

(підпис) Литвин

Секретар

(підпис) Ойченко

Підстава: Ф.Р-6212, оп.1, спр.2., арк. 12

совершенно секретно

**Постановление
бюро Кировоградского обкома КП (б)У от 13.06.1944
Об отправке эстафетного поезда с продовольствием для
подшефных угольных трестов Донбасса «Сталинуголь»
и «Снежнянантрацит»**

Немецкие захватчики, отступая под ударами Красной Армии, разрушили шахты Донбасса, этим они хотели лишить нашу промышленность донецкого угля.

Партия, Советское правительство поставили перед шахтерами Донбасса почетную задачу – восстановить в ближайшее время наш родной угольно-металлургический Донбасс – всесоюзную кочегарку, могучий энергетический центр нашей страны.

Восстановление Донбасса – это дело чести всех без исключения трудящихся Украины, в этом кровно заинтересована наша могучая Родина, это ускорит окончательный разгром немецко-фашистских захватчиков. Трудящиеся нашей области взяли шефство над угольными трестами Донбасса «Сталинуголь» и «Снежнянантрацит» с целью оказания помощи славным восстановителям Донбасса, идя навстречу пожеланиям колхозников нашей области, бюро обкома КП(б)У ПОСТАНОВЛЯЕТ:

1. В порядке оказания продовольственной помощи восстановителям Донбасса подшефным трестам «Сталинуголь» и «Снежнянантрацит» организовать и отправить 25.06.1944 года эстафетный поезд в составе 55 вагонов с сельскохозяйственными продуктами.

2. Обязать секретарей райкомов КП(б)У и председателей исполкомов райсоветов:

- а) на основе массово-разъяснительной работы среди колхозников организовать сбор продуктов в колхозах и отдельных колхозников (зерна, картофеля, круп, сушеных фруктов, яиц и др.) в количестве 1000 тонн для отправки подшефным шахтам Донбасса;
- б) под личную ответственность секретарей райкомов КП(б)У организовать охрану собранных продуктов и не позже 20.06.1944 года отправить их транспортом колхозников на железнодорожную станцию.

3. Предложить Облаготзерно т. Лебедеко и Облпотребсоюзу т. Антоненко немедленно дать указания пунктам Заготзерно и потребсистемы о приемке на временное хранение зерна и сельскохозяйственных продуктов, доставленных колхозниками до погрузки их в вагоны.

4. Для оказания помощи райкомам КП(б)У в проведении массово-политической работы и организации сбора продуктов командировать в районы товарищей из партийного актива.

5. Просить начальника Одесской железной дороги т. Молчанова:

- а) предоставить для погрузки сельхозпродуктов Донбассу 20.06.1944 года вагоны по станциям, согласно приложения;
- б) выделить специальный паровоз до места назначения с лучшей стахановской поездной и паровозной бригадой;
- в) отправление эстафетного поезда назначить со станции Знаменка 25.06.1944.

6. Утвердить комиссию по организации и отправке эстафетного поезда в составе Ковалевского (председателя комиссии), Маркарова, Луценко, Коваленко, Мирного.

Секретарь Кировоградского
обкома КП (б)У

(підпис) Ф.Горенков

Рішення № 229
виконавчого комітету Кіровоградської міської ради
депутатів трудящих

19 червня 1944 року

м. Кіровоград

«Про нагородження учня 5-ої школи тов. Драчука В.Д.»

Приймаючи до уваги те, що тов. Драчук Володимир Денисович розмінував олійницю по вул. Пушкіна, № 76 і цим самим врятував її від зруйнування, виконком міської ради депутатів трудящих РІШАЄ:

1. Винести тов. Драчуку Володимирі Денисовичу, учню 5-ої школи м. Кіровограда ПОДЯКУ.
2. Зобов'язати дирекцію олійзаводу нагородити тов. Драчука Володимира Денисовича цінним пакетом.
3. Підняти клопотання перед виконкомом обласної ради депутатів трудящих про нагороду тов. Драчука Володимира.

Голова виконкому міської ради
депутатів трудящих

(підпис) Бабенко

Секретар виконкому міської ради
депутатів трудящих

(підпис) Корешкова

Підстава: Ф.Р-242, оп.1, спр. арк.54

Витяг
ПРОТОКОЛ № 32
засідання Исполкома Александрійського
Райсовета Депутатов Трудящихся

от 4 сентября 1944 года.

ПРИСУТСТВОВАЛИ: члены исполкома райсовета<...>

СЛУШАЛИ: о ходе хлебосдачи и выполнения плана натуроплаты по колхозам района.

РЕШИЛИ: исполком райсовета и РК КП /б/ У отмечают, что колхозы района не развили еще нужного темпа сдачи хлеба госу-

дарству и что план хлебопоставки колхозами района выполняется неудовлетворительно.

По состоянию на 19-е августа 1944 года план хлебосдачи по району выполнен на 25 % в то время, когда район имеет все возможности интенсивнее вести хлебосдачу и обеспечить гораздо больший процент выполнения плана хлебопоставок.

График ежедневного намолота и вывоза зерна государству, доведенный до каждого колхоза, не выполняется. Ряд колхозов: им. Ворошилова Ворошиловского с/совета, «17-й съезд ВКП /б/» Д-Надежденского с/совета, «Коммунар» и им. Калинина Лозоватского с/совета, по сути дела, не вывозят хлеб государству, а колхозы: им. Димитрова Ворошиловского с/совета, «Боротьба» и им. 23-х партизан Приютовского с/совета, им. Ворошилова Лозоватского с/совета до сего времени не приступили к обмолоту и сдаче хлеба государству.

Несмотря на неоднократные указания, ряд колхозов не ведут круглосуточного обмолота и вывоза хлеба. Исполком Райсовета и РК КП/б/У отмечает также, что ряд председателей колхозов игнорируют сдачу хлеба в счет натуроплаты МТС.

Исполком райсовета и РК КП/б/У ПОСТАНОВЛЯЮТ:

Постановление СНК УССР и ЦК КП/б/У «О состоянии хлебосдачи по областям УССР» от 16-го августа с/г и постановление исполкома Областного Совета Депутатов Трудящихся и Обкома КП/б/У от 18-го августа 1944 года по этому же вопросу принять к неуклонному руководству и исполнению.

Разъяснить от 22-го августа с/г постановление СНК УССР и ЦК КП/б/У «О состоянии хлебосдачи по областям УССР» от 16-го августа 1944 года и постановление исполкома Областного Совета Депутатов Трудящихся от 18-го августа на кузовых совещаниях, на которое вызвать всех председателей колхозов и сельсоветов, руководство МТС и уполномоченных РК КП /б/ У и потребовать от всех председателей колхозов и сельсоветов, директоров МТС, секретарей первичных парторганизаций и уполномоченных РК КП /б/У безусловного выполнения постановления СНК УССР и ЦК КП/б/У от 18-го августа 1944 года.

Предупредить председателя Звенигородского с/совета т. Левенец, председателя Михайловского с/совета т. Коваленко, председателя Бандуровского с/совета, председателей колхозов т. т. Яценко и Петренко, что если в течение пяти дней не создадут необходимого перелома в ходе хлебосдачи и не обеспечат выполнение доведенных графиков ежедневного намолота и хлебосдачи во вверенных им сельсоветах и колхозах, они будут переданы суду, как саботажники хлебозаготовок в соответствии с постановлением СНК УССР и ЦК КП/б/у от 16/VIII-1944 года.

Предупредить директора Счастлиховской МТС т. Андриенко, что если он в течение суточного срока не обеспечит молотильными агрегатами колхозов вверенной ему МТС, не организует круглосуточной молотбы и хлебосдачи, он будет передан суду.

РК КП/б/У еще раз предупреждает всех председателей колхозов и сельсоветов, директоров МТС и уполномоченных РК КП/б/У об их личной ответственности за своевременный обмолот и вывоз хлеба государству и требует от них организовать работу таким образом, чтобы обеспечить безусловное выполнение графиков суточного намолота и вывоза зерна государству и полного завершения хлебосдачи к 15-му сентября 1944 года.

Председатель Исполкома Райсовета /Дмитриев/

Секретарь Исполкома Райсовета /Чиркина/

Підстава: Ф.Р-1302, оп. 2, спр.4, арк.53 зв., 54.

Постанова

Виконкому Кіровоградської облради депутатів трудящих та бюро обкому КП (б) У від 15.12.1944 року

Про відвантаження хліба в Свердловську та Челябінську області
У відповідності з постановою Раднаркому СРСР від 11 грудня
1041 року про вивіз хліба в Свердловську та Челябінську області –
виконком облради депутатів трудящих і бюро обкому КП (б) У п о
с т а н о в л я ю т ь:

1. Відвантажити з області в першому кварталі 1945 року хліба в кількості 40000 тон, в тому числі в Свердловську область – 35000 тон. З них в січні – 10000 тон, в лютому – 10000 тон і в березні – 15000 тон; і в Челябінську область в березні 1945 року – 5000 тон.

2. Зобов'язати Облзаготзерно (т. Заславського) відвантажити 40000 тон хліба в Челябінську і Свердловську області у встановлені строки і через кожні 10 днів докладати обкому КП (б) У і виконкому оброби про хід відвантаження.

3. Облуповнаркомзагу (т. Овчиннікову) встановити контроль за своєчасним відвантаженням встановленої кількості хліба.

4. Голови виконкомів райрад депутатів трудящих і секретарі райкомів КП(б)У повинні забезпечити підвіз хліба з глибинок та пристанційних пунктів у відповідності з затвердженим виконкомом оброби і обкомом КП (б) У для районів графіком вивозу хліба.

Председатель исполкома
Кировоградского облсовета
депутатов трудящихся
Секретарь исполкома
Кировоградского облсовета
депутатов трудящихся

(підпис) (В.Ищенко)

(підпис)(П.Сидоренко)

Підстава: Ф.Р-242, оп.4, спр.3, арк. 305

Протокол № 21
засідання виконавчого комітету Кіровоградської міської
ради депутатів трудящих

м. Кіровоград

11 вересня 1944 р.

СЛУХАЛИ: 10. Про подачу гудків на заводі «Червона зірка».

РІШИЛИ: У зв'язку зі зростом заводу та упорядкування трудової дисципліни дозволити давати гудки на заводі «Червона зірка» у такі часи:

- а) попереджальний о 6 годині 30 хвилин;
- б) початок роботи о 7 годині 00 хвилин;

- в) початок обідньої перерви першої черги о 12-00,
- г) початок обідньої перерви другої черги о 13-00;
- д) кінець обідньої перерви о 14 годині 00 хвилин;
- е) закінчення роботи о 19 годині 00 хвилин.

Підстава: Ф.Р-242, оп. 4, спр. 2, арк. 4 зв.

**Витяг із протоколу
засідання бюро Добровеличківського районного комітету
Комуністичної партії**

12 января 1945 г.

Присутствуют: члены райкома, приглашенные: райпрокурор
Солонарь

Повестка дня:

<...> 5. О воспитании и учебе детей в Добровеличковском дет-
доме.

(доклад – Луцкевич, Каленичук, содоклад – Солонарь).

Высказались: Бабенко, Вовненко, Павлик.

Заслушав отчет директора детдома Луцкевич, и.о.заведующего районо Каленичука, содоклад Солонаря, РК КП отмечает, что на январь 1945 года имеется 123 человек детей, из них: 85 чел. школьников, 38 – дошкольников. Дети распределены на воспитательные группы: 1, 2 и дошкольную. Все обеспечены педагогическим, воспитательным и обслуживающим персоналом.

Для классных занятий имеется три комнаты, для дошкольников – две комнаты, из них одна столовая.

Классы полностью обеспечены скамьями, столами, посудой. Не хватает учебных пособий, бумаги, канцелярских принадлежностей, слесарных и столярных инструментов, в мастерских занятия проводились с перебоями.

На данный период интернат располагает 45 кроватями, отмечается недостаток в обуви, верхней одежде, утвари.

Плохо организована работа пионерской организации, слабо налажен воспитательный процесс: из 85 школьников не успевают 10.

Санитарное состояние помещений удовлетворительное.
Питание детей обеспечивает потребности.

Районный комитет КП постановляет:

1. Обязать директора детдома Луцкевич к 01.03.1945 г. занятия перенести в неполно-среднюю школу, для чего необходимо обеспечить детей обувью.

2. Для ликвидации неуспеваемости провести дополнительные занятия. До 25.02.1945 г. ликвидировать отставание детей в учебе.

3. Повышать квалификацию педсостава.

4. Обязать секретаря районного комитета ВЛКСМ уделить внимание детдому.

5. Обязать директора детдома организовать бесперебойную учебу слесарному делу.

6. До 01.03.1945 директору детдома обеспечить учреждение кроватями и кухонным инвентарем.

7. Заслушать тов. Луцкевич в конце марта о проделанной работе.

Секретарь райкома партии (підпис)

Підстава: П-447, оп.1, спр.26, арк.11, зв. 12

совершенно секретно

Расчет выделения продуктов для отправки подшефным угольным трестам «Сталинуголь» и «Снежнянантрацит» по районам Кировоградской области

№ з/п	Название района	Количество продуктов, тонн	Станция погрузки
1	Чигиринский	50	Знаменка
2	Новогеоргиевский	20	Павлыш
3	Онуфриевский	20	Каменка
4	Каменский	35	—
5	Александровский	35	Фундуклеевка
6	Златопольский	35	Новомиргород

№ з/п	Название района	Количество продуктов, тонн	Станция погрузки
7	Новомиргородский	35	–
8	Подвысоцкий	35	Помошная
9	Тишковский	35	–
10	Добровеличковский	20	–
11	Песчанобродский	50	–
12	Новоукраинский	50	–
13	Ровенский	35	–
14	Витязевский	35	Кировоград
15	Бобринецкий	35	–
16	Устиновский	35	Долинская
17	Компанеевский	35	Кировоград
18	Новгородковский	35	Куцовка
19	Долинский	35	Долинская
20	Новопражский	35	Александрия
21	Александрийский	35	–
22	Петровский	35	–
23	Кировоград	20	Кировоград
24	Знаменский	20	Знаменка
25	Аджамский	20	Кировоград
26	Большевиковский	50	Шестаковка
27	Елисаветградковский	35	Знаменка

верно:
 зав особым сектором
 обкома КП(б)У

(підпис) Е.Волков

Підстава: П-429, оп. 4, спр. 16. арк.41-43

**Витяг з протоколу засідання бюро
Олександрійського РК КП(б)У**

17 октября 1945 г.

Присутствуют члены райкома партии

Повестка дня:

<....> § 13 – о незаконном приеме на работу колхозников руководителями заводов

Слушали:

<....>

§ 13 – О незаконном приеме на работу колхозников без справок колхозов руководителями II-й дистанции службы пути, рудоремонтного завода и треста гидромеханизации.

Бюро РК КП(б)У отмечает, что вопреки постановлениям партии, отдельные руководители организаций и предприятий города принимают на работу колхозников без справок об отпуске их из колхозов, чем подрывают организационные устои колхозов.

Так, руководители II-й дистанции службы пути т. Заенчковский и т. Молчанов приняли на работу без справок колхозов Шило, Шалапко и других (колхоз «Червоный маяк»), руководители рудоремонтного завода т. Сергиенко и т. Шевелюк приняли на работу без справок колхозов Котляра и Ткаченко (колхоз им. К.Маркса). Таким же образом в трест гидромеханизации незаконно принято 7 колхозников без справок.

Постановили:

1. Категорически запретить руководителям организаций прием на работу колхозников без справок правлений колхозов.

2. Предупредить указанных товарищей, что если впредь будут установлены факты незаконного приема колхозников, они будут привлечены к строгой партийной и государственной ответственности.

3. Предупредить вышеуказанных руководителей в суточный срок освободить от работы всех незаконно принятых колхозников и лично доложить РК КП (б)У об исполнении постановления бюро.

Секретарь РК КП(б)У

(підпис)

Підстава: ФП-593, оп.1, спр.53, арк.111

ИСПОЛКОМ

Кировоградського обласного совета депутатів трудящих

В соответствии с Указом Президиума Верховного Совета Союза ССР от 06.06.1945 г. УТВЕРЖДАЮ к награждению медалями «За доблестный труд в Великую Отечественную войну 1941-1945 гг» по списку № 322 в количестве 496 (четыреста девяносто шести) человек.

Поручаю вручить медали по Добровеличковскому району председателю исполкома Райсовета депутатов трудящихся тов. Бабенко.

**Председатель исполкома
облсовета депутатов
трудящихся**

(підпис) В.Ищенко

Підстава: Ф.Р-2860, оп.1, спр. 538, арк.185

РІШЕННЯ № 859

виконкому Чигиринської районної Ради депутатів трудящих

від 22 листопада 1946 року

«Про затвердження додаткового списку осіб, представлених до нагородження медаллю «За доблесну працю у Велику Вітчизняну війну 1941-1945 рр.» по Чигиринському району»

Виконком райради депутатів трудящих РІШАЄ:

Затвердити додатковий список осіб, представлених до нагородження медаллю «За доблесну працю у Велику Вітчизняну війну 1941-1945 рр.» по Чигиринському району у кількості 144 (сто сорок чотири) чоловік згідно до поданого списку.

Голова виконкому райради
депутатів трудящих

(підпис) В. Бойко

Секретар виконкому райради
депутатів трудящих

(підпис) А. Бульда

Підстава: Ф.Р-2860, оп.1, спр.538, арк.125

БЕЗВИННО ПОКАРАНІ

Далеко на всім радянським воїнам пощастило одразу повернутися додому після перемоги. Значна кількість тих, хто значний час перебував у полоні, потрапили до фільтраційних таборів. Приводом до подібного ставлення були відомі накази Верховного Головнокомандування СРСР №270 та № 227, що отримали у солдатській масі символічну назву «Ні кроку назад!». Перший із наказів фактично оголосив всіх, хто добровільно здався у полон до німців, дезертирами. Другий наказ поклав початок створенню штрафних підрозділів у Червоній Армії.

Під час воєнних дій розслідування багатьох справ, пов'язаних із звинуваченнями у зраді Батьківщини, велося поспіхом і дуже недбало. Через це значна кількість людей опинилися в ув'язненні або у штрафних ротах без достатнього обґрунтування. Значна кількість військовополонених після визволення потрапила до фільтраційних таборів. Перевірку в органах державної безпеки пройшли не всі, дехто отримав звинувачувальний вирок і був змушений відбувати термін у місцях покарання.

У 1950-60х рр., після прискорення перегляду репресивних справ, значна кількість несправедливо засуджених була звільнена і реабілітована. У розділі представлені зразки вироків та результати перевірки окремих військовослужбовців та мирних громадян, які потрапили у лещата репресивного апарату.

Ще одним тестом на лояльність була перевірка поведінки партійців на окупованій території. Районні партійні комісії, а також обласні органи партійного контролю перевіряли значну кількість колишніх членів та кандидатів у члени КП(б)У. В результаті далеко не всі повернули назад членство у партії. Деякі з них за результатами перевірки, не тільки не були відновлені у партії, але й опинилися під слідством. Інакше не могло бути у тоталітарній державі, яка прагнула поставити під повний контроль усі сфери життя людини, як звичайного трударя, так і привілейованого чиновника.

Архівна копія
Совершенно секретно

**Приговор
Именем Союза Советских Социалистических Республик**

21 марта 1945 года

Военный трибунал 6-ой Гвардейской танковой армии в составе председательствующего: майора юстиции Долотцева и членов: гв. майора юстиции Семенова, гв. майора юстиции Горелика и при секретаре гв. старшем лейтенанте Писемском, без участия гособвинения и защиты в закрытом судебном заседании в расположении Военного трибунала рассмотрел дело по обвинению рядового 248 запасного танкового батальона Бакал Григория Васильевича, 1905 г.р., уроженца и жителя с. Отрадна Долина Бобринецкого района Кировоградской области, украинца, служащего, с образованием в объеме 5 классов, беспартийного, женатого, ранее не судимого, в Красной Армии с 23 июня 1941 года по мобилизации Бобринецкого РВК, в преступлении, предусмотренном ст. ст. 58-16 и 58-10 ч. II УК РСФСР. Данными предварительного судебного следствия у с т а н о в и л:

Подсудимый Бакал, находясь в составе действующей Красной Армии, в октябре 1941 года без оказания сопротивления сдался в плен врагу. Будучи военнопленным, Бакал добровольно изъявил со-

гласие работать при румынской в/ч, где и находился до февраля 1944 года. В марте 1944 года Бакал эвакуировался вглубь румынской территории, где по добровольному согласию работал у одного помещика на мельнице в качестве помощника механика до вступления в эту местность Красной Армии, т.е. до августа 1944 года.

В сентябре 1944 года Бакал был вторично мобилизован в ряды Красной Армии, где в ноябре 1944 года среди личного состава части проводил антисоветскую агитацию – высказывал неверие в победу Красной Армии, восхвалял жизнь в капиталистической Румынии, а также высказывал свое намерение остаться на территории Румынии и не возвращаться в СССР.

На основании изложенного признал Бакал в совершении преступлений, предусмотренных ст. ст.58-16 и 58-10 ч.II УК РСФСР. Исходя из обстоятельств дела, Военный трибунал нашел возможным применить к Бакал ст. 51 УК РСФСР.

Руководствуясь ст.ст. 319 и 320 УПК РСФСР, п р и г о в о р и л:

Бакал Григорія Васильовича по совокупности совершенных преступлений на основании ст. 58-16 УК РСФСР лишить свободы в исправтрудлагерях сроком на 10 лет с конфискацией лично принадлежащего ему имущества и последующим поражением в правах, предусмотренных п.п. а, б, в, г ст. 31 УК РСФСР сроком на 3 года. Срок отбытия наказания Бакал исчислять с 29 января 1945 года.

Приговор окончательный и обжалованию не подлежит.

Председательствующий: (підпис)
Члены: (підписи)

Підстава: ФП-5907, он.2р, спр.2113, арк. 52, 52зв.

О П Р Е Д Е Л Е Н И Е № Н П – 625

Военный трибунал Прикарпатского военного округа в составе: председательствующего полковника юстиции Жилина
членов:

подполковника юстиции Вишнякова
подполковника юстиции Луценко

рассмотрел в заседании 10 декабря 1957 года протест военного прокурора ПрикВО на приговор ВТ 6-й Гвардейской танковой армии от 21 марта 1945 года по делу Бакал Григория Васильевича, 1905 г.р., осужденного по ст.ст.58-1б и 58-10 ч. II УК РСФСР к лишению свободы в ИТЛ сроком на 10 лет с поражением в правах на 3 года и конфискацией имущества. Приговор вынесен без права кассационного обжалования.

Военный прокурор принес протест на приговор в отношении Бакал, в котором просит дело о нем прекратить за недоказанностью обвинения, так как из установленных по делу обстоятельств усматривается, что доказательств, подтверждающих добровольную сдачу Бакал в плен немцам, не добыто. Из показаний допрошенных по делу свидетелей Шмигайло и Шевченко видно, что Бакал допускал отдельные неправильные высказывания среди солдат, но эти его разговоры не содержат состава преступления, предусмотренные ст 58-10 УК РСФСР. Сам Бакал в суде показал, что в плен румынам добровольно не сдавался, а был румынскими солдатами пленен вместе с командиром отделения при обстоятельствах, которые не зависели от него, при сложившейся обстановке во время боя. Это его объяснение ничем по делу не опровергнуто.

Рассмотрев материалы дела и соглашаясь с протестом прокурора, Военный трибунал ПрикВО о п р е д е л и л:

Приговор ВТ 6-й Гвардейской танковой армии в отношении Бакал Г.В. отменить и дело о нем за недоказанностью обвинения в уголовном порядке прекратить.

Председательствующий:

(підпис)

Члены:

(підписи)

Підстава: ФП-5907, он.2р, спр. 4021, арк.66

О П Р Е Д Е Л Е Н И Е № 88/ос

Военный трибунал Московского военного округа в составе:
председательствующего:

полковника юстиции Гуринова

и членов:

подполковника юстиции Довальцова

подполковника юстиции Шевеленко

рассмотрев в заседании от 6 января 1958 г. надзорный протест Главного военного прокурора на постановление особого совещания при НКВД СССР от 15 июня 1942 г., на основании которого «За сдачу в плен противнику» был заключен в ИТЛ на период войны Гавроненко Семен Кондратович, 1902 года рождения, уроженец Кировоградской области. До пленения 2 февраля 1940 г. красноармеец 657 с п 18 с д. арестован по настоящему делу 20 августа 1940 г.

Заслушав доклад подполковника юстиции Довавльцова и заключение помощника Главного военного прокурора подполковника юстиции Скреметова об удовлетворении протеста, у с т а н о в и л:

Гавроненко обвинялся в том, что он, будучи в плену у белофинов, подвергался антисоветской обработке. В протесте предлагается постановление отменить и дело прекратить за отсутствием состава преступления, так как никаких доказательств виновности Гавроненко в деле не имеется, пленен он был белофиннами при обстоятельствах, исключающих его виновность.

Проверив материалы дела и соглашаясь с протестом, Военный трибунал Московского военного округа о п р е д е л и л:

Постановление Особого совещания при Народном комиссаре внутренних дел СССР от 15 июня 1942 года в отношении Гавроненко Семена Кондратовича отменить и дело прекратить за отсутствием в нем состава преступления.

Председательствующий

члены

(підпис)

(підпис)

Підстава: ФП-5907, оп.2р, спр.4407, арк. 16

Выписка с протокола № 47 особого совещания при народном комиссаре внутренних дел СССР от 15 июня 1942 года.

Слушали: <...>

26. Дело № 583/00 НКВД обвинению Гавроненко Семена Кондратовича 1902 г.р., украинца, гр. СССР, б/п, красноармейца 657 с п. До ареста находился в плену у белофиннов. Арестован 20 августа 1940 года.

Постановили: Гавроненко Семена Кондратовича за сдачу в плен противнику заключить в исправител. трудовой лагерь на период войны, считая срок с 20-го августа 1940 года.

Нарыльлаг 10/VII 1942

(оливцем)

Нач. секретариата особого совещания

(подпис).

Підстава: ФП-5907, оп.2р, спр.4407, арк. 11

Утверждаю

Зам. начальника УМГБ

по Кировоградской обл.

Подполковник Сидоров

9 апреля 1946 г.

ПОСТАНОВЛЕНИЕ

о прекращении следственного дела

1946 года апреля 5 дня

г. Кировоград

Я, следователь следственного отдела УМГБ по Кировоградской области лейтенант Суров, рассмотрев материалы следственного дела № 1930 по обвинению:

Гринько Владимира Гавриловича 1919 г.р., уроженца г. Александрия Кировоградской обл., украинца, из крестьян-кулаков, гражданина СССР, находившегося в эвакогоспитале № 1320 в г. Уфе, по ст. 54-16 УК УССР, арестованного 26.07.1945

Нашел:

Гринько В.Г. за активную предательскую деятельность в период

немецкой оккупации, выразившуюся в том, что он на протяжении 1942-1943 гг. работал следователем городской полиции г. Александрии Кировоградской обл., арестован и привлечен к следствию УНКГБ Башкирской АССР.

2/12 1945 г. следственное дело № 1980 по обвинению Гринько В.Г. поступило в УНКГБ по Кировоградской области для дальнейшего ведения следствия по месту совершения преступления в г. Александрии.

Из спецсообщения НКГБ БАСССР № 1814 от 27/11 1945 г. и акта № 495 судебно-медицинской экспертизы заключенного Гринько В.Г. видно, что последний, находясь под стражей в тюрьме № 1 НКВД БАСССР, покончил жизнь самоубийством.

Руководствуясь ст. 4 «а» УК УССР

Постановил:

Следственное дело № 1930 по обвинению Гринько Владимира Гавриловича по ст.54-1 «б» УК производством прекратить.

Следователь УМГБ по
Кировоградской обл.

(підпис) Суров

«Согласен»

Зам. Начальника следственного отдела
УМГБ по Кировоградской обл.

(підпис) Гусев

Підстава: ФП-5907, оп.2р, спр.2113, арк. 105

Архівна копія

НКО-СССР

Справка

20 февраля 1945 г.

№ 111

28-й отдельный стрелковый батальон

Дана ст. лейтенанту Гринько Владимиру Гавриловичу в том, что он проходил службу в 28-м отдельном штурмовом стрелковом батальоне и по ранению освобожден от службы в штурмовом батальоне.

Спецпроверку прошел при спецлагере № 172 НКВД СССР согласно Списков от 28.12.1947.

Основание: приказ НКО № 298 и директива зам. наркома оборони 2/146 от 9.9.1943

Командир батальона

(підпис) Невзоров

Підстава: ФП-5907, оп. 2 р, стр.2131

Архівна копія

Обвинительное заключение

По следственному делу
№ 628 по обвинению
Нижник Ивана Семеновича
по ст.54-1»а» УК УССР

25 марта 1944 года Бобринецким РО НКВД Кировоградской области как предатель был арестован Нижник Иван Семенович.

Проведенным расследованием установлено, что Нижник Иван Семенович, проживая на территории, временно оккупированной немецкими захватчиками в с. Алексеевка Бобринецкого района Кировоградской области в 1943 году, узнав о том, что формируется партизанский отряд, руководителями которого являются Зотов Валерий и Мясников Анатолий, предал их жандармерии, указал их местонахождение. Зотов и Мясников были арестованы, а впоследствии расстреляны.

По предъявленному обвинению Нижник виновным себя признал полностью, а также изобличается свидетельскими показаниями.

На основании вышеизложенного обвиняется:

Нижник Иван Семенович, 1927 г.р., уроженец с. Брадовка Одесского района, украинец, грамотный, б/партийный, холост, не судим, из крестьян-колхозников, проживал в с.Алексеевка Бобринецкого района Кировоградской области, в том, что:

Проживал на территории, временно оккупированной немецкими захватчиками в с.Алексеевка в 1943 году, предал немецкой

жандармерии двух руководителей партизанской группы Зотова Василия и Мясникова Анатолия, которые были расстреляны. Принимал участие в очных ставках, избобличая арестованных, т.е. совершил преступления, предусмотренные ст.54-1»а» УК УССР. Настоящее следственное дело № 628 по обвинению Нижник Ивана Семеновича направить военному прокурору войск НКВД по Кировоградской области – на заключение и передачи по подсудности.

Обвинительное заключение составлено 13 июня 1944 года.

Ст. оперуполномоченный

ОББ УНКВД

(підпис) Зайченко

«Согласен»

Начальник отдела ББ УНКВД

Капитан госбезопасности

(підпис) Самушь

Справка

1. Вещественных доказательств по делу нет.

2. Обвиняемый Нижник И.С. содержится под стражей с 25 марта 1944 года в Бобринецком РО НКВД.

Підстава: ФП-5907, оп.2р, спр.13426, арк. 20

Утверждаю

Заместитель прокурора

Кировоградской области

старший советник юстиции

В.К. Баклан

Заключение

в отношении Нижника И.С. по материалам уголовного дела

Нижник Иван Семенович, 1927 года рождения, уроженец с. Брадовка Одесского района, проживавший в с. Алексеевка Бобринецкого р-на, с начальным образованием приговором Военного трибунала войск НКВД Кировоградской области от 07 июня 1944 года осужден по ст. 54-1»а» УК УССР (лишение свободы на 10 лет) за то, что, проживая на оккупированной немецко-фашист-

скими войсками территории в с. Алексеевка в июне 1943 года совершил предательство, – выдал жандармерии проживавших в совхозе пленных красноармейцев Зотова и Мясникова, которые были арестованы немецкой властью и судьба которых неизвестна.

Этот приговор не изменялся.

Дело трибуналом рассмотрено поверхностно, не обращено внимание на то, что на момент совершения инкриминируемого действия осужденному Нижнику было не более 16 лет и проживал он в с. Алексеевка в качестве интернированного.

В судебном заседании был допрошен один подсудимый Нижник И.С., который пояснил, что в 1943 году он пас скот жителей села Алексеевка и это был его единственный источник средств для существования, а в/пленный Зотов обманным путем получил его работу-пастуха. Нижник лишился заработка, поэтому заявил полицейскому о проживании в совхозе двух в/пленных Зотова и Мясникова, которых после этого арестовали и отправили в лагерь в/пленных. Но они остались живы, а Нижник снова стал работать пастухом. Доводы последнего трибуналом не проверялись и во внимание не принимались.

Нижник И.С. был арестован 25 марта 1944 года, а сведений о его освобождении из-под стражи в деле нет.

На Нижника Ивана Семеновича распространяется действие ст.1 Закона УССР от 17.04.1991 «О реабилитации жертв политических репрессий на Украине» в связи с отсутствием совокупности доказательств.

Старший помощник прокурора
области старший советник юстиции (підпис) В.Ф. Комендя
29 мая 1992 г.

Підстава: ФП-5907, оп.2р, спр.13426, арк. 31

Утверждаю
Заместитель прокурора
Кировоградской области
старший советник юстиции
(підпис) В.К. Баклан

Заключение **в отношении Ференца Я.М. по материалам уголовного дела**

Приговором Военного трибунала Кировоградского гарнизона от 18 октября 1945 года Ференц Ярослав Михайлович, 1910 г.р., уроженец с. Подмыхайлы Калужского района Дрогобычской области, украинец, образование 6 классов, холост, ранее не судимый осужден по ст.54-1а УК УССР к расстрелу без конфискации имущества. В кассационном порядке приговор не обжаловался и не пересматривался.

В судебном заседании Ференц признан виновным и осужден за то, что он, являясь членом ОУН с 1938 года, имея кличку «Дуб» и «Черник» и являясь связным у районного руководителя ОУН Мудрого, в сентябре 1941 года прибыл в г.Александррию. Проживая в Александррии, создал три националистические группы и возглавил окружной Александрийский провод ОУН. Сам лично завербовал 12 человек, проводил совещание по вопросам активизации националистической деятельности.

Определением Военной коллегии Верховного Суда СССР от 01.12.1945 года высшая мера Ференцу заменена 10 годами лишения свободы.

Как предварительным, так и судебным следствием не добыто доказательств о том, что Ференц принимал участие в убийствах, издевательствах, грабежах в отношении граждан или способствовал в этом немецким оккупантам.

Ференц подвергнут аресту 30 июня 1945 года, сведений об освобождении и месте нахождения осужденного нет.

На Ференца Ярослава Михайловича распространяется действие ст.1 Закона Украины «О реабилитации жертв политических репрессий на Украине» от 17.04.1991 г. ввиду отсутствия совокупно-

сти доказательств, подтверждавших обоснованность привлечения к уголовной ответственности.

Старший помощник
Прокурора области

(підпис) В.Ф.Комендяк.

Підстава: ФП-5907, оп.2р, стр.13855, арк.477.

Протокол № 9 заседания Аджамского РК КП(б)У

от 24.01.1945 г.

Повестка дня:

<...> 2. Рассмотрение дел коммунистов, оставшихся на временно оккупированной территории Аджамского района Кировоградской области.

2. Слушали заявление Володиной Анны Федоровны, которая просит разобрать дело о ее партийности.

Проверкою установлено, что Володина Анна Федоровна, 1913 года рождения, украинка, образование низшее, кандидат в члены ВКП(б) с 1940 года, номер кандидатской карточки 2219496, карточка сохранилась, до оккупации района немецко-фашистскими захватчиками работала рядовой колхозницей в селе Покровка, затем продавщицей Покровского сельпо. Во время оккупации села Покровка работала рядовой колхозницей в колхозе Кагановича. Как кандидат в члены ВКП(б) никакой работы на пользу нашей Родины и Красной армии не проводила. Регистровалась в полиции как кандидат в члены ВКП(б), арестовывалась немецкими властями и была выпущена.

РК КП(б)У постановляет:

1. Володину Анну Федоровну, как не оправдавшую звание кандидата в члены ВКП(б), находясь на временно оккупированной территории, из кандидатов в члены партии исключить.

2. Просить Кировоградский обком КП(б)У подтвердить наше решение.

Секретарь

(підпис)

Підстава: ФП-218, оп.1, стр.28, арк.9, 9 зв.

ПАМ'ЯТЬ СЕРЦЯ

Цей останній невеликий розділ збірника присвячений увічненню пам'яті героїв Другої світової війни. Тривалий час Перемога у радянсько-німецькому протистоянні на східному фронті була для радянських людей символом народної мужності та звитяги. Також Перемогу позиціонували як свідчення переваг соціалістичної системи над ліберальною демократією. До того ж провідною надихаючою та керуючою силою, що вела радянський народ до Перемоги, оголошувалася Комуністична партія Радянського Союзу.

Таким чином, вшанування пам'яті героїв тієї війни ставало невід'ємною частиною радянського життя. Декілька прикладів такого вшанування можна побачити у даному розділі. Це насамперед увічнення імен героїв, нагородження ветеранів війни та партизан ювілейними нагородами та відзнаками, надання їм пільг відповідно до звань та нагород.

Окрім того, на Кіровоградщині проживали і працювали більш ніж десятків Героїв Радянського Союзу, а також декілька «солдатських героїв» – повних кавалерів ордену Слави. У післявоєнний час вони жили по-різному. Хтось скромно працював, хтось брав участь у плануванні розбудови міста, управління Кіровоградською областю. Навіть у наш час пам'ять про цих людей, що відзначилися і під час війни, і в час миру, не втрачає своєї історичної цінності.

Приклади фільтраційних справ, які знаходяться у Державному архіві Кіровоградської області

НКВД СССР Видом на жительство
служить не может

Фильтрационный пункт Действительно по «3» _____ 194 г.

Мюллер

УДОСТОВЕРЕНИЕ

Выдано Караловской Ольге Дмитриевне
(фамилия, имя, отчество)

год рождения 1922 место рождения г. Кировоград
обл. Маргоградского р-на

в том, что он по прибытии из г. Харьков
с 25 " 06 " _____ г. М-ца по «3» _____ г.

содержался в СИИ 25 НКВД СССР, пров
мысли пункт НКВД СССР и следует к избранному месту
Кировоградскую обл. Маргоградского р-на
(указать точный адрес)

Удостоверение по присяге к месту жительства должно б
на орган НКВД для получения жда на жительство.

Начальник проверочно-фильтрационного пункта _____

8/590

ПОЛНОСТЬЮ
УДАЛЕНА

СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО

УПРАВЛЕНИЕ МГБ
по Кировоградской области

ДЕЛО № _____

на разоблачения

Борисовичи
Веру Дмитриевну

Начато _____ 195 г.
Окончено _____ 195 г.

Арх. № 2543 Том № _____

Формат № 11-5907 2543

Имя Борисовича
Фамилия Вера

год рожд. 1922 5. Место рожд. Киро
градская обл. Новолин

очное местожительство (адрес) до оккупации
район с. Коробкино

Проф. (спец.) Клиб

Парт. ВАСИМ 9. Нац. члр. 10. Гражд. СССР

За границы был с 28.10.1942 г. по 3.8.1944 г.

в каких странах проживал и что делал:
г. Харьков
на вост. фронт
Киев

Точный ад
ционно

Село _____
Город _____
Область _____
Республ. _____

Фильтра
с 28.6.1944
по 3.8.1944

Дактилооттис
указательного пальца

Протокол № 7

Засідання виконкому Кремгесівської міської ради депутатів трудящих Кіровоградської області

від 13 квітня 1965 року

Повістка денна:

16/107 – Про перейменування вулиці з Будівельної на вулицю імені Героя Радянського Союзу Конька Івана Кузьмовича.

21/112 – Про присвоєння кремгесівській середній школі № 1 ім'я Героя Радянського Союзу Конька Івана Кузьмовича.

Слухали: § – 107

Про перейменування вулиці Будівельної на вулицю імені Героя Радянського Союзу Конька Івана Кузьмовича

На відзнаку 20-річчя з дня перемоги радянського народу над фашистською Німеччиною та увічнення пам'яті земляка – Героя Радянського Союзу Конька Івана Кузьмовича, виконком міської ради депутатів трудящих

Рішає:

1. Перейменувати вулицю Будівельну на вулицю імені Героя Радянського Союзу Конька Івана Кузьмовича і надалі цю вулицю іменувати Героя Радянського Союзу Конька Івана Кузьмовича.

2. Зобов'язати зав міськкомунгоспом т.Щербину І.М та керуючого будинкоуправління № 3 т.Кошмана В.Н. протягом 2 тижнів замінити номерні знаки на будинках цієї вулиці.

Слухали: § – 112

Про присвоєння кремгесівській середній школі № 1 ім'я Героя Радянського Союзу Конька Івана Кузьмовича

В роки Великої Вітчизняної війни загинув смертю хоробрих за свободу і незалежність нашої Батьківщини земляк бувшого села Таборища – зараз частина міста Кремгес – Конько Іван Кузьмович.

Конько І.К. до війни навчався в Табурищанській середній школі (зараз Кремгесівська середня школа № 1). З метою увічнення пам'яті Героя батьки учнів Кремгесівської середньої школи № 1 звернулися до міської ради депутатів трудящих з проханням підняти

клопотання перед Радою Міністрів УРСР про присвоєння Кремгесівській школі № 1 ім'я Героя Радянського Союзу Конька І.К.

Беручи до уваги бажання жителів міста, виконком міської ради депутатів трудящих

Рішає:

На відзнаку 20-річчя з дня перемоги радянського народу над фашистською Німеччиною та увічнення пам'яті земляка – Героя Радянського Союзу Конька І.К. – прохати виконком Кіровоградської обласної ради депутатів трудящих підняти клопотання перед Радою Міністрів УРСР про присвоєння Кремгесівській школі № 1 ім'я Героя Радянського Союзу Конька І.К. і надалі іменувати Кремгесівська середня школа №1 ім. героя радянського Союзу Конька Івана Кузьмовича

Заступник голови
виконкому міськради
депутатів трудящих

(підпис) О. Гирич

Секретар виконкому
міськради депутатів
трудящих

(підпис) Т. Шапошнікова

Підстава: Ф.Р-4538, оп.1, спр.177, арк..1, 17, 20, 34.

ПРЕЗИДІЯ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УРСР
№ Н-214/3065 «5» ІХ 1946 р.

ГОЛОВІ ВИКОНКОМУ КІРОВОГРАДСЬКОЇ
ОБЛАСНОЇ РАДИ ДЕПУТАТІВ ТРУДЯЩИХ
ТОВ. І Щ Е Н К О В.П.

На Ваш лист № 8/888 від 26/УП-46 року

Надсилаємо Вам орден Вітчизняної війни II ст. № 84725, орденську книжку № 142794 загиблого партизана Вітчизняної війни АПАЛАТ Григорія Івановича, нагородженого Указом Президії Верховної Ради Союзу РСР від 7 серпня 1944 року.

Просимо орден та орденську книжку передати на збереження, як пам'ять, матері нагородженого - Апалат Ганні Матвіївні.

<...>

СЕКРЕТАР ПРЕЗИДІЇ
ВЕРХОВНОЇ РАДИ
УКРАЇНСЬКОЇ РСР

О. МЕЖЖЕРІН

**ОТДЕЛ ПО УЧЕТУ И РЕГИСТРАЦИИ НАГРАЖДЕННЫХ
при Секретариате Президиума Верховного Совета СССР**

Председателю исполкома
Кировоградского
областного Совета
депутатов трудящихся
тов. Ищенко В.П.
г. Кировоград, УССР

По поручению Секретариата Президиума Верховного Совета СССР направляется для передачи гражданам БЕЗВЕРХНИМ Федору Потаповичу и Марии Федоровне – родителям погибшего награжденного лейтенанта БЕЗВЕРХНЕГО Якова Федоровича:

1. Орден Отечественной войны I степени № 49732.
2. Орденская книжка № 297192.

Родители погибшего проживают в с. Новгородка Новгородковского района.

Передачу ордена семье погибшего просим произвести после предварительной проверки данных о родственных отношениях к награжденному.

Приложение: орден, орденская книжка и бланк справки.

Заведующий отделом

(підпис) (Л.Павлов)

Підстава: Ф.Р-2860, оп.1, спр.513. арк.16

Справка

17.03.1945

Выдана настоящая гр. Пустоваловой Акилине Петровне в том, что ее муж Пустовалов Федор Егорович и сын Пустовалов Коминтерн Федорович действительно находились в партизанском отряде с августа 1941 года и при выполнении боевого задания были схвачены гестапо в г. Кировограде. Дальнейшая судьба их неизвестна.

Настоящая выдана на основании справки, выданной командиром партизанского отряда им. Ворошилова т. Довженко И.

Секретарь

облсовета депутатов трудящихся

(підпис) П. Сидоренко

Підстава: Ф.Р- 2860, оп.1, стр.506, арк.14.

Список

Героев Советского Союза, проживающих в г. Кировограде по состоянию на 15.12.1959 г.

№ п/п	Воинское звание, фамилия, имя и отчество	Место работы	Место жительства
1	Майор в отставке БАЛИЦКИЙ Григорий Васильевич	Обком КПУ, зав. отделом	Ленинский переулок, 26
2	Полковник запаса БОРОВКОВ Орест Николаевич	Пенсионер МО СССР, не работает	ул. Ленина, 16/7, кв.8
3	Майор запаса БУРКОВСКИЙ Анатолий Трофимович	Облпотребсоюз, председатель	ул. Тимирязева, 71, кв.6
4	Майор запаса ВЕРХОЛАНЦЕВ Валерий Александрович	Отделение военторга КВО, начальник	ул. Грузовая, 2

№ п/п	Воинское звание, фамилия, имя и отчество	Место работы	Место жительства
5	Капитан в отставке ГАЛУШКИН Василий Максимович	Пенсионер МО СССР, не работает	ул. Декабристов, 22, кв.2
6	Ст. сержант запаса ВОЛКОВ Александр Михайлович	Депо ст. Кирово- Украинское, ма- шинист паровоза	ул. Владимировская, 105
7	Подполковник запаса ЕГОРОВ Алексей Семенович	Облсполком, зам. председателя	ул. Декабристов, 10
8	Лейтенант запаса ЕРЕЩЕНКО Николай Ефимович	Автобаза Киев- ского СНХ, начальник	ул. Володарского, 71
9	Полковник запаса КЛИМОВ Николай Иванович	Пенсионер МО СССР, не работатет	ул. Ленина, 68/43, кв.19
10	Майор запаса КОВАЛЬ Иван Иванович	Завод «Красная Звезда», инженер транспортного цеха	ул. Литейная, 83
11	Майор запаса КУРОЕДОВ Николай Иванович	Пенсионер МО СССР, не работает	Авиагородок, кор.14, кв.3
12	Старшина 2 ран. в отставке КУРОПЯТНИКОВ Григорий Александрович	завод «Сельхоз- деталь», мастер	ул. Тимирязева, 66
13	Мл.лейтенант в отставке ЛИТВИНОВ Николай Ефимович	Пенсионер МО СССР, не работает	ул. Глинки, 81
14	Капитан запаса ПЕСТЕРЕВ Алексей Иванович	Масложиркомби- нат, нач. цеха	ул. Ленина, 144

№ п/п	Воинское звание, фамилия, имя и отчество	Место работы	Место жительства
15	Майор запаса РОДИОНОВ Михаил Федорович	Техникум с/х машино-строения, преподаватель	ул. Калинина, 41
16	Майор запаса СЕМЕНОВ Дмитрий Иванович	Областная контора мелиостроя, начальник	ул. Луначарского, 63
17	Младший лейтенант в отставке СТЕПАНОВ Михаил Карпович	Пенсионер МО СССР, не работает	ул. Воровского, 78
18	Подполковник запаса ТКАЧЕВ Григорий Елизарович	Пенсионер МО СССР, не работает	Авиагородок, кор. 8, кв.28
19	Гв. полковник ОСАТЮК Дмитрий Иванович	Горвоенком	ул. Алексеевская, 13/8, кв.7

Підстава: Ф.Р-2860, оп.1, спр.3773, арк.59, 60

Анотація

Збірник документів «Війною опалені долі» представляє масив документів у фондах Державного архіву Кіровоградської області, які ілюструють різні боки тематики Другої світової війни на Кіровоградщині. Збірник складається із сімох розділів, що відтворюють різні аспекти «кіровоградської» історії Другої світової.

Йдеться про долі конкретних людей: участь у бойових діях, перебування на окупованій території, спроби налагодження опору окупантам, важку працю у Німеччині, нелегке повернення до власних домівок через фільтраційні табори, вшанування пам'яті героїв та загиблих у Другій світовій.

Розділ «Від військкомату до перемоги» містить документи, що стосуються безпосередньо перебігу бойових дій. Основою розділу стали листівки періоду війни, щоденник очевидця, спогади ветеранів війни. У розділі висвітлюється нелегка доля людей на фронті як у період невдач та поразок Червоної армії, так і у період визволення Кіровоградщини від німецьких окупантів.

Розділ «Окупація» містить документи німецьких органів влади, які стосуються формування структури окупаційної влади, розпоряджень нацистського керівництва щодо господарської діяльності, підтримання громадського порядку, підтримання дисципліни серед особового складу допоміжної української адміністрації. У розділі відображено політику експлуатації української території окупантами.

У розділі «Опір» зібрано документи, які достатньо точно відображають спроби радянських патріотів налагодити опір ворожій окупації. Серед значної кількості документів вибрано ті, які свідчать про наявність руху опору у тому або іншому регіоні Кіровоградщини, а також трагічну долю багатьох із тих, хто не змирився з німецькою владою.

Розділ «Мала б крила...» присвячений важкій долі тих, хто був вивезений на примусові роботи у нацистську Німеччину. У відповідному фонді архіву нараховується близько 14 тис. фільтраційних справ на колишніх оstarбайтерів, які, повертаючись додому, повинні були пройти додаткову перевірку у органах НКДБ. Не всі з

наших земляків повернулися додому одразу. Але більшість із тих, хто повернувся, на все життя запам'ятали важкі часи німецького полону та фільтрацію органами НКДБ.

Розділ «Це теж був фронт» присвячений повоєнній відбудові Кіровоградщини. Серед представлених документів переважають ті, що стосуються відбудови сільського господарства та промисловості. Місцевій владі разом із військовими частинами доводилося вирішувати проблеми розмінування території, підготовки призовників до Червоної армії, мобілізації населення на роботи в інтересах армійських підрозділів.

У розділі «Безвинно покарані» подано документи щодо реабілітації несправедливо засуджених наприкінці війни та у післявоєнний час. У 1950-60-х рр., після прискорення перегляду репресивних справ, значна кількість безвинно покараних була звільнена і реабілітована. Представлено зразки вироків та висновки про перевірки окремих військовослужбовців та мирних громадян, які потрапили у лещата репресивного апарату.

Останній невеликий розділ збірника «Пам'ять серця» присвячений увічненню пам'яті героїв Другої світової війни. Тривалий час перемога на фронтах радянсько-німецького протистояння була для радянських людей символом народної мужності та звитяги.

Збірник призначений для науковців, викладачів, студентів та учнів, а також усіх, хто цікавиться історією Другої світової та історією Кіровоградщини.

У всіх документах збережена орфографія оригіналу.

Annotation

Collection of documents entitled “Destinies, Scorched by War” represents those documents in the funds of the State Archives of Kirovograd Region, which illustrate different sides of the topic of WWII in Kirovograd region. The collection consists of seven chapters, reproducing different aspects of “Kirovograd” history of WWII.

It tells about destinies of real persons: their part in combat action; staying in the occupied territories; attempts to organize resistance to the occupants; hard labour in Germany; uneasy homecoming via filtration camps; commemorating heroes and those who fell in WWII.

Chapter “From the Draft Office to Victory” contains documents, directly pertaining to combat actions. The mainstay of the chapter are leaflets of the war period, a diary of an eyewitness, recollections of war veterans. The chapter sheds light on hard lot of people on the front line in the times of Red Army mishaps and defeats, as well as during the liberation of Kirovograd region from German occupation.

Chapter “Occupation” contains documents of the German bodies of power, which concern the process of forming the structure of the occupation power, directives of Nazi leadership as to economic activities, maintaining law and order, ensuring discipline in the Ukrainian auxiliary administration. Policies of exploitation of Ukrainian territory by the occupants are also reflected here.

Chapter “Resistance” is a collection of documents, which truly enough reflect attempts of Soviet patriots to organize resistance to enemy occupation. Out of a significant quantity of documents those had been chosen, that witness resistance movement in certain districts of Kirovograd region and show tragic destinies of many of those, who did not accept German power.

Chapter “If I Had Wings...” is dedicated to harsh destinies of those taken to Nazi Germany for forced work. The respective fund of the Archives holds approximately 14 thousand filtration cases on former “Ostarbeiters”, who, on their way home, had to pass additional vetoing by the NKVD (Internal Affairs Commissary). Not all of our compat-

riots returned home straightaway. But the majority of those, who did, had lifelong memories of German detention and NKVD filtration.

Chapter “In Was Also a Front” is dedicated to postwar rebuilding of Kirovograd region. The documents presented mainly concern reconstruction of agriculture and industry. Local authorities and Army units had to solve problems of clearing territories from mines, training draftees for the Red Army, mobilizing civil population for work in the interest of Army units.

Chapter “Innocent Victims” contains documents, concerning rehabilitation of unjustly sentenced at the end of the war and in the postwar period. In 1950-60s, after fastening of review of cases of repression, a considerable number of innocent victims were freed and rehabilitated. Examples of sentences and conclusions on checking individual servicemen and civilians, who got into the vices of the repressive bodies are demonstrated.

The last short chapter of the collection “Memory of Heart” is devoted to commemorating heroes of WWII. For quite a long time the victory on the Soviet-German fronts used to be a symbol of people’s bravery and valour.

This Collection is intended for scholars, lecturers, students and schoolchildren, as well as for all those, interested in WWII history and the history of Kirovograd region.

Original orthography is preserved in all documents.

ЗМІСТ

Передмова

3

Від військкомату до перемоги

5

Окупація

29

Опір

49

Мала б крила...

113

Це теж був фронт

131

Безвинно покарані

185

Пам'ять серця

197

Анотація

205

ДОКУМЕНТАЛЬНЕ ВИДАННЯ

Війною опалені долі

збірник документів

Редактори:

Оксана Бабенко, Віктор Білоус

Коректори:

Надія Рябоконт, Дарина Третяк

Верстка та обкладинка:

Вячеслав Сорокін

*В книзі використані архівні матеріали
з фондів Державного архіву Кіровоградської області*

*Видання здійснене за сприяння
Міжнародної громадської організації
«Міжнародний Орден «Пріорат лицарів Архангела Михаїла»*

Підписано до друку 30.05.2018. Формат 45х64 1/16
Папір офсет. Друк офсетний. Ум. друк. арк. 12,1
Зам. № 02/05. Наклад 300 прим.

Державний архів Кіровоградської області
25030, м. Кропивницький, вул. Академіка Корольова, 3
тел.: (0522) 37 31 95